

ISSN: 2959-1848 (Print)
ISSN: 3079-1987 (Online)

МУТРИБ

МАҶАЛЛАИ ИЛМИИ
КОНСЕРВАТОРИЯИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ ТАЛАБХУҶА САТТОРОВ
2026, №1 (9)

МУТРИБ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТАДЖИКСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ КОНСЕРВАТОРИЯ
ИМЕНИ ТАЛАБХУДЖИ САТТОРОВА
2026, №1 (9)

MUTRIB

ACADEMIC JOURNAL
TAJIK NATIONAL CONSERVATORY NAMED AFTER
TALABKHUJA SATTOROV
2026, №1 (9)

ДУШАНБЕ – 2026

ISSN: 2959-1848 (Print)

ISSN: 3079-1987 (Online)

МУТРИБ*Маҷаллаи илмӣ***ВАЗОРАТИ ФАРҲАНГИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
КОНСЕРВАТОРИЯИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ ТАЛАБХУҶА САТТОРОВ****2026
№ 1 (9)***Маҷалла соли 2022 таъсис
ёфта, дар як сол чор шумора
нашр мешавад.***Муассис: Консерваторияи миллии
Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов****Ҳайати таҳририя:****САРМУҲАРРИР:****Давлатзода Баходур Давлат** –
номзади илмҳои санъатшиносӣ,
ректор.**МУОВИНИ САРМУҲАРРИР:****Азизӣ Фароғат Абдуқаҳҳорзода** –
музикишинос, Арбоби ҳунари
Тоҷикистон, доктори илмҳои
санъатшиносӣ, профессор.**Нишони мо:** 734025, шаҳри
Душанбе, кӯчаи Ҳусейнзода, 155,
хучраи 53, тел.: (+992 37) 227 60
29, 227 40 03.**Шохис (индекс)-и обуна дар
фехристи «Почтаи тоҷик» -77755**[http:// mutrib.konservatoriya.tj](http://mutrib.konservatoriya.tj)**E-mail:** mutribkmt22@gmail.com**Маҷалла** дар Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон бори нахуст
4-уми августи соли 2022, таҳти
№258/МҚ-97 ва бори дуюм 29-уми
декабри соли 2025, таҳти №451/
МҚ-97 сабти ном шудааст.**Низомов Аслиддин** – музикишинос,
доктори илмҳои санъатшиносӣ,
мудирӣ шуъбаи санъатшиносӣ АМИТ.**Латифзода Диловар Назришох** –
доктори илмҳои педагогӣ, профессор.**Сафаров Сайфулло Саъдуллоевич** –
номзади илмҳои фалсафа.**Назарова Лариса Александровна** –
номзади илми санъатшиносӣ.**Шарифзода Лутфулло Абдулло** –
муовини ректор оид ба илм, номзади
илмҳои филологӣ.**Ҳомидзода Сангалӣ Саттор** –
композитор, Корманди шоистаи
Тоҷикистон, муовини раиси ИК
Тоҷикистон.**Камолова Хосият Қурбоналиевна** –
номзади илмҳои фалсафа.**Раҳмонов Бахтиёр Шарифхочаевич** –
масъули чопи шумора.**Ҳайати мушовара:****Саката Хироми Лоррейн** – доктори
илмҳои санъатшиносӣ, проф. (ИМА).**Рахимов Равил Галимович** – доктори
илмҳои санъатшиносӣ, проф. (ФР).**Сосон Фошимӣ** – доктори илмҳои
санъатшиносӣ, проф. (Эрон).**Ҳусейнова Лала** – номзади
санъатшиносӣ, проф. (Озарбойҷон).

ISSN: 2959-1848 (Print)

ISSN: 3079-1987 (Online)

МУТРИБ*Научный журнал***2026****№ 1 (9)**

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
ТАДЖИКСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ КОНСЕРВАТОРИЯ
ИМЕНИ ТАЛАБХУДЖИ САТТОРОВА

*Основан в 2022 г.
Выходит четыре
раза в год*

Учредитель: Таджикская
национальная консерватория
имени Т. Сатторова

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Давлатзода Баходур Давлат –
кандидат искусствоведения, ректор.

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО
РЕДАКТОРА:**
Азизи Фарогат Абдукаххорзода
– музыковед, Заслуженный деятель
искусств Таджикистана,
доктор искусствоведения,
профессор

Наш адрес: 734025, город
Душанбе, улица Хусейнзода, 155,
кабинет 53, тел.: (+992 37) 227 60
29, 227 40 03.

**Подписной индекс в каталоге
«Почтаи тоҷик» -77755**

[http:// mutrib.konservatoriya.tj](http://mutrib.konservatoriya.tj)

E-mail: mutribkmt22@gmail.com

Журнал был впервые зарегистри-
рован в Министерстве культуры
Республики Таджикистан 4 августа
2022 года под номером 258/МЖ-97,
во второй раз – 29 декабря 2025 года
под номером 451/МЖ-97.

Редакционная коллегия:

Низомов Аслиддин – музыковед, доктор
искусствоведения, заведующий отделом
искусствоведения НАН РТ

Латифзода Диловар Назришо –
доктор педагогических наук, профессор.

Сафаров Сайфулло Саъдуллоевич –
кандидат философских наук.

Назарова Лариса Александровна –
музыковед, кандидат искусствоведения.

Шарифзода Лутфулло Абдулло –
проректор по науке, кандидат
филологических наук.

Хомидзода Сангали Саттор –
композитор, Заслуженный работник
Таджикистана, зам. председателя Союза
композиторов РТ.

Камолова Хосият Курбоналиевна –
кандидат философских наук.

Рахмонов Бахтиёр Шарифходчаевич –
ответственный за данный номер
журнала.

Редакционный совет:

Саката Хироми Лоррейн – доктор
искусствоведения, профессор (США).

Рахимов Равиль Галимович – доктор
искусствоведения, профессор (РФ).

Сосон Фошими – доктор
искусствоведения, профессор (Ирон).

Хусейнова Лала – PhD, профессор
(Азербайджан).

ISSN: 2959-1848 (Print)

ISSN: 3079-1987 (Online)

MUTRIB

Academic Journal

MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN
TAJIK NATIONAL CONSERVATORY NAMED AFTER TALABKHUJA
SATTOROV

2026

№ 1 (9)

Established in 2022
published quarterly**Founder:** Tajik national conservatory
named after T. Sattorov**HEAD EDITOR:****Davlatzoda Bakhodur Davlat**–
Candidate of art history, Rector.**ASSOCIATE EDITOR:****Azizi Farogat Abdukakhhorzoda** –
musicologist, Honored artist of Tajikistan,
Doctor of arts, Professor**Our address:** 155 Huseinzoda Street,
Room 53, Dushanbe, 734025, Tel.: (+992
37) 227 60 29, 227 40 03.**Subscription index in the Pochtai Tojik
catalog is 77755**[http:// mutrib.konservatoriya.tj](http://mutrib.konservatoriya.tj)**E-mail:** mutribkmt22@gmail.com**E-mail:** mutrib-2022@gmail.com

The journal was first registered with the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan on August 4, 2022, under number 258/MҚ-97, and the second time on December 29 2025 under number 451/MЖ-97.

Editorial staff:**Nizomov Asliddin** – Musicologist, Doctor of Art History, Head of the Art History Department, National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan**Latifzoda Dilovar Nazrishoh** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.**Safarov Saifullo Sadulloevich** –
Candidate of Philosophy.**Nazarova Larisa Aleksandrovna** –
Musicologist, Candidate of Art History.**Sharifzoda Lutfullo Abdullo** – Vice-
Rector for Research, Candidate of
Philological Sciences.**Khomidzoda Sangali Sattor** –
Composer, Honored Worker of Tajikistan,
Deputy Chairperson of the Union of
Composers of the Republic of Tajikistan.**Khosiyat Kurbonalievna Kamolova** –
Candidate of Philosophy.**Rakhmonov Bakhtiyor****Sharifkhojaevich** – responsible for this
issue of the journal.**Editorial Board:****Sakata Hiromi Lorreyn** – Doctor of Arts,
professor (USA); **Rahimov Ravil****Galimovich** – Doctor of Arts, professor
(Russia); **Soson Foshimi** – Doctor of
Arts, professor (Iran); **Huseynova Lala** –
PhD, professor (Azerbaijan).

МУНДАРИЧА

МАҚОЛАҲОИ ИЛМӢ

Неъматов Б. Рушди соҳаи эстрада дар даврони соҳибистиклолии тоҷикистон (бо тавачҷух ба фаъолияти Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан»).....	8-19
Шарифзода Л. Сурудҳои маросими тӯйи тоҷикон: ҷойгоҳ, мазмун ва хусусиятҳои минтақавӣ.....	20-31
Нуруллоев С. Аҳмад Бобоқулов ва ташаккули мактаби педагогии операи тоҷик дар заминаи рушди мусиқии касбӣ.....	31-39
Маҳмудӣ А. Тарз ва услубҳои навозиши қисми «Мушқилот»-и Шашмақом дар сози рубоб.....	40-48
Матхолов А. Рубоб ва мақоми он дар осори адабӣ, луғатҳо ва мероси фарҳангӣ.....	49-59
Иброҳимзода Х. Саҳми Ҳочӣ Абдулазиз Абдурасулов дар инқишофи Шашмақом.....	60-66
Одиназода С. Ҷойгоҳ ва саҳми эҷодии Ғаффор Каримов дар рушди санъати таблақнавозӣ ва ҳунари театру синамои тоҷик.....	67-73
Умаров Ҷ. Давраҳои асосии ташаккули мусиқии эстрадӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	74-79
Маҳмадов А. Вазифа ва нақши актёр дар рушди санъати театри.....	80-88
Иброҳимзода М. Мулоҳизаҳои перомунӣ эҷодӣ композитори шинохтаи тоҷик Ёқуб Сабзанов.....	87-91

АЗ ҲАЁТИ КОНСЕРТӢ

Шарифзода Л. Тараннуми Ватан дар садои мусиқӣ (Дар ҳошияи Консертҳои ҷашнӣ бахшида ба 33-солагии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сагторов).....	92-97
Шарифзода Л. Барномаи муқаммали консертӣ: ҳамгироии классика ва мусиқии миллии.....	98-101

АЗ ҲАЁТИ ИЛМӢ-ЭҶОДӢ

Шарифзода Л. Дастовард ва дурнамо.....	102-109
---	---------

ТАЛАБОТ НИСБАТ БА МАҚОЛАҲОИ ИЛМӢ

Риоя намудани этикаи ҷопи мақола дар маҷаллаҳои илмӣ.....	110-113
---	---------

СОДЕРЖАНИЕ

НАУЧНЫЕ СТАТЬИ

Неъматов Б. Развитие эстрадного искусства в период государственной независимости Таджикистана (на примере деятельности государственного эстрадного оркестра «Гулшан»).....	8-19
Шарифзода Л. Свадебные песни таджиков: статус, содержание и региональные собенности.....	20-31
Нуруллоев С. Ахмад Бобокулов и формирование педагогической школы таджикской оперы в контексте развития профессиональной музыки.....	31-39
Махмуди А. Исполнительские приёмы и стили исполнения раздела «Мушкилот» Шашмакома на рубабе.....	40-48
Матхолов А. Рубаб и его место в литературных произведениях, словарях и культурном наследии.....	49-59
Иброхимзода Х. Вклад ходжи абдулазиза абдурасулова в развитие шашмакома.....	60-66
Одиназода С. Жизнь и творческая деятельность известного таблачиста и актёра театра и кино Гаффора Каримова.....	67-73
Умаров Дж. Основные этапы становления музыкальной эстрады в Республике Таджикистан.....	74-79
Махмадов А. Функции и роль актёра в развитии театрального искусства.....	80-88
Иброхимзода М. Некоторые размышления о творчестве композитора Якуба Сабзанова.....	87-91

ИЗ КОНЦЕРТНОЙ ЖИЗНИ

Шарифзода Л. Воплощение родины в музыкальном звучании (В рамках праздничного концерта, посвящённого 33-й годовщине Вооружённых Сил Республики Таджикистан в Таджикской национальной консерватории имени Талабхуджа Сатторова).....	92-97
Шарифзода Л. Комплексная концертная программа: интеграция классической и национальной музыки.....	98-101

ИЗ НАУЧНО-ТВОРЧЕСКОЙ ЖИЗНИ

Шарифзода Л. Достижения и перспективы.....	102-109
---	---------

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ СТАТЬЯМ

Соблюдение этических норм при публикации статей в научных журналах.....	110-113
---	---------

CONTENTS
SCIENTIFIC ARTICLES

Ne'matov B. The development of pop music in the period of state independence of tajikistan (with reference to the activities of the state pop orchestra «Gulshan»).....	8-19
Sharifzoda L. Wedding songs of the tajiks: status, content, and regional features.....	20-31
Nurulloev S. Ahmad Bobokulov and the formation of the pedagogical school of tajik opera in the context of professional music development...	31-39
Mahmudi A. Performance techniques and styles of the «mushkilot» section of shashmaqom on the rubab.....	40-48
Matkholov A. Rubab and its place in literary works, dictionaries, and cultural heritage.....	49-59
Ibrohimzoda Kh. The contribution of Khoji Abdulaziz Abdurashulov to the development of Shashmaqom.....	60-66
Odinazoda S. Life and artistic career of the renowned tabla player and theater and film actor Gaffor Karimov.....	67-73
Umarov J. The main stages of formation and prospects of musical variety in the Republic of Tajikistan.....	74-79
Mahmadov A. The function and role of the actor in the development of theatrical art.....	80-88
Ibrohimzoda M. Some reflections on the creative work of composer Yaqub Sabzanov.....	87-91

FROM CONCERT LIFE

Sharifzoda L. Celebration of the homeland in musical expression (On the Occasion of the Festive Concert Dedicated to the 33rd Anniversary of the Armed Forces of the Republic of Tajikistan at the Tajik National Conservatory named after Talabkhudza Sattorov).....	92-97
Sharifzoda L. A comprehensive concert program: integration of classical and national music.....	98-101

FROM SCIENTIFIC AND CREATIVE LIFE

Sharifzoda L. Achievements and prospects.....	102-109
--	---------

REQUIREMENTS FOR SCIENTIFIC ARTICLES

Adherence to ethics in publishing articles in scientific journals.....	110-113
--	---------

МАҚОЛАҲОИ ИЛМӢ // НАУЧНЫЕ СТАТЬИ

ТДУ: 891.550+7.071.1 (5753)

**РУШДИ СОҲАИ ЭСТРАДА ДАР ДАВРОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИИ
ТОҶИКИСТОН (БО ТАВАЧҚУҲ БА ФАЪОЛИЯТИ ОРКЕСТРИ
ДАВЛАТИИ ЭСТРАДИИ «ГУЛШАН»)****Неъматов Баҳодур****Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе**

Дар мақола бо тавачҷуҳ ба фаъолияти Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» марҳалаҳои ташаккул ва рушди соҳаи эстрадаи тоҷик дар даври соҳибистиқлолӣ мавриди таҳлили фарогир қарор гирифтааст. Муаллиф кӯшиш намудааст, ки ҷойгоҳ ва нақши ин оркестро ҳамчун яке аз ниҳодҳои муҳимми фарҳангӣ дар поягузорӣ, таҳким ва муаррифии жанри эстрада дар фазои ҳунарии Тоҷикистон ба таври илмӣ арзёбӣ намояд. Дар ин замина, равандҳои асосии рушди эҷодӣ, аз ҷумла ташаккули услубҳои нав, воридшавии унсурҳои муосир ва ҳамгироии анъанаҳои миллии бо равияҳои ҷаҳонӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Ҳамзамон, дар мақола ба мушкилоти мавҷудаи соҳа, аз қабилӣ норасоии таҳқиқоти бунёдии илмӣ дар бахши эстрада, тамоюли афзояндаи бозхонӣ (кавер), коҳиши тавлиди асарҳои аслии ва заъфи ҳамкориҳои эҷодӣ миёни шоирон, оҳангсозон ва сарояндагон тавачҷуҳи махсус зоҳир шудааст. Муаллиф ин омилҳоро ҳамчун монеаҳои асосӣ дар роҳи рушди эстрадаи миллии арзёбӣ намуда, таъсири онҳоро ба сатҳи касбият ва мазмуни асарҳои ҳунари таҳлил мекунад.

Илова бар ин, дар таҳқиқот омилҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва технологӣ, ки ба рушди соҳаи эстрада таъсир мерасонанд, мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд. Аз ҷумла, нақши васоити ахбори омма, шабакаҳои иҷтимоӣ ва технологияҳои муосир, аз қабилӣ зехни сунӣ дар эҷоди асарҳои мусиқӣ ва густариши онҳо дар байни ҷомеа баррасӣ шудааст. Муаллиф зарурати истифодаи оқилона ва ҳадафнокии ин имкониятҳоро барои баланд бардоштани сифати корҳои ҳунарии эстради таъкид менамояд.

Дар анҷом, пешниҳодҳои мушаххас ҷиҳати рушди минбаъдаи соҳаи эстрада, аз ҷумла тақвияти заминаи илмӣ-таҳқиқотӣ, дастгирии эҷодкорони ҷавон, таҳкими ҳамкориҳои байнисоҳавӣ ва ҳифзу рушди хусусиятҳои миллии дар корҳои ҳунарии эстради ироа гардидаанд. Мақола метавонад ҳамчун як таҳқиқоти муҳимми илмӣ-назариявӣ барои муҳаққиқон, донишҷӯён ва аҳли фарҳанг дар самти омӯзиш ва рушди эстрадаи тоҷик хизмат намояд.

Калидвожаҳо: эстрадаи тоҷик, жанри эстрада, фарҳанги мусиқӣ, даврони соҳибистиклолӣ, сиёсати фарҳангӣ, Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан», дастаҳои ҳунари, рушди фарҳанг, санъати мусиқӣ, озмунҳои ҳунари, муаррифии фарҳанги миллӣ.

РАЗВИТИЕ ЭСТРАДНОГО ИСКУССТВА В ПЕРИОД ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ ТАДЖИКИСТАНА (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЭСТРАДНОГО ОРКЕСТРА «ГУЛШАН»)

Неъматов Баходур

**Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

В статье на основе анализа деятельности Государственного эстрадного оркестра «Гулшан» всесторонне рассматриваются этапы становления и развития таджикской эстрадной музыки в период государственной независимости. Автор предпринимает попытку научно осмыслить место и роль данного оркестра как одного из ключевых культурных институтов в формировании, укреплении и популяризации жанра эстрады в художественном пространстве Таджикистана. В этом контексте подробно исследуются основные тенденции творческого развития, включая формирование новых стилевых направлений, внедрение современных элементов и гармоничное сочетание национальных традиций с глобальными художественными процессами.

Особое внимание уделяется существующим проблемам отрасли, таким как недостаток фундаментальных научных исследований в области эстрадного искусства, рост популярности заимствованных и переработанных произведений (кавер-версий), снижение уровня создания оригинального контента, а также ослабление творческого взаимодействия между поэтами, композиторами и исполнителями. Автор рассматривает данные факторы как существенные препятствия на пути качественного развития национальной эстрады и анализирует их влияние на профессиональный уровень и содержательную глубину музыкальных произведений.

Кроме того, в статье изучаются социальные, культурные и технологические факторы, оказывающие влияние на развитие эстрадной сферы. В частности, рассматривается роль средств массовой информации, социальных сетей и современных технологий, включая искусственный интеллект, в процессе создания, распространения и популяризации музыкальных произведений среди широкой аудитории. Подчеркивается необходимость рационального, целенаправленного и этически выверенного использования данных возможностей для повышения художественного качества эстрадной продукции.

В заключительной части работы представлены конкретные предложения и рекомендации, направленные на дальнейшее развитие эстрадного искусства. Среди них - укрепление научно-исследовательской базы, поддержка молодых талантов, развитие междисциплинарного и межпрофессионального сотрудничества, а также сохранение и развитие национальной самобытности в эстрадном творчестве. Отмечается, что статья может служить важным научно-теоретическим источником для исследователей, студентов и специалистов в области культуры и искусства, способствуя более глубокому пониманию процессов формирования и развития таджикской эстрады в современных условиях.

Ключевые слова: таджикская эстрада, эстрадный жанр, музыкальная культура, период независимости, культурная политика, Государственный эстрадный оркестр «Гулшан», творческие коллективы, развитие культуры, музыкальное искусство, художественные конкурсы, презентация национальной культуры.

THE DEVELOPMENT OF POP MUSIC IN THE PERIOD OF STATE INDEPENDENCE OF TAJIKISTAN (WITH REFERENCE TO THE ACTIVITIES OF THE STATE POP ORCHESTRA «GULSHAN»)

Ne'matov Bahodur

**Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

The article provides a comprehensive examination of the key stages in the formation and development of Tajik pop music during the period of state independence, with particular emphasis on the activities of the State Pop Orchestra «Gulshan.» The study offers a scholarly analysis of the orchestra's significant contribution to the establishment, promotion, and continuous evolution of pop art in Tajikistan, positioning it as an important cultural institution that has played a central role in shaping the modern musical landscape of the country.

The research highlights major creative trends within the field, including the emergence of new stylistic approaches, the incorporation of contemporary musical elements, and the interaction between national traditions and global artistic influences. At the same time, the article critically addresses a range of persistent challenges facing the industry. These include the lack of fundamental academic research in pop music studies, the shortage of qualified and professionally trained specialists, and the thematic limitations observed in many pop compositions.

Particular attention is given to the growing prevalence of cover performances, which often hinder the development of original content, as well as the insufficient level of creative collaboration between poets, composers, and pop performers. The author

argues that these factors collectively affect the artistic quality, originality, and cultural depth of contemporary Tajik pop music.

Furthermore, the article explores the impact of social, cultural, and technological factors on the development of the pop music sector. In this regard, it examines the role of mass media, digital platforms, and modern technologies, including artificial intelligence, in the creation, production, and dissemination of musical works. The importance of their effective and responsible use is emphasized as a means of enhancing both the creative process and the overall quality of artistic output.

In conclusion, the study presents well-grounded recommendations aimed at advancing the pop music industry. These include the modernization of the sector through innovation, the integration of contemporary technologies, the development of pop music pedagogy, the support of emerging talents, and the strengthening of national cultural elements within pop art. The article is positioned as a valuable academic resource for researchers, students, and cultural practitioners interested in the theoretical and practical aspects of the development of Tajik pop music.

Keywords: tajik pop music, pop genre, musical culture, period of independence, cultural policy, State Pop Orchestra «Gulshan», creative ensembles, cultural development, musical art, artistic competitions, promotion of national culture.

Пайдоиш, ташаккул ва рушди жанри эстрада дар Тоҷикистон ҳамчун як бахши умдаи соҳаи фарҳанг дорои заминаҳои таърихӣ мебошад. Қабл аз шарҳу тавзеҳи мухтасари ҷумлаи аввал бояд зикр кард, ки калимаи «эстрада» аслан вожаи фаронсавӣ (фарангӣ) аст, ки дар забони тоҷикӣ ба маънои «ҷои баланди махсус ба оркестр ва барои баромадкунандагон» тафсир меёбад [3]. Аз ин нуқтаи назар бояд гуфт, ки пайдоиши жанри мазкур аз мамолики Аврупо сарчашма мегирад, ки дар ибтидои ба вучуд омаданаш хусусиятҳои оммавию фароғатӣ доштааст ва баъдан бо истифода аз зарфиятҳои он сарояндагон таронаҳои сиёсӣ иҷтимоӣ низ сурудаанд [3]. Вале жанри эстрада дар Тоҷикистон ба таври касбӣ замоне пайдо шуд, ки кишварӣ мо дар ҳайати Иттиҳоди Шуравӣ қарор дошт ва фаъолияти ҳунари, аз ҷумла шева ва мазмуни ироаи таронаҳои эстради бо таъсия ба сиёсати он замон сурат мегирифтанд.

Бо вучуди баъзе маҳдудиятҳои фаъолияти ансамблҳои эстради дар он давра аз лиҳози ташкиливу модди таъмин буданд, сафарҳои ҳунари ба дохил ва хориҷи ҷумҳури мунтазам сурат мегирифт. Муассисаҳои таълимии мусиқӣ, аз ҷумла мактабҳои мусиқӣ дар минтақаҳои гуногуни кишвар фаъолият доштанд ва дар омода намудани кадрҳои соҳа мусоидат менамуданд. Дар баробари ҳузури мутрибони тоҷик, дастаҳои эстради аксаран бо ҷалби мутахассисон, махсусан мутрибон аз дигар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ такмил меёфтанд, ки чунин ранг гирифтани кор ба табодули таҷрибаи эҷодӣ ва касбӣ мусоидат кардааст [4].

Дар нашре аз «Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ», ки соли 2025 нашр шудааст, зикр мешавад, ки «Дар даврони соҳибистиклолӣ бо тадбири ташаббусҳои Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон соҳаи фарҳанг бо тамоми навъу намуд ва шаклҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рушду равнақ ёфт» [13, с. 3]. Аз ҷумла, шоистаи зикр аст, ки дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон жанри эстрада ба марҳалаи сифатан нави рушди худ ворид гардид ва шакл гирифт. Дар ин давра, сарфи назар аз мушкилоти солҳои аввали соҳибистиклолӣ, аз ҷумла паёмадҳои ҷанги шаҳрвандӣ, раванди эҳё ва ташаккули дигарбори дастаҳои хунарии эстради оғоз ёфт.

Омили асосии рушди соҳаи эстрада дар Тоҷикистон таҳия ва қабул гардидани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар мисоли қонунҳо, қарорҳои Ҳукумат, концепсияҳо ва барномаҳои давлатии марбут ба рушди соҳаи фарҳанг, аз ҷумла, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фарҳанг, мукофотҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар бораи кино, дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он, Концепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи давлатии рушди соҳаи фарҳанг ва санъат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайра, ки дар давраи Истиклоли давлатӣ таҳия ва қабул гардидаанд, барои дастгирии фаъолияти хунармандон, муассисаҳои фарҳангӣ, дастаҳои хунари, танзими раванди рушди фарҳанги мусиқӣ, махсусан жанри эстрада ва таҳкими пояҳои рушди соҳа заминаи мусоид фароҳам оварданд [6].

Яке аз омилҳои дигари рушди соҳаи эстрада дар даврони Истиклоли давлатӣ ба раванди таълими таҳассуси эстрада ҷалб намудани хунармандони шинохтае мебошад, ки солҳо ҳамчун овозхону мутриб дар дастаҳои хунарии эстради кишвар, аз ҷумла дар Оркестри эстради «Гулшан» фаъолияти хунари доштанд. Ин хунармандони соҳибтаҷрибаи дар кори худ устод дар муассисаҳои таълимии хунари, аз ҷумла дар Донишқадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода, Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов ва Коллеҷи санъати шаҳри Душанбе ба номи А. Бобоқулов ба фаъолияти таълимӣ машғул шуда, дар омода намудани мутахассисони ҷавони соҳаи эстрада нақши арзишманд гузоштанд. Ҳамин буд, ки дар ин ва дигар муассисаҳо заминаҳои моддӣ-техникӣ ва васоити таълимии марбут ба соҳаи эстрада таъмин шуд ва ба ташаккули мактаби миллии эстрада мусоидат намуд [7].

Дар раванди рушди соҳаи эстрада дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон иқдомҳои ҳадафмандонаи давлатӣ нақши арзишманд бозиданд. Аз ҷумла, эълон гардидани соли 2004 ҳамчун «Соли эстрада» дар Тоҷикистон тадбири муҳиму саривақтӣ дар самти дуруст ва мақсаднок амалӣ намудани сиёсати фарҳангии давлат буд. Ин иқдом на танҳо ба ҷалби таваччуҳи ҷомеа ба соҳаи эстрада мусоидат намуд, балки барои таҳким бахшидани заминаҳои моддӣ-техникӣ, рушди эҷодӣ ва дастгирии хунармандони ин самти санъат шароити мусоид фароҳам овард [8].

Дар ин замина, роҳандозии озмунҳои гуногуни ҳунари, аз ҷумла Озмуни ҷумҳуриявии «Тоҷикистон – Ватани азизи ман», ба як омили муассири дарёфт ва муаррифии чехраҳои нави соҳаи санъат, махсусан сарояндагону мутрибон ва оҳансозони бахши эстрада табдил ёфт. Ин гуна озмунҳо ба кашфи истеъдодҳои ҷавон, рушди малакаҳои касбӣ ва пайдо шудани чехраҳои нав дар соҳаи эстрадаи кишвар мусоидат намуда, ба ин васила заминаи рақобати солим ва такмили сатҳи ҳунари ба вучуд омаданд [9].

Ҳамзамон, бунёд ва азнавсозии инфрасохтори фарҳангӣ яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг гардид. Азнавсозӣ ва бунёди мактабҳои мусиқӣ, коллечҳои санъат, кохҳои фарҳангӣ, аз ҷумла таҷдиди бинои Филармонияи давлатии Тоҷикистон ба номи А. Ҷӯраев ба рушди фаъолияти дастаҳои ҳунари такони ҷиддӣ бахшид [10].

Таъмини дастаҳои ҳунари, аз ҷумла оркестрҳои эстрадӣ бо соҳаи муосири мусиқӣ, дастгирии ғолибони озмунҳои ҳунари ва ҷалби онҳо ба ҷорабиниҳои гуногуни фарҳангӣ имконият фароҳам овард, ки сатҳи иҷро ва сифати барномаҳои эстрадӣ баланд бардошта шаванд.

Иштироки ҳунармандони соҳаи поп (эстрада) дар ҷорабиниҳои ҳунарии сатҳи байналмилалӣ, аз ҷумла «Central Asia's Got Talent», «Five Stars: Intervision», «Silk Way Star» «Ну-ка, все вместе!»-и шабакаи телевизионии «Россия-1», «Бозиҳои Делфии ҷавонони кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил» ва ғайра барои муаррифии эстрадаи тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ ва табодули таҷрибаи эҷодӣ нақши калидӣ бозиданд. Ин раванд ба тақвияти фаъолияти ансамблҳои эстрадӣ, болоравии сатҳи касбии мутахассисон ва густариши робитаҳои фарҳангии байналмилалӣ мусоидат намудан дорад [11].

Нақши воситаҳои ахбори оммаи ватанӣ ва хориҷӣ низ дар рушди соҳаи эстрада назаррас мебошад. Таъсиси телевизиону радиоҳои дорой хусусияти фарҳангӣ, аз ҷумла, телевизионҳои «Сафина», «Шаҳнавоз», «Душанбе», шабакаи радиои «Фарҳанг», «Ховар», радиоҳои хусусии «Имрӯз», «Ҳамсадо», «Наво», «Нав», «Ватан», «Азия плюс», ҳамчунин рушди матбуоти соҳавӣ барои тарғиби фаъолияти ҳунарии овозхонҳо ва дастаҳои эстрадӣ фазои мусоиди тарғиби соҳаро таъмин кард. Роҳандозӣ гардидани барнома-озмунҳои телевизионӣ, аз қабилӣ «Овози тиллоӣ» ва «Парвин» дар Телевизиони кӯдакону наврасони Тоҷикистон – «Баҳористон» ба кашфи истеъдодҳои нави овозхон ва рушди малакаҳои муосири соҳаи эстрада мусоидат намуд.

Фаъолияти густурдаи иттиҳодияҳои эҷодӣ-ҳунари, аз ҷумла Иттифоқи композиторони Тоҷикистон сабаб гардид, ки дар ин самт асарҳои тозаи эстрадӣ эҷод шаванд. Дар баробари ин, бо назардошти пешрафти замон ва талаботи бозори фарҳанг дар таълимгоҳҳои олии ҳунари ихтисосҳои нави марбут ба соҳаи эстрада таъсис дода шуданд. Дар ин замина, дар самти омода намудани мутахассисони касбӣ нақши Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати

Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов ва мактабу коллеҷҳои мусиқӣ муассир арзёбӣ мешавад.

Иқдомҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла баланд бардоштани маоши хизмати хунармандон ва мутахассисони соҳаи эстрада, инчунин кадршиносии хунармандони тавоно бо унвонҳои баланди хунари ва ҷоизаҳои давлатӣ, аз қабилӣ Хунарманди шоистаи Тоҷикистон, Хунарпешаи халқии Тоҷикистон, Арбоби хунари Тоҷикистон ва Ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар самти рушди устувори соҳа, баланд бардоштани мақоми иҷтимоии аҳли хунар ва таҳкими минбаъдаи эстрадаи милли мусоидат намуданд.

Дар баробари ташкили дастаҳои нави эстрадӣ дар замони соҳибистиклолӣ, аз ҷумла Ансамбли эстрадии «Ориё»-и Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон [1], гурӯҳҳои эстрадии «Шамс» (бо роҳбарии Иқбол Завқибеков) [14], «Авесто» (бо роҳбарии Ҷасур Халилов), «Парем», «Садои Суғд» (дар Хучанд) ва ғайра эҳёи дигарбори як қатор дастаҳои дорои таҷрибаи таърихӣ низ сурат гирифт. Дар ин замина, эҳёи фаъолияти Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» ба сифати яке аз намунаҳои барҷастаи сиёсати дастгирии фарҳангӣ дар давраи Истиклоли давлатӣ арзёбӣ мегардад. Бояд гуфт, ки эҳёи ин оркестр маҳз ба шарофати фароҳам омадани шароити нави сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дар замони Истиклоли давлатӣ имконпазир гардид.

Имрӯз Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» дар фазои фарҳангии Тоҷикистон мавқеи хос дорад. Дар Тоҷикистон ин оркестр ягона дастаи эстрадӣ ба ҳисоб меравад, ки дар баробари хусусияти поп-эстрадӣ, дорои сохтори комили оркестрӣ буда, имкони иҷрои асарҳои мураккаби бисёрвояӣ ва бисёрсозиро дорад.

Бо назардошти ҳамин вежагӣҳо, таҳлили фаъолияти Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» имкон медиҳад, ки равандҳои асосии ташаккул ва рушди соҳаи эстрада дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамачониба баррасӣ карда шаванд. Аз ин ҷост, ки таҷрибаи эҷодӣ, фаъолияти ташкиливу иҷрокунандагии оркестри мазкур ҳамчун объекти муҳимми таҳқиқ дар доираи ин мақола интиҳоб гардидааст.

Дар баробари ансамблҳои давлатии рақсии «Зебо» ва «Ҷаҳоноро» Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» низ шомили Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодию консертии назди Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки дорои таърихи тулонӣ ва мақоми вежа аст [15]. Пеш аз он, ки перомунӣ таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти «Гулшан» андешаҳои муҳаққиқонро баён намоем, бояд зикр кард, ки аз қорҳои шоистаи хунарии дастаи хунарии мазкур илҳом гирифта, соли 1970 дар назди Филармонияи давлатӣ Ансамбли эстрадии «Орзу» таъсис ёфт. Дар мавриди фаъолияти ин даста низ таҳқиқоте анҷом додан мебошад.

Муҳаққиқи варзидаи санъати тоҷик, номзади илми таърих Абубакр Зубайдӣ таърихи ба фаъолияти хунари оғоз кардани дастаи хунарии «Гулшан»-ро чунин шарҳ додааст: «Соли 1962 аввалин бор дар назди Филармонияи давлатии

Тоҷикистон ансамбли созй-овозии эстрадии тоҷик бо номи «Бигузор ҳамеша суруд бошад» таъсис ёфт... Моҳи майи соли 1964 бо қарори Шурои Вазирони ҶШС Тоҷикистон дар назди Кумитаи радио ва телевизиони Тоҷикистон дар асоси ин дастаи хунари ансамбли эстрадии «Гулшан» ташкил ёфт... Аввалин роҳбари бадеии ансамбли эстрадии «Гулшан» хунарманд Лайло Шарифова ва роҳбари мусиқӣ композитор ва пианинонавози шинохта Михаил Муравин буданд» [б, с.32].

Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан»-ро хунармандону бастакороне чун Орифшо Орифов, Миратулло Атоев, Далер Назаров, Кароматулло Қурбонов, Умар Зиёев, Баҳодур Неъматов, Исматулло Холиқов, Субҳон Саидов, Баҳром Тошев, Бахтиёр Иброҳимов роҳбарӣ кардаанд. Ҳоло роҳбари бадеии оркестри мазкур Баҳовиддин Неъматов аст, ки таҳсилкардаи Донишкадаи санъати шаҳри Санкт-Петербург ва Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов мебошад.

Дар бораи Орифшо Орифов (1937–2002) бояд бештар гуфт, зеро яке аз марҳалаҳои муҳим дар таърихи ташаккул ва рушди эстрадаи тоҷик ба фаъолияти эҷодии ӯ саҳт марбут аст. Маҳз дар даврони роҳбарии ӯ ансамбли эстрадии «Гулшан» ба авҷи шуҳрат расида, мавқеи устувор дар фазои фарҳангии ҷумҳурӣ ва берун аз он касб намуд. То оғози роҳбарии Орифшо Орифов «Гулшан» ҳамчун як ансамбли эстрадиӣ фаъолият мекард, аммо маҳз бо ташаббус ва диди касбии ӯ ин дастаи хунари тадриҷан ба як оркестри мукаммали эстрадиӣ табдил ёфт.

Орифшо Орифов, ки таҳсилоти олии касбиро дар Консерваторияи давлатии Маскав (1961) ва Консерваторияи давлатии Озарбойҷон (1965) ба анҷом расонида буд, ҷаҳонбинии васеи мусиқӣ ва таҷрибаи боло дошт. Ин омил имкон дод, ки ӯ дар роҳбарии ансамбли «Гулшан» (1967–1985) на танҳо сатҳи иҷрокунандагии даста, балки сохтори ташкилӣ ва бадеии онро низ ба сатҳи касбӣ баланд бардорад. Бо ибтиқори ӯ ҳайати созҳо васеъ гардида, таркиби оркестр бо унсурҳои мусиқии эстрадии муосир ғанӣ шуд, ки ин раванд ба ташаккули эстрадаи тоҷик мусоидат намуд.

Муваффақияти эҷодии оркестри «Гулшан» дар ин давра, пеш аз ҳама, ба сиёсати дурусти интихоби кадрҳо ва тарбияи хунармандон вобаста буд. Орифшо Орифов тавонист беҳтарин овозхонон ва навозандагони замонаро гирд оварда, барномаҳои консертии дорой мазмун ва сатҳи баланди касбиро таҳия намояд. Дар натиҷа «Гулшан» на танҳо дар дохили ҷумҳурӣ, балки дар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ ва кишварҳои хориҷӣ шуҳрат пайдо кард.

Иҷрои сурудҳо ба забонҳои гуногун (русӣ, озарбойҷонӣ, арманӣ, украинӣ, арабӣ, туркӣ ва ғайра) доираи фаъолияти ин дастаи хунариро бештар кард.

Ҳамин тавр, фаъолияти Орифшо Орифов ҳамчун роҳбари оркестри «Гулшан» дар таърихи рушди эстрадаи тоҷик нақши калидӣ дошта, ӯро метавон яке аз поягузори шаклирии эстрадаи касбии тоҷик дар нимаи дуюми асри XX арзёбӣ намуд. Ин таҷриба дар давраи соҳибистиқлолии Тоҷикистон низ ҳамчун заминаи

муҳим барои рушди минбаъдаи санъати эстрадӣ аҳаммияти худро нигоҳ доштааст.

Дар оркестри мазкур фаъолияти шахсиятҳои хунарие чун М. Муравин, Ю. Лядов, Ю. Пулатов, А. Бобоқулов, М. Боҳирова, М. Гасанова, М. Каспарова, Н. Амонбеков, М. Набиева, Т. Муҳиддинов, М. Ҳамроқулова, У. Зиёев, Р. Шалозер, Б. Неъматов, Х. Ширинова, К. Қурбонов, Ш. Ниҳолова, С. Саидов, Д. Қурбонова, Ҳ. Равшан, К. Қўраева, З. Қадамова, Б. Иброҳимов, Д. Аюбӣ ва дигарон боис гардид, ки дар давоми 60 соли фаъолият эстрадаи тоҷикро дар сатҳи дохил ва хориҷи кишвар муаррифӣ ва тарғиб намоянд.

Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» баъди он ки дар замони соҳибистиклолии кишвар дигарбора ба фаъолияти хунари оғоз кард, ба дастовардҳои беш аз пеш ноил гардид. Ҳоло роҳбари мусиқии ин дастаи хунари Акбар Маҳмадов буда, сарояндагоне монанди Ш. Юсупова, Ч. Салимов, С. Кабилова, С. Мирзо, Д. Самирова, М. Неъматов, Ф. Абулқосим, Ш. Шоева, Э. Ҳомидов ва дигарон ба кори хунари машғуланд. Дар мавриди фаъолияти имрӯзаи ин дастаи хунари муҳаққиқи соҳаи фарҳанг Мирзоалӣ Қўраев чунин менависад: «Айни замон «Гулшан» ягона оркестри давлатии эстрадӣ дар кишвар буда, дар назди Муассисаи давлатии «Иттиҳодияи давлатии гурӯҳҳои эҷодию концерти»-и Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият дорад. Ҳайати оркестри «Гулшан» аз ҳисоби хунари пешагони ҷавони боистеъдод пайваста пурра гардида, ҳадафшон чун дигар дастаҳои хунарии кишвар ҳамоно дар равияи мусиқии муосир ва эҷоди оҳангу сурудҳои баландмазмун тарбия намудани ҷавонон, дар замири онҳо бедор намудани ҳисси худшиносии миллӣ, ифтихор аз фарҳангу санъати куҳанбунёд ва эҳтиром ба арзишҳои фарҳангӣ, ҳамчунин муаррифӣи санъати волои тоҷик дар арсаи байналмилалӣ мебошад» [7].

Бо таҳлили андешаҳои мазкур метавон бо ироаи чанд банд чунин хулоса кард:

1) «Гулшан» тавонист фаъолияти худро ҳамчун ягона оркестри давлатии эстрадӣ ҳифз ва тақвият бахшад;

2) дар даврони соҳибистиклолӣ барномаи хунарии оркестр аз лиҳози мундариҷа, шакл ва сатҳи иҷро бо фарогирии хусусиятҳои миллӣ комилтар шуд, зеро дар он на танҳо таронаҳои классикии эстрадӣ, балки асарҳои нав, оҳангҳои муосир ва коркарди тозаи сурудҳои мардумӣ ҷой доранд;

3) оркестр дар тарбияи насли нави хунари мандони эстрада саҳми назаррас гузошт. Ба ҳайати «Гулшан» овозхонҳо ва навозандагони ҷавону соҳибистеъдод ҷалб гардида, ба ин васила мактаби касбии эстрада дар заминаи таҷрибаи устодон идома ёфт;

4) дар солҳои соҳибистиклолӣ аҳли хунари ин даста дар чорабиниҳои муҳими давлатӣ, ҷашнҳои миллӣ ва барномаҳои фарҳангии сатҳи ҷумҳуриявӣ иштироки фаъол доштанд;

5) оркестр имконият пайдо кард, ки санъати эстрадаи тоҷикро дар арсаи байналмилалӣ низ муаррифӣ намояд. Иштирок дар рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар кишварҳои хориҷӣ, фестивалҳо ва барномаҳои муштарақ бо дастаҳои хунарии дигар кишварҳо нуфузи фарҳангии эстрадаи миллиро тақвият бахшид;

б) дар давраи соҳибистиклолӣ фаъолияти «Гулшан» аз ҷониби давлат кадрдонӣ гардида, як қатор хунармандони оркестр бо унвонҳои фахрӣ, ҷоизаҳои давлатӣ ва мукофотҳои соҳавӣ сарфароз гардонидани шуданд, ки ин худ нишонаи эътирофи саҳми онҳо дар рушди фарҳанги миллий, аз ҷумла жанри эстрада мебошад.

Бо вучуди дастовардҳои, ки зикр шуданд, барои дигарбора овозадор шудани ин дастаи хунари месазад корҳои муассиртари дигарро низ анҷом дод. Аз ҷумла, Оркестри давлатии эстрадии «Гулшан» бояд фаъолияти худро маҳдуд ба пойтахт накунад, балки талаш намояд, ки пайвасти дар ғушаву канори кишвар ва берун аз он барнома бигзорад. Бо шоирону оҳангсозони варзидаву тавоно ҳамкориҳои эҷодиро бештар ба роҳ монанд ва бо ширкат дар барномаҳои вежа корҳои хунарии хешро тавассути шабакаҳои телевизиониву радиой ва сомонаҳои иҷтимоии интернетӣ пайвасти тарғиб намоянд. Чунин сурат гирифтани кор имкон фароҳам меорад, ки эстрадаи миллий ба таври густурдатар муаррифӣ гардад ва маҳбубияти ҷаҳонӣ пайдо кунад.

Ҳамзамон, истифодаи имкониятҳои муосир, аз ҷумла технологияи муосир, дар таҳияи барномаҳо имкон медиҳад, ки корҳои хунари ҳадафрас анҷом ёбанд. Ин равиш на танҳо сифат ва гуногунрангии барномаҳои эстрадиро баланд мебардорад, балки барои фаро гирифтани шеваҳои тозаи ҷаҳонӣ дар соҳаи эстрада ва ҳамкорӣ бо хунармандони дигар кишварҳо замина фароҳам меорад. Аз ин нуқтаи назар, шеваи зикршуда дар ҷодаи инкишофи касбият ва боз ҳам муосир сохтани эстрадаи тоҷик нақши муҳим мебозад. Дар таҳияи барномаҳои хунари ва клипҳои хунармандон, оркестр бояд бо коргардонҳои касбӣ ва мутахассисони соҳа ҳамкорӣ намояд, то сифати ин корҳои хунари бештар шаванд.

Дар ин замина, бояд зикр кард, ки бо вучуди рушди соҳаи эстрада дар даврони соҳибистиклолӣ, ҳанӯз дар ин самт мушкилоти зиёде мушоҳида мешавад. Мушкилоте, ки таҳқиқи ҷиддӣ ва амалисозии барномаҳои муассирро тақозо мекунад. Нахуст ин ки соҳаи эстрада ва марҳалаҳои рушди он дар Тоҷикистон ба таври амиқу густурда таҳқиқ нашудааст. Фаъолияти ба номи сарояндагони эстрадаи тоҷик, ки ба дастаҳои хунарии давлатӣ шомил нестанд, назорати ҷиддиро талаб мекунад. Ба роҳ мондани шеваи муосири кор дар ин самт имкон фароҳам меорад, ки 1) дигар сарояндагони эстрада таронаҳои оғӣ аз мазмун насароянд, 2) бозхонии таронаҳо ба ҳадди ифрот нарасад, 3) овозхонҳо бо матнҳои ошиқона маҳдуд нашуда, дар интиҳоби мавзӯ фарогиртар амал кунанд, 4) рақсҳои, ки дар ҳавои корҳои хунарии эстради ба сахна гузошта мешаванд, бо таронаҳои мавриди назар ҳамхонӣ дошта бошанд, 5) кори коргардонӣ дар таҳияи клипҳои сарояндагон дуруст амалӣ шавад, 6) ҳамкориҳои эҷодӣ миёни сарояндагон

ва шоирони касбӣ шакл гирад, 7) соҳаи эстрада танҳо ба овозхонӣ маҳдуд нашавад, балки бояд рақсҳои эстрадӣ, клипҳо ва навозишҳои мусиқии эстрадӣ ва ғайра низ дар сатҳи касбӣ пешниҳод гарданд, 8) муҳтавои барномаҳои телевизионӣ ва радиой, ки ба соҳаи эстрада иртиботдоранд, бояд таҳлилию интиқодӣ бошанд, то сарояндагон ба ғалатхонӣ роҳ надиҳанд, 9) ҳуқуқҳои муаллифӣ, моликияти зеҳнӣ бояд ҳифз шаванд, маркетинги соҳаи эстрада шакл гирад ва ҳулоса аҳли ҳунар, махсусан овозхонҳои жанри эстрада корҳои ҳунарии бесифат анҷом надиҳанд ва ба ин васила соҳаи эстрадаи тоҷик беш аз пеш рушду такомул ёбад.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Ансамбли эстрадии «Ориё» [Манбаи электронӣ]. – Кумитаи телевизион ва радиои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. – URL: <https://www.ktr.tj/?q=node/91> (санаи мурочиат: 30.01.2026).
2. Бозиҳои 18-уми Делфии ҷавонони кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил оғоз гардид [Манбаи электронӣ]. – Садои Душанбе, 22 нояб. 2024. – URL: <https://sadoidushanbe.tj/archives/30637> (санаи мурочиат: 30.01.2026).
3. Вожаи «Эстрада» // Vazhaju – Фарҳанги форсии тоҷикӣ [Манбаи электронӣ]. – URL: <https://vazhaju.tj/word/эстрада/Kdo1Kdn> (санаи мурочиат: 30.01.2026).
4. Википедия. Эстрада (вид искусства) [Манбаи электронӣ]. – 2026. – URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Эстрада> (санаи мурочиат: 01.02.2026).
5. Википедия. Орифшо Орифов [Манбаи электронӣ]. – URL: https://tg.wikipedia.org/wiki/Орифшо_Орифов (санаи мурочиат: 05.02.2026).
6. Зубайдӣ, А. Мусиқии тоҷик дар даврони истиқлол / А. Зубайдӣ. – Душанбе: Аржанг, 2017. – С. 304.
7. Ҷӯраев, М. Нақши дастаҳои ҳунарий дар рушди санъати миллий / М. Ҷӯраев // Паёмномаи фарҳанг. – 2024. – № 2 (66). – 61.
8. Манбаи тайёр намудани кадрҳои мусиқии касбӣ [Манбаи электронӣ]. – АМИТ «Ховар». – Душанбе, 4 июл 2008. – URL: <https://khovar.tj/2008/07/manbai-tajyor-namudani-kadr-1202-oi-musi-1178-ii-kasb-1250/> (санаи мурочиат: 28.01.2026).
9. Маблағи озмунҳои ҷумҳуриявӣ 100 фоиз зиёд карда шуд [Манбаи электронӣ]. – АМИТ «Ховар». – Душанбе, 4 янв. 2025. – URL: <https://khovar.tj/2025/01/mabla-i-ozmun-oi-um-uriyav-100-foiz-ziyod-karda-shud-aknun-so-ibi-sho-oiza-bo-140-azor-somon-adrdon-karda-meshavad/> (санаи мурочиат: 28.01.2026).
10. Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: сомонӣ расмӣ [Манбаи электронӣ]. – Душанбе. – URL: <https://mmk.tj/> (санаи мурочиат: 26.01.2026).

11. Начибӣ, М. Умар Зиёев: «Мехоҳам таърихи «Гулшан»-ро нависам» [Манбаи электронӣ] / М. Начибӣ. – Азия-Плюс, 28 февр. 2023. – URL: <https://www.asiaplustj.info/tj/news/tajikistan/society/20230228/umar-ziyoevmehoam-tarihi-gulshan-ro-navisam> (санаи мурочиат: 26.01.2026).

12. Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ = National Inventory List of Intangible Cultural Heritage. – Душанбе: Истеъдод, 2025. – 304 с.

13. Филармонияи давлатии Тоҷикистон навсозӣ шуд [Манбаи электронӣ]. – Asia Plus, 19 нояб. 2024. – URL: <https://www.asiaplustj.info/tj/news/tajikistan/society/20241119/filarmoniya-davlatii-toikiston-navsoz-shud-ch-taiir-yoft-va-chand-pul-sarf-shud/> (санаи мурочиат: 28.01.2026).

14. Гурӯҳи «Шамс»: Нобовар Чиноров дар бораи омезиши мусиқӣ [Манбаи электронӣ]. – Sputnik Тоҷикистон, 19 дек. 2016. – URL: <https://sputnik.tj/20161219/Guruhi-Shams-Nobowar-Chinorov-maddo-omezishi-musiqi-1021333709.html> (санаи мурочиат: 05.02.2026).

15. Уварова, Е. Д. Эстрадный театр: миниатюры, обозрения, мюзик-холлы (1917–1945) / Е. Д. Уварова. – М.: Искусство, 1983. – 320 с.

СУРУДҲОИ МАРОСИМИ ТУЙИ ТОЧИКОН: ЧОЙГОҲ, МАЗМУН ВА ХУСУСИЯТҲОИ МИНТАҚАВӢ

Шарифзода Лутфулло
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Мақолаи мазкур ба таҳқиқи чойгоҳ, хусусиятҳои жанри ва гуногуншаклии сурудҳои маросими туй дар маҳалҳои гуногуни Тоҷикистон бахшида шудааст. Сурудҳои туй ҳамчун бахши муҳимми мероси шифоҳии мардуми тоҷик дар анъанаи маросими арусӣ мавқеи марказӣ дошта, на танҳо ифодагари шодиву эҳсосот, балки инъикоскунандаи ҷаҳонбинӣ, арзишҳои ахлоқӣ ва муносибатҳои иҷтимоии ҷомеа мебошанд. Дар мақола бо таъриҳ ба маводи бойгонии фонди фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, инчунин натиҷаҳои экспедитсияҳои солҳои 1950-1970, ҷараёни ташаккул, густариш ва тағйирёбии сурудҳои туй мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Муаллиф ба таъриҳи омӯзиши ин жанр тавачҷуҳи махсус зоҳир намуда, саҳми мардумшиносони рус ва таҳқиқоти мукаммали фолклоршиноси тоҷик Фарруха Зеҳниро баррасӣ менамояд. Дар асоси таснифоти пешниҳоднамудаи ӯ, сурудҳои туй аз рӯи марҳалаҳои баргузори маросим (арафаи туй, туйи никоҳ ва туйи калон) ва аз ҷиҳати мазмуну вазифа (сурудҳои хабарӣ, ҷудой, тантанавӣ, тавсифӣ, рақсӣ ва ҳаҷвӣ) гурӯҳбандӣ шудаанд.

Дар мақола хусусиятҳои муҳимми сурудҳои туй, аз ҷумла гуногуннавьӣ, гуногунномӣ ва мутобиқшавӣ ба муҳити ҷуғрофӣ ва фарҳангии маҳалҳо мавриди таҳлили амиқ қарор гирифтаанд. Бо овардани намунаҳои мушаххас аз минтақаҳои Кӯлоб, Бадахшон ва дигар навоҳӣ, тафовути матнӣ ва оҳангии сурудҳо нишон дода мешавад. Ҳамчунин, омилҳои ба вучуд омадани анвои гуногун, аз ҷумла паҳншавии ҷуғрофӣ, фаъолияти иҷрокунандагон ва таъсири муҳити иҷтимоӣ шарҳ дода шудаанд.

Таҳқиқот ҳамчунин ба масъалаи ҷамъоварӣ ва ҳифзи сурудҳои туй дар фонди фолклор равона гардида, саҳми фолклоршиносон ва гирдоварандагони инфиродӣ дар ғанӣ гардонидани ин мерос нишон дода шудааст. Дар баробари ин, таъсири равандҳои муосир, аз ҷумла аз байн рафтани хусусиятҳои маросимӣ ва тағйиршакли баргузори маросимҳои туй, ба камранг гардидани баъзе унсурҳои суннатӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Муаллиф ба чунин натиҷа мерасад, ки сурудҳои маросими туй бо вучуди тағйироти иҷтимоӣ ҳанӯз ҳам мавқеи устувори худро ҳифз намуда, ҳамчун ҷузъи муҳимми мероси ғайримоддӣ миллии боқӣ мондаанд. Мақола аҳамияти илмӣ-назариявӣ дошта, метавонад барои муҳаққиқони соҳаи фолклоршиносӣ,

мардумшиносӣ ва фарҳангшиносӣ ҳамчун сарчашмаи муътамад дар омӯзиши сурудҳои маросимии тоҷикон хизмат намояд.

Калидвожаҳо: сурудҳои маросими туй, фолклори тоҷик, мероси шифоӣ, жанрҳои фолклорӣ, маросими арусӣ, гуногуншаклии сурудҳо, хусусиятҳои минтақавӣ, фарҳанги миллӣ, анъанаҳои мардумӣ, таснифи сурудҳо, муҳити иҷтимоӣ, тағйироти фарҳангӣ.

СВАДЕБНЫЕ ПЕСНИ ТАДЖИКОВ: СТАТУС, СОДЕРЖАНИЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Шарифзода Лутфулло

**Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

Статья посвящена исследованию статуса, жанровых особенностей и многообразия свадебных песен в различных регионах Таджикистана. Свадебные песни, являясь важной частью устного наследия таджикского народа, занимают центральное место в структуре свадебного обряда, выступая не только как средство выражения радости и эмоций, но и как отражение мировоззрения, нравственных ценностей и социальных отношений общества. В статье на основе материалов фонда фольклора Института языка и литературы имени Рудаки, а также результатов экспедиций 1950–1970 годов анализируются процессы формирования, распространения и изменения свадебных песен.

Автор уделяет особое внимание истории изучения жанра, рассматривая вклад русских этнографов и комплексное исследование таджикского фольклориста Фаррухи Зехни. Согласно предложенной им классификации, свадебные песни группируются по этапам проведения обряда (предсвадебная подготовка, свадьба, большой свадебный праздник) и по содержанию и функции (сообщающие, расставательные, торжественные, описательные, танцевальные и сатирические песни).

В статье подробно анализируются важные особенности свадебных песен, включая жанровое разнообразие, региональные наименования и адаптацию к географическому и культурному контексту. На примерах из регионов Куляба, Бадахшана и других районов продемонстрированы текстовые и музыкальные различия песен. Также обсуждаются факторы возникновения разнообразных форм, включая географическое распространение, деятельность исполнителей и влияние социального окружения.

Исследование уделяет внимание сбору и сохранению свадебных песен в фонде фольклора, демонстрируя вклад фольклористов и отдельных собирателей в обогащение культурного наследия. Кроме того, рассматривается влияние современных процессов, таких как утрата некоторых обрядовых особенностей и

изменение форм проведения свадебных церемоний, на ослабление традиционных элементов.

Автор приходит к выводу, что, несмотря на социальные изменения, свадебные песни сохраняют устойчивое положение и продолжают оставаться важной частью нематериального национального наследия. Статья имеет научно-теоретическое значение и может служить надежным источником для исследователей в области фольклористики, этнографии и культурологии, занимающихся изучением свадебных песен таджиков.

Ключевые слова: свадебные песни, таджикский фольклор, региональные особенности, жанровое разнообразие, устное наследие, обрядовая музыка, культурное наследие.

WEDDING SONGS OF THE TAJIKS: STATUS, CONTENT, AND REGIONAL FEATURES

Sharifzoda Lutfullo

**Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

This article examines the status, genre characteristics, and diversity of wedding songs across various regions of Tajikistan. As an essential component of the Tajik people's oral heritage, wedding songs occupy a central role in the structure of bridal ceremonies, serving not only as expressions of joy and emotion but also as reflections of worldview, moral values, and social relations. Based on materials from the folklore archive of the Rudaki Institute of Language and Literature and the results of expeditions conducted between 1950 and 1970, the study analyzes the formation, dissemination, and transformation of wedding songs.

Special attention is given to the history of research on this genre, including the contributions of Russian ethnographers and the comprehensive studies of Tajik folklorist Farrukha Zehni. According to his proposed classification, wedding songs are categorized by ceremony stages (pre-wedding, marriage ceremony, and major wedding celebration) and by content and function (informative, parting, ceremonial, descriptive, dance, and humorous songs).

The study highlights key features of wedding songs, including genre diversity, regional nomenclature, and adaptation to the geographical and cultural environment. Examples from regions such as Kulob, Badakhshan, and other districts illustrate textual and melodic variations. Factors influencing the emergence of diverse forms—geographical spread, performers' activities, and social environment—are also discussed.

The research addresses the collection and preservation of wedding songs in folklore archives, emphasizing the role of folklorists and individual collectors in enriching this cultural heritage. Additionally, the study considers modern processes,

such as the disappearance of certain ceremonial features and changes in wedding practices, which affect traditional elements.

The author concludes that, despite social changes, wedding songs retain a stable position and continue to be a vital part of Tajikistan's intangible national heritage. This article holds scientific and theoretical significance and can serve as a reliable source for researchers in folklore studies, ethnography, and cultural studies examining Tajik wedding songs.

Key words: wedding songs, Tajik folklore, regional features, genre diversity, oral heritage, ritual music, cultural heritage.

Сурудҳои маросими туй бахши муҳимми мероси шифоҳии мардуми тоҷик буда, дар сохтори куллии ҷашни арусӣ ҷойгоҳи марказӣ доранд. Онҳо на танҳо василаи ифодаи шодиву эҳсосот, балки ойинаи ҷаҳонбинӣ, муносибатҳои иҷтимоӣ ва арзишҳои фарҳангии мардум мебошанд. Бо тағйир ёфтани шароити иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа, баъзе маросимҳо ва сурудҳои марбут ба онҳо ё шакли дигар гирифтаанд ва ё тадриҷан аз доираи иҷро берун рафтаанд. Аз ин рӯ, омӯзиш ва таҳлили ҷойгоҳи сурудҳои туй дар маҳалҳои гуногуни Тоҷикистон аҳамияти вежа дорад.

Таҳқиқоти илмии сурудҳои маросими туй дар илми фолклоршиносии тоҷик бештар ба номи Фарруха Зехнӣ марбут аст. Монографияи ӯ – «Сурудҳои маросими туйи тоҷикон» [7] ва маҷмуаи «Гуларусак» [5] то имрӯз ҳамчун сарчашмаи асосӣ барои омӯзиши ин жанр хизмат мекунанд.

Сурудҳои фолклорӣ аз ҷиҳати мавзӯ ва мазмун гуногун буда, базму шодӣ, ишқу муҳаббат, ғаму андух, ҳаҷву шӯҳии мардум дар онҳо ифода мегарданд. Онҳо ҳатто таърихи як давраи муайяни халқро тасвир мекунанд. Дар сурудҳои марбут ба ҷашни арусӣ базму шодии мардум ифода мешавад ва дар онҳо нисбат ба дигар навъҳои суруд, қаринаи сурудҳо ва гуногуннавъияшон низ зиёдтар мебошад. Зеро базми туйи арусии ҳар як халқро бе рақсу суруд тасаввур кардан мумкин нест ва он аз аввал то охир аз сурудҳои фолклорӣ иборат аст.

Бояд қайд кард, ки урфу одатҳо ва сурудҳои ҷашни арусии мардуми тоҷик аввал дар қорҳои таҳқиқотии мардумшиносони рус рӯйи ҷоп омадаанд. Олимони рус А.Н. Болдирев [4], М.С. Андреев [2, с. 141-144], Н.А. Кисляков [8] ва дигарон зимни таҳлили масъалаҳои риояи урфи одати мардум дар туйҳо баъзе аз сурудҳои тӯёнаро низ дар асарҳояшон овардаанд. Вале онҳо бештар ба масъалаҳои мардумшиносӣ аҳамият дода, масъалаи муайян кардани мавқеи сурудҳои туйӣ ва дигар масъалаҳои марбут ба онро ба фолклоршиносон воғузор кардаанд.

Манбаи асосии таҳқиқоти сурудҳои туй фонди фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ мебошад, ки дар натиҷаи экспедитсияҳои солҳои 1950–1970 ғанӣ гардидааст. Дар ин фонд 536 суруди маросими арусӣ бо даҳҳо навъ маҳфуз аст.

Пеш аз таҳқиқоти муназзами фолклоршиносони тоҷик, мардумшиносони рус, аз ҷумла М.С. Андреев ва Н.А. Кисляков, дар асарҳои худ ба баъзе намунаҳои сурудҳои тӯёна ишора карда буданд. Аммо таҳлили жанри ва муайян намудани мавқеи онҳо дар сохтори маросим маҳз дар таҳқиқоти муҳаққиқони тоҷик сурат гирифт.

Дар илми фолклоршиносии тоҷик дар бораи сурудҳои ҷашни арусӣ аввалин бор Фарруха Зеҳнӣ (1932-1914) таҳқиқоти пурра ва густарда анҷом додааст. Ф. Зеҳнӣ фарзанди адабиётшиноси маъруф Тӯракул Зеҳнӣ мебошад. Ӯ хатмкардаи Омӯзишгоҳи омӯзгории ба номи В.Г. Ушинскийи шаҳри Самарқанд буда, аз соли 1957 то давраи нафақа (1992) дар Институти забон ва адабиёт қору фаъолият кардааст. Ф. Зеҳнӣ дар толи 35 соли фаъолият дар Институти номбурда дар ҷамъовариҳои маводи эҷодӣ ба даҳанакии мардуми тоҷик дар ҷандин экспедитсия ба ноҳияҳои гуногун иштирок намуда, аз ҷониби ӯ маводи зиёде ба фонд ворид гардидааст. Аз ҷумла, дар солҳои 1958-1960 ва 1971 дар гирдовариҳои маводи фолклор дар деҳаҳои вилояти Ленинобод (ҳозира Суғд), ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, шаҳрҳои Самарқанд ва Душанбе иштирок намуда, шахсан 71 суруди ҷашни арусиро ҷамъоварӣ кардааст. Ӯ рисолаи номзадияшро дар асоси маводи ҷамъовардашуда ва мушоҳидаҳои инфиродӣ навишта, соли 1972 дар мавзӯи «Сурудҳои маросими туйи тоҷикон» таҳти роҳбарии фолклоршинос Рачаб Амонов дифоъ намудааст. Монографияи ӯ соли 1978 таҳти унвони «Сурудҳои маросими туйи тоҷикон» аз ҷоп баромад. Ф. Зеҳнӣ дар давоми фаъолияти қориаш дар Институти номбурда бештар аз даҳ китоб ва 100 мақолаи илмиву оммавӣ ба ҷоп расонидааст. Ӯ дар робита ба ташвиқи тарғиби расму оинҳои фарҳангии халқи тоҷик асарҳои таҳти унвони «Ҷашни Сада» (1991), «Гул равон аст, меравад» (1991), «Маросим ва анъанаҳои мардумӣ дар барномаҳои худфаъолияти ноҳияи Қофарниҳон» (н. Ваҳдати кунунӣ, 1992) дастурҳои методӣ таълиф намуда, ба нашр расондааст.

Маросими туйи тоҷикон мутобиқи таҳқиқоти Фарруха Зеҳнӣ ба се марҳила ҷудо мешавад:

1. Арафаи туй;
2. Туйи никоҳ;
3. Туйи қалон.

Аз рӯи вазифа ва мазмун сурудҳо сурудҳои хабарӣ, тайёрӣ, ҷудой ва фироқ, сурудҳои тантанавӣ, тавсифӣ, рақсӣ ва ҳаҷвӣ ҷудо намудааст. Сурудҳои туй дар ҳар маҳал ба таври гуногун номида мешаванд. Масалан, дар баъзе минтақаҳо «байти арус», дар маҳалҳои ҷануби Тоҷикистон «байти туй», дар Самарқанд «ғазали туй» мегӯянд [7, с. 62]. Дар Бадахшон онро «сурсоз» – «суруди туй» мегӯянд. Азбаски дар туйҳо бештар доира истифода мешуд, ба ҳамин хотир «дафсоз» низ мегӯянд [19, с. 91]. .

Дар маҳалҳои гуногун номи сурудҳо фарқ мекунад: «байти арус», «байти туй», «ғазали туй», «сурсоз», «дафсоз». Ин гуногунномӣ ба муҳити ҷуғрофӣ ва фарҳангии минтақаҳо вобаста аст.

Дар охири китоб феҳристи истилоҳоти туй – номҳои хешу таборӣ, истилоҳоти рамзии арусу домод, бозиҳо ҳангоми туй, истилоҳоти сурудҳо ва иҷроқунандагон, истилоҳоти таомҳо тартиб дода шудааст. Дар иҷро қардани сурудҳо ҳофизон, бардоранда, доирадаст, навозанда, сарбайтхон, саргӯянда, сарнақшхон, саровоз, яккаҳон ва қушукгир нақши муҳим доранд.

Муҳаққиқи фолклори Бадахшон Н. Шакармамадов оид ба таҳқиқи таҳлили эҷодиёти даҳанакии мардум чунин изҳори ақида намудааст: «Муҳаққиқони шифоҳии халқ тибқи қимати тадқиқоташон ду гурӯҳанд. Зумрае қабл аз ба нашр ҳозир қардану ба таҳқиқ гирифтани ягон паҳлуи осори бадеии мардумӣ ба ҷамъоварии он шахсан машғул шуда, минбаъд ин амалро бо таҳқиқи таҳлили масъалаҳои гуногуни марбути он пайваста идома медиҳанд. Ҷанбаи илмӣ он тадқиқот аз нигоҳи илмӣ қавӣ буда, бо арзиши амалиаш аҳаммияти махсусе касб мекунад. Гурӯҳи дигар танҳо аз рӯйи маъхазҳои мавҷуда, аз китобу маҷмуаҳои батабърасида асарҳои илмӣ таълиф мекунанд, ки дар аксари чунин таълифот мулоҳизаҳои бесанаду далел ва назарияҳои фардӣ бештар роҳ меёбад» [20, 48].

Яке аз хусусиятҳои муҳими сурудҳои туй вариантнокӣ ва мутобиқшавӣ ба муҳити маҳаллӣ мебошад. Масалан, маросими «Сартарошон» дар минтақаҳои гуногун бо оҳанг ва матни хоси худ иҷро мегардад.

Дар баробари қорҳои таҳқиқотӣ Ф. Зехнӣ маҷмуаи суруду таронаҳои ҷашни арусии тоҷиконро таҳти унвони «Гуларусак» таҳия намудааст, ки он соли 1986 ба таъб расид. Ба ин маҷмуа намунаҳои сурудҳои маросими ҷашни арусии маҳалҳои тоҷикон дохил шудаанд, ки дар ҷамъоварии он ҳуди мураттиб саҳми арзанда гузоштааст. Муаллиф сурудҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо намудааст, ки мундариҷааш чунин аст: «Саршӯён» (2 суруд), «Сартарошон» (8 суруд), «Шаҳбарон» (15 суруд), «Арусбаророн» (8 суруд), «Келинбарон» (18 суруд), «Сурудҳои рақсӣ» (39 суруд), «Сурудҳои ҳазломез» (3 суруд). Ин маҷмуа 92 сурудро ташкил медиҳад. Дар аввали ҳар як суруд таҳиягари маҷмуа дар бораи тарзи иҷрои он низ маълумоти кӯтоҳ додааст. Барои маълум ё равшан гардидани ҷойи навишта шудан ва макони иҷрои гардидани ҳар як суруд номи маҳал дар даруни қавс зикр шудааст. Сурудҳо аз маҳалҳои Кӯлоб, Дарвоз, Ғарм (ҳозира Рашт), Қаротегин, Оби Ғарм, Ҳисор, Помир (ВМКБ)-ро дар назар дорад), Варзоб, Норақ, Айнӣ, Панҷакент, Орчоникидзеобод (ҳозира Ваҳдат), Шаҳристон, Самарқанд, Заҳматобод, Уротеппа (ҳозира Истаравшан), Ленинобод (ҳозира Хучанд), Конибодом, Исфара, Фориш (Узбекистон), Қашқадарё (Узбекистон), Бухоро (Узбекистон), Ховалинг, Муъминобод, Ёвон, Файзобод ва Қаратоғ ҷамъоварӣ гардидаанд. Бархе аз сурудҳо дар якҷанд маҳал суруда мешаванд, вале сурудҳои низ ҳастанд, ки танҳо хоси як маҳали муайян мебошанд. Масалан, суруди «Саршӯён» хоси мардуми Кӯлоб, Дарвоз, Ғарм, Қаротегин ва Оби Ғарм мебошад. Суруди «Сартарошон» дар

Бадахшон, Дарвоз, Кӯлоб, Ҳисор ва Варзоб ичро мешавад, вале маросими сартарошон ва ичрои суруд бо оҳангу мусиқии хоси ҳар маҳал ичро мегардад.

Мисол, дар Кӯлоб суруди «Сартарошонем» чунин ичро мегардад:

Сарбайтхон:

*Эй отаи шах, туро мегум,
Гушота ба карӣ надоз,
Ҷумаи шахума биёр,
Ҷума ба шахум зебама.*

Ҳама:

*Сартарошонем,
Сар метарошонем.... [5, 17.]*

Дар Бадахшон дар маросими сартарошон суруди «Имрӯз чӣ рӯзе? Сартарошоне!» ба таври хос ва оҳанги дигар ичро мегардад:

Сарбайтхон:

*Имрӯз чӣ рӯзе? Сартарошоне!
Шоҳҷонаки қон, қони қононе!*

Ҳофизон:

*Имрӯз чӣ рӯзе? Сартарошоне!
Шоҳҷонаки қон, қони қононе!*

Сарбайтхон:

Сараки шоҳ тарбузи гелоне!

Ҳофизон:

*Имрӯз чӣ рӯзе? Сартарошоне!
Шоҳҷонаки қон, қони қононе!*

Сарбайтхон:

И чашмони шоҳ хумори мастоне!

Ҳофизон:

*Имрӯз чӣ рӯзе? Сартарошоне!
Шоҳҷонаки қон, қони қононе!..... [5, с.19-20]*

Ё худ суруди «Келинро гирифта барем», ки мураттиб онро ба қаринаи сурудҳои «Келинбарон» дохил намудааст, дар деҳаи Фориши Ҷумҳурии Узбекистон чунин ичро мешудааст:

*Келина гитта¹ барем,
Кавшоша монда барем.
Келин мебарем моён,
Гирён монтон шумоён*

¹ Гитта - гирифта

*Занҳои тарафи духтар:
Духтар, духтари моён,
Ҳақ надоред шумоён.*

Занҳои тарафи домод:

*Анори дона-дона,
Янга мебарем хона.
Омадем пушта-пушта,
Чодир задаю шишта,
Дар сари роҳ мол кушта... [5, с. 96-98].*

Ҳамин тавр, модари арус, дугонаҳо, хоҳар, хола, аммаи домод байтҳоро давом медиҳанд.

Ба таҳқиқоти Ф. Зехнӣ муҳаққиқон баҳои баланд дода, баъдан фикру ақидаҳояшонро дар бораи гурӯҳбандӣ намудани сурудҳо ибраз доштаанд. Фолклоршиноси тоҷик С. Қосимӣ дорои якчанд хусусият будани ҳар як суруди ҷашни арусиро таъкид намуда, дар баъзе ҳолатҳо тасниф ё табақабандӣ намудани онҳоро мураккаб ва душвор мешуморад [9, с.130-131].

Дар фонди шӯбаи фолклори Институти забон ва адабиёт 13440 суруд ҷамъоварӣ шуда, феҳристи маҳалли сабт, гӯяндагои ва гирдоварандагони ин сурудҳо мурағтаб гардидааст. Дар байни ин сурудҳо 536 суруд ҳоси маросими ҷашни арусӣ мебошанд. Тамоми сурудҳои ҷашни арусии гирдовардашударо Ф. Зехнӣ барои «Куллиёти фолклори тоҷик» таҳия намудааст ва марҳалаи аввали кори ин мавод дар бойгонии фонди фолклор маҳфуз аст. Синописи² баъзе аз сурудҳои, ки шумораи вариантҳои онҳо зиёд аст, мурағтаб шудааст.

Гурӯҳбандӣ ва шумораи варианти ҳар як суруди ҷашни арусӣ, ки дар фонд маҳфуз ҳастанд, чунин аст:

«Суруди модар»- (29 вариант), «Гул равонай, мерава» - (15 вариант), «Саршӯён» - (12 вариант), «Гуларусак, сар бишӯй» - (5 вариант), «Таърифи духтар» - (14 вариант), «Духтаратонба туй омад» - (15 вариант), «Барор-барор» - (40 вариант), «Гула бурданд, гула» - (5 вариант), «Келин мебарем имрӯз» - (23 вариант), «Келиноним навданиҳол» - (44 вариант), «Ино кунед, ино кунед» - (5 вариант), «Сартарошон» - (14 вариант), «Шаҳи мо омад» - (10 вариант), «Шаҳ муборак бод» - (40 вариант), «Шаҳи зарнумол» - (4 вариант), «Шаҳа овардем, додара овардем» - (7 вариант), «Шаҳ дар минбар»- (6 вариант), «Келин омад сой қатӣ»- (39 вариант), «Мо дар ин хона ба шодӣ омадем (омадаем)» - (12 вариант), «Акаи туйдор, давлат ба сарат» - (18 вариант), «Акаи шаҳ, чӣ гуфтӣ?» - (7 вариант), «И рӯи дарё як фонус» - (5 вариант), «Рафтем раҳи дуродур» - (78 вариант), «Ёр-ёр» - (28 вариант), «Саломнома» - (34 вариант), «Писта шиканад домод» - (5 вариант), «Арус (зан) овардем» - (5 вариант), «Аз сардара ёр овардем» (2 вариант), «Дар бораи хушдоман»- (8 вариант), «Суруди ҳачвӣи базми тӯёна» -

² Якҷо омадани тамоми нусхаҳои қаринаҳои осори фолклорӣ

(7 вариант). Аз шумораи варианти ҳар як қаринаи суруд маълум мегардад, ки аз ҳама зиёд сурудҳои «Рафтем роҳи дуродур» – 78 вариант, «Саломнома» – 34 вариант, «Шаҳ муборак бод» ва «Барор-барор» - 40 вариант, «Келин мебарем имрӯз» – 27 вариант, «Келин омад ҳаракӣ» – 39 вариант ва «Ёр-ёре» – 28 вариант.

Сабаби ба вучуд омадани қарина ва вариантҳои гуногуни сурудҳои фолклорӣ ба ақидаи фолклоршиносон вобаста ба сайри таърихӣ ва ҷуғрофиёӣ мебошад. Ҳар қадар ки суруд васеъ паҳн гардад ва иҷрокунандаҳои зиёд пайдо кунад, ҳамон қадар вариантҳои тозаи он ба вучуд омада, фарқи вариантҳо меафзояд ва дар бисёр маврид бархе аз онҳо ба суруди мустақил табдил меёбанд [20, с.113].

Ин сурудҳо дар натиҷаи экспедитсияҳо, ки дар солҳои 1950-1971 дар Институт ташкил карда шудаанд, ҷамъоварӣ шудааст. Дар ҷамъовариҳои ин мавод ба ғайр аз Фарруха Зеҳнӣ (71 суруд), фолклоршиносони тоҷик Раҷаб Амонов (9 суруд), Баҳром Шермуҳаммадов (34 суруд), Рӯзӣ Аҳмадов (25 суруд), Салоҳиддин Фатхуллоев (7 суруд), Нисормамад Шакармамадов (5 суруд), Аминова Сабира (2 суруд), Раҳматов Ҳикмат (16 суруд), Исроилова Тоҷигул (11 суруд), Раҳматова Гавҳар (33 суруд), Аҳророва Солеҳа (17 суруд), Мардонова Азиза (15 суруд), Назарова Адолат (12 суруд), Рабиев Ҷалил (19 суруд), Ҳодиева Маҳваш (7 суруд), Неъматов Мардон (1 суруд), Ҳисомов Қамариддин (18 суруд), Маҳдиев Саъдӣ (1 суруд), Саидова Зухро (6 суруд) саҳм гузоштаанд ва ҳар кадоми онҳо фолклори зодгоҳи худашонро ҷамъоварӣ намудаанд. Баъзе аз гӯяндагон сурудҳои аз ёд доништашонро гирдоварӣ намуда, ба фонди фолклор супурдаанд. Масалан, аз ҷониби сокини деҳаи Мортеппаи ноҳияи Ҳисор Муродов Нуралӣ дар байни солҳои 1965-1970 8 суруди ҷашни арусӣ ба фонди фолклор ворид гардидаанд. Бар замми фолклоршиносон дар ҷамъовариҳои ин мавод донишҷӯён, хонандагони мактабҳо ва баъзе аз мардуми шеърдону фарҳангдӯсти тоҷик низ саҳм гузоштаанд. Сину соли гӯяндагони сурудҳо аз 12 то 80-сола мебошад. Шумораи абёти сурудҳо аз 1 то 40 байт ва вариантнокӣ аз 2 то 78 ададро ташкил медиҳанд.

Вариантнокӣ ба сайри таърихӣ, муҳити ҷуғрофиёӣ ва фаъолияти иҷрокунандагон вобаста мебошад. Ҳар қадар доираи паҳншавӣ васеъ бошад, ҳамон қадар шаклҳои нави матнӣ ва оҳангӣ ба вучуд меоянд.

Дар даҳсолаҳои охир раванди деритуализатсия ва тағйири шакли баргузориҳои туйҳо боис шудааст, ки баъзе маросимҳои суннатӣ ихтисор ё аз доираи иҷро хориҷ гарданд. Бо вучуди ин, дар бисёр минтақаҳои Тоҷикистон сурудҳои туйӣ то ҳол ҷузъи ҷудонашавандаи ҷашн боқӣ мондаанд.

Ҳамин тавр, сурудҳои маросими туй дар маҳалҳои гуногуни Тоҷикистон ҷойгоҳи устувор доранд ва ҳамчун унсурҳои муҳими мероси ғайримоддии миллӣ хизмат мекунанд. Гуногуншаклӣ, вариантнокӣ ва мутобиқшавӣ ба муҳити маҳаллӣ хусусияти асосии онҳо мебошад. Таҳқиқоти илмӣ, хусусан корҳои Фарруха Зеҳнӣ, заминаи мустаҳкам барои омӯзиши минбаъдаи ин жанри фолклорӣ фароҳам овардааст.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ

- 1.Аминов, А. Ҷойгоҳи гулбазм дар ҷашни арусии мардуми тоҷик / А. Аминов. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 178 с.
- 2.Андреев, М.С. Таджики долины Хуф. / М. С. Андреев. Под ред. Э. Кочумкуловой – Вып. I-II. Переизд. Б.: ОсОО «Джем Кей Джи», 2020. – 794 с.
- 3.Бобоев, С. Ҷойгоҳи назми шифоҳӣ дар арусии тоҷикони Бухоро. / С. Бобоев. – Хучанд: Нашриёти ба номи Р. Ҷалил, 2006. – 144 с.
4. Болдырев, А. Н. Бадахшанский фольклор. / А. Н. Болдырев // Советское востоковедение. Т. V. М. – Л., 1948. – С. 275-295.
- 5.Гуларусак (Сурудҳои туйи арусии тоҷикон) / Мураттиб: Ф. Зеҳнӣ. - Душанбе: Дониш, 1986. - 180 с.
- 6.Давлатмирова, М.Б. Этнолингвистический анализ лексики свадебных обрядов в шугнано-рушанской группе языков в контексте концепта «Судьба»/М.Б.Давлатмирова// «Перспективы развития фундаментальных и прикладных лингвистических исследований в Республике Таджикистан», 2014. – 114 с.
7. Зеҳниева, Ф. Сурудҳои маросими туйи тоҷикон / Ф. Зеҳниева. -Душанбе: Дониш, 1978. – 161 с.
8. Кисляков, Н. А. Семья и брак у таджиков / Н. А. Кисляков. – М-Л. Изд-во АН СССР, 1959. – 269 с.
9. Қосимӣ, С.А. Поэтикаи сурудҳои халқии тоҷикӣ / С.А. Қосимӣ. – Душанбе: ҶДММ «Сифат-чоп», 2024. – 296 с.
10. Мардонова, А. Традиционная свадьба таджиков гиссарской долины / Мардонова А. – Душанбе, 2002.
11. Назарова, З. О. Этнолингвистический анализ лексики, связанной со свадебным обрядом (на материале памирских языков)/ З. О. Назарова// Российский гуманитарный журнал, 2015. Том 4. – №6. – С. 471-486.
12. Оймаҳмадов, Р. Сурудҳои мавсимӣ дар фолклори тоҷик // Р. Оймаҳмадов // Суханшиносӣ. – 2025. – №3 (52). – С. 302-311.
13. Раҳмонова, Н.Б. Отражение концепта «Свадьба» в таджикском и памирских языках: на материале прецедентных текстов / Н.Б. Раҳмонова. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.20 / - Душанбе, 2019. – 167 с.
14. Сурудҳои туйии Помир / Мураттиб Н. Шакармамадов.–Хоруғ: Помир, 1993. – 119 с.
15. Сурудҳои туйи арусии тоҷикони Афғонистон, маҷмуаи фолклорӣ. / Таҳияи Д. Обидов, Душанбе, 2001. - 78 с.
16. Ҷумъаев, Р. Ҷашни арусии тоҷикони водии Ҳисор/ Р. Ҷумъаев. – Душанбе: «Эр-граф», 2001. – 122 с.

17. Чумъаев, Р. Этнопоэтикаи ҷашни арусии тоҷикони водии Ҳисор. / Р. Чумъаев. – Душанбе: «Эр-граф», 2008. - 134 с.
18. Чумъаев, Р. Ҷашни арусии тоҷикон / Р. Чумъаев. – Душанбе: Эр-граф, 2014. -212 с.
19. Шакармамадов, Н. Назми халқии Бадахшон / Н. Шакармамадов. – Душанбе: Дониш. 1975. – 126 с.
20. Шакармамадов, Н. Бадахшон - дар масири тамаддуни умумибашарӣ/ Н. Шакармамадов. – Душанбе: Дониш, 2006. – 187 с.
21. Шарифова, М. Маросимҳои туйи арусии мардуми ноҳияи Мастҷоҳ / М. Шарифова. – Душанбе: Деваштич, 2005. -68 с.

ТДУ: 782.1 (092):37(575.3)

**АҲМАД БОБОҚУЛОВ ВА ТАШАККУЛИ МАКТАБИ ПЕДАГОГИИ
ОПЕРАИ ТОЧИК ДАР ЗАМИНАИ РУШДИ МУСИҚИИ КАСБӢ**

Нуруллоев Содик
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Дар мақолаи мазкур таҳлили мукаммали мероси эҷодии Аҳмад Бобоқулов ва нақши калидии ӯ дар ташаккул ва рушди мактаби педагогии операи тоҷик ироа мешавад. Муаллиф равандҳои гузариш аз амалияи мустақими сахнаӣ ба низоми пайвастаи интиқоли анъанаҳои бадеӣ ва вокалиро баррасӣ намуда, аҳаммияти ин марҳаларо дар таҳкими пояҳои мактаби миллии нишон медиҳад.

Тавачҷуҳи махсус ба таҳаввулотии операи тоҷик дар асри ХХ равона гардида, он ҳамчун раванди мураккаби фарҳангӣ дар заминаи қабули унсурҳои мусиқии аврупоӣ, баҳусус полифония ва ҳамзамон ҳифзу рушди анъанаҳои мусиқии миллии арзёбӣ мешавад. Дар мақола таъсири мутақобилаи ин ду чараёни фарҳангӣ таҳлил гардида, омилҳои асосии ташаккули омезиши санъати вокалии академӣ бо анъанаҳои миллии, аз ҷумла Шашмақом, муайян карда мешаванд.

Дар меҳвари таҳқиқ операи «Рӯдакӣ»-и Ш. Сайфиддинов қарор дошта, он ҳамчун намунаи барҷастаи мактаби операи тоҷик арзёбӣ мегардад. Муаллиф хусусиятҳои оркестрсозии инноватсионии асар, ҳамгирии созҳои суннатии тоҷикӣ бо оркестри симфонӣ ва эҷоди ранги миллии овоиро дар доираи шаклҳои классикии аврупоӣ таҳлил менамояд.

Ҳамзамон, саҳми Аҳмад Бобоқулов ҳамчун иҷрокунандаи пешсаф, тарғибгари услуби миллии вокалӣ ва ташаббускори омезиши анъанаҳои Шашмақом бо канонҳои белканто мавриди баррасии амиқ қарор гирифтааст. Дар мақола ҳамкориҳои эҷодии ӯ бо оҳангсозони тоҷик, нақши ӯ дар ғанисозии барномаи ҳунарии опера, рушди мактаби вокалии академӣ ва фаъолияти ташкилотчигии ӯ дар муассисаҳои фарҳангӣ, аз ҷумла филармония ва ансамблҳои мақом, бо далелҳои муътамад нишон дода мешаванд.

Дар фарҷом, мақола нақши таърихии Аҳмад Бобоқуловро дар ташаккули мактаби хоси операи тоҷикӣ ва ҳифзи мероси фарҳангӣ тавассути интиқоли таҷриба ба наслҳои минбаъда асоснок намуда, аҳаммияти фаъолияти ӯро ҳамчун пули иртиботии анъана ва навоарӣ таъкид мекунад.

Калидвожаҳо: Аҳмад Бобоқулов, операи тоҷик, операи «Рӯдакӣ», мактаби операи тоҷик, синтези анъанаҳои аврупоӣ ва тоҷикӣ, мероси фарҳангӣ, санъати вокалии академӣ, садои симфонӣ, репертуари опера.

АХМАД БОБОКУЛОВ И ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ ТАДЖИКСКОЙ ОПЕРЫ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ

Нуруллоев Содик

**Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

В данной статье представлен всесторонний анализ творческого наследия Ахмада Бобокулова и его ключевой роли в формировании и развитии педагогической школы таджикской оперы. Автор рассматривает процессы перехода от непосредственной сценической практики к системной передаче художественных и вокальных традиций, подчёркивая значение данного этапа в укреплении основ национальной школы.

Особое внимание уделяется эволюции таджикской оперы в XX веке, которая рассматривается как сложный культурный процесс, основанный на освоении элементов европейской музыкальной традиции, прежде всего, эполифонии, при одновременном сохранении и развитии национальных музыкальных традиций. В статье анализируется взаимодействие этих двух культурных потоков и выявляются основные факторы формирования синтеза академического вокального искусства с национальными традициями, включая Шашмаком.

В центре исследования находится опера «Рудаки» Ш. Сайфиддинова, которая рассматривается как яркий образец таджикской оперной школы. Автор анализирует особенности её инновационной оркестровки, интеграцию традиционных таджикских инструментов с симфоническим оркестром, а также создание национального звукового колорита в рамках европейских классических форм.

Одновременно подробно освещается вклад Ахмада Бобокулова как ведущего исполнителя, пропагандиста национального вокального стиля и инициатора синтеза традиций Шашмакома с канонами бельканто. В статье с опорой на достоверные факты раскрываются его творческое сотрудничество с таджикскими композиторами, роль в расширении оперного репертуара, развитии академической вокальной школы, а также его организационная деятельность в культурных учреждениях, включая филармонию и ансамбли маком.

В заключении обосновывается историческая роль Ахмада Бобокулова в формировании самобытной таджикской оперной школы и сохранении культурного наследия через преемственность поколений. Подчёркивается значение его деятельности как связующего звена между традицией и новаторством.

Ключевые слова: Ахмад Бобокулов, таджикская опера, опера «Рудаки», таджикская оперная школа, синтез европейских и таджикских традиций, культурное наследие, академическое вокальное искусство, симфоническое звучание, оперный репертуар

AHMAD BOBOKULOV AND THE FORMATION OF THE PEDAGOGICAL SCHOOL OF TAJIK OPERA IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL MUSIC DEVELOPMENT

Nurulloev Sodiq
Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe

This article presents a comprehensive analysis of the creative legacy of Akhmad Boboqulov and his key role in the formation and development of the pedagogical school of Tajik opera. The author examines the transition from direct stage practice to the systematic transmission of artistic and vocal traditions, emphasizing the significance of this stage in strengthening the foundations of the national school.

Particular attention is given to the evolution of Tajik opera in the 20th century, which is viewed as a complex cultural process based on the assimilation of elements of the European musical tradition, primarily epipolyphony, while simultaneously preserving and developing national musical traditions. The article analyzes the interaction of these two cultural streams and identifies the key factors in the formation of a synthesis of academic vocal art with national traditions, including Shashmaqam.

The study focuses on Sh. Saifiddinov's opera «Rudaki,» which is considered a striking example of the Tajik opera school. The author analyzes the features of its innovative orchestration, the integration of traditional Tajik instruments with the symphony orchestra, and the creation of a national sonic flavor within the framework of European classical forms.

At the same time, the contribution of Akhmad Boboqulov as a leading performer, promoter of the national vocal style, and initiator of the synthesis of Shashmaqam traditions with the canons of bel canto is explored in detail. Drawing on reliable facts, the article explores his creative collaborations with Tajik composers, his role in expanding the opera repertoire, the development of the academic vocal school, and his organizational activities in cultural institutions, including the Philharmonic Society and maqam ensembles.

The conclusion substantiates Akhmad Boboqulov's historical role in the formation of a distinctive Tajik opera school and the preservation of cultural heritage through the continuity of generations. The significance of his work as a link between tradition and innovation is emphasized.

Keywords: Ahmad Boboqulov, Tajik opera, Rudaki opera, Tajik operatic school, synthesis of European and Tajik traditions, cultural heritage, academic vocal art, symphonic sound, operatic repertoire.

Опера, ки қисми чудонашавандаи фарҳанги мусиқии муосири мардуми тоҷик аст, бо жанрҳои васеъ ва гуногунии мавзуии худ фарқ мекунад. Усулҳои драматӣ ва тарроҳии сахна дар операи тоҷик таҷрибаи беназири мусиқӣ ва театро ба вуҷуд меорад, ки реша дар анъанаҳои миллӣ дорад. Ин падида дар пайдоиш ва рушди шаклҳои нави ифодаи мусиқӣ инъикос ёфтааст, ки мебошад мавриди таҳқиқи ҷиддӣ қарор гирад.

Рушди опера дар Тоҷикистон дар нимаи аввали асри XX оғоз ёфт ва бо қабули модели аврупоии полифонияи касбӣ, ки аз анъанаи мусиқии монодикии мардуми тоҷик ба кулӣ фарқ мекард, алоқаманд буд. Аммо ин раванд бо таҳаввулоти мусиқии анъанавии тоҷик ҳамзамон буд, ки таъсири мутақобилаи он, тавре ки муҳаққиқон қайд кардаанд, асос ва беназирии фарҳанги мусиқии Тоҷикистонро дар асри XX муайян мекунад [8, с. 4]. Воридшавии байниҳамдигарии системаҳои бадеӣ ба эҷоди асарҳои хоси оператӣ мусоидат кард, ки усулҳои композитсионии аврупоиро бо тамби миллии мусиқӣ омезиш медиҳанд.

Опера, жанре, ки бо дараҷаи баланди мураккабии бадеӣ ва иҷроӣ фарқ мекунад ва барои фарҳанги мусиқии касбии Тоҷикистон нисбатан нав мебошад, яке аз аввалин жанрҳо буд, ки аз ҷониби оҳангсозони ватанӣ қабул ва тақмил дода шуд. Ин равандро набояд тасодуфӣ арзёбӣ кард.

Дар заминаи тағйироти бузурги иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, хусусиятҳои хоси опера, чуноне ки академик Б. В. Асафев таъкид намудааст, аҳамияти вежа пайдо мекунад. Ба андешаи ӯ, опера «ба шарофати паҳноӣ сюжетҳо, динамикаи амали сахнатӣ ва гуногунии шаклҳои мусиқӣ ба оҳангсозон роҳи мустақимтарини муошират бо ҷомеаро пешниҳод мекунад» [2, с. 20]. Ғайр аз ин, жанри опера таҳайюли эҷодии оҳангсозонро ғайр намуда, онро ба воқеиятҳои мушаххаси ҳаёт равона мекунад ва тавассути таъсири пурқуввати эмотсионалии санъати овозӣ дар фазои театрӣ муошират бо тамошобинонро осон мегардонад.

Ҳамгироии опера ба фарҳанги мусиқии Тоҷикистон, ки беш аз шаст сол тул кашид, як раванди мураккаб ва асосан таҷрибатӣ буд, ки то имрӯз низ идома дорад. Ҳадафҳои асосии рушди операи тоҷик ба ёфтани модели оптималӣ барои ҳамоҳангсозии канонҳои анъанаи операвии аврупоӣ бо хусусиятҳои мероси мусиқии миллӣ ва ҷаҳонбинии хоси мардуми тоҷик равона шуда буданд. Ин роҳ бо рушди бисёрҷониба ва динамикии дохилии худ фарқ мекард. Аз аввалин таҷрибаҳои С. Баласанян, намояндаи мактаби оҳангсозии рус, дар операҳои «Шӯриши Восеъ» (1939) ва «Коваи оҳангар» (1941) то таъсири анъанаи миллии оҳангарӣ дар асарҳои муаллифони тоҷик, ба монанди «Пӯлот ва Гулрӯ»-и Ш. Сайфиддинов (1956) ва «Комде ва Мадан»-и З. Шаҳидӣ (1960). Дар робита ба

рушди соҳаи операи Тоҷикистон дар нимаи дуюми асри XX, қайд кардани кори оҳангсозон ва иҷроқунандагон муҳим аст, ки дар ҳифз ва таҳаввули минбаъдаи ин шакли санъат саҳми назаррас гузоштаанд. Дар ин замина, ҷои махсусро операи «Рӯдакӣ»-и Шарофиддин Сайфиддинов (1976) ишғол мекунад, ки нахустнамоиши он дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С. Айнӣ таҳти роҳбарии дирижёр Азиз Ниёзмамадов баргузор шуд. Ин давра марҳалаи муҳим дар ташаккули мактаби хоси операи тоҷик буд, ки бо синтези бефосилаи анъанаҳои операвии Аврупои Ғарбӣ ва фолклори мусиқии миллӣ тавсиф мешавад.

Ба гуфтаи Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Бурҳон Мамадқулов, оркестрсозии операи «Рӯдакӣ» бо навоарӣ ва аслияти худ фарқ мекард: «он ғайриоддӣ ва нав буд, аз бисёр ҷиҳат бо мусиқии С. Прокофьев ва Д. Шостакович ҳамоҳанг буд» [7]. Ин хусусият аз садоқати оҳангсоз ба тафаккури симфонии муосир ва васеъ шудани имконоти ифодавии навиштани кори оркестрӣ шаҳодат медиҳад.

Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Оятбегим Сабзалиева бо таҳияи ин идея қайд мекунад, ки дар раванди таҳия «бисёр лаҳзаҳо кутоҳ карда шуданд, дар ҳоле ки дигарон пурра гардидаанд: дирижёр, ки бо нозуқӣ канори мусиқии операро эҳсос карда, доираро муаррифӣ кард, ки асарро дар мачмӯъ зебу зиннат ва ғанӣ гардонд» [7].

Ҳамин тариқ, муаррифии асбобҳои миллӣ як қарори бошууроноӣ бадеӣ буд, ки ба баланд бардоштани садои миллӣ ва ифоданокии драмавии опера нигаронида шудааст. Партитураи «Рӯдакӣ» бо таъсири мураккаб ва бисёрҷонибаи байни оркестри симфонӣ ва қисмҳои вокалӣ фарқ мекунад, ки аз иҷроқунандагон сатҳи баланди маҳорати касбиро талаб мекард. Ҷараёни дохилкунии соҳаи миллии тоҷикӣ на танҳо тембри асарро ғанӣ сохт, балки ба таъкиди ҳувияти миллии он низ ишора кард. Омезиши унсурҳои анъанавӣ ва академӣ яке аз хусусиятҳои муайянқунандаи мактаби операи тоҷик маҳсуб ёфта, дар нимаи дуюми асри XX рушд кардааст.

Нақши Рӯдакиро Аҳмад Бобоқулов иҷро кардааст, ки чеҳраи бадеии ӯ дар фазои фарҳангии асри XX аҳаммияти рамзӣ пайдо кардааст. Ҳунари иҷроқунандагии ӯ имкон дод, ки падидаи Шашмақом бо техникаи овозхонии мактаби итолиёвӣ белканто ба навъи ҷолиб омезиш ёбад. Метавон гуфт, ки қобилияти вежаи овозхонии А. Бобоқулов дар давраи худ ба ташаккули меъёрҳои эстетикӣ таъсири назаррас расонида, дар таъйиди арзишҳои умумибашарӣ нақши муҳим бозида, доираи дарки фарҳанги мусиқии тоҷикро дар доираи санъати ҷаҳонӣ васеъ сохтааст. Муҳаққиқ Н. Нурҷонов қайд мекунад, ки «дар иҷрои худ мусиқии анъанавӣ андозаи нав пайдо кард ва ба пуле байни фарҳанги маҳаллӣ ва фазои бадеии ҷаҳонӣ табдил ёфт» [5, с. 125].

Аҳмад Бобоқулов аз пайвандони мусиқидони халқӣ Бобоқул Файзуллоев, 17 январӣ соли 1931 дар ноҳияи Ғиждувони вилояти Бухоро таваллуд шудааст. Аз хурдӣ ӯ ба мусиқии классикӣ, мақомҳо ва оҳангҳои мардумӣ таваччуҳӣ хоса

дошта, ин анвои ҳунарро ҳамчун таҷассуми ҳамоҳангӣ, некбинӣ, фалсафии ҳастӣ ва манбаи касб кардани таҷрибаи амиқи эстетикӣ пазируфтааст. Нахустин асосҳои маҳорати овозхонӣ ва фарҳанги мусиқиро аз падар омӯхта, ба ин васила таҷрибаи иҷроӣ ва дониши касби худро мунтазам тақмил додааст.

Тақмили касбияти А. Бобоқулов бо таҳсилаш дар Консерваторияи Маскав, ки баъдан дар он ҷо аспирантураро низ хатм кардааст, алоқаманд буд. Бахши асосии фаъолияти эҷодии устод дар Театри опера ва балети ба номи С. Айнӣ пушти сар шуда, ба ин васила дар намоишҳои консертии сахнаӣ ҳунарнамоӣ кардааст [3, с. 33]. Бо маҳорати волои овозхонӣ ва барномаи ғании ҳунари устод Аҳмад Бобоқуллов миёни дӯстдорони ҳунар маҳбубу машҳур гардидааст. Намоишҳои Аҳмад Бобоқулов арияҳои мураккаби опера, романсҳои қадимӣ, сурудҳои маросимӣ, асарҳои вокалини оҳангсозони тоҷик ва намунаҳои олии мусиқии мардумиро дар бар мегирифтанд. Устод ҳамчун падидаи беназир дар санъати мусиқӣ ва театрии тоҷик муаррифӣ гардида, сатҳи баланди маҳоратро ҳам дар анъанаи иҷроӣ таронаҳои академӣ ва ҳам дар мусиқии халқӣ пешниҳод мекард. Тафсириҳои ӯ аз оҳангҳои мардумӣ, аз ҷумла «Чину Чин», дар якҷоягӣ бо асарҳои репертуари Шашмақоми классикӣ (хусусан, «Дугоҳ», «Чапандоз» ва дигар бахшҳо), ба намунаҳои олии фарҳанги мусиқии асри XX шомил шуда, бо дарки амиқи бадеӣ ва услубӣ фарқ мекарданд.

А. Бобоқулов бо иҷроӣ асарҳои оҳангсозони тоҷик барномаи ҳунарии худро густурдатар кардааст. Миёни ин асарҳо сурудҳои «Хонаи мо»-и З. Шаҳидӣ (шеърӣ М. Турсунзода) ва «Республикаи ман»-и Ш. Сайфиддинов (шеърӣ Б. Раҳимзода ва М. Фарҳат) мақоми вежаро соҳибанд. Қобили зикр аст, ки суруди «Республикаи ман», ки бо мусиқии ифоданок дар сатҳи баланди иҷро гардидааст, аз ҷиҳати аҳаммияти иҷтимоӣ бо сурудҳои миллӣ муқоисашаванда мебошад. Ин оҳанг, ки соли 1966 дар Маскав бо оркестри симфонӣ сабт шудааст, то имрӯз аҳаммияти баланди бадеӣ ва ғоявии худро ҳифз кардааст.

Сурудҳо ва романсҳои эҷодкардаи Зиёдулло Шаҳидӣ, бахусус «Душанбе» ва романи «Зи сӯзи сина», асарҳои Дамир Дӯстмуҳаммадов, аз ҷумла «Ҷавон» ва «Гулноз», суруди «Зебо Душанбе»-и Хайрулло Абдуллоев, «Суруди шофер»-и Миратулло Атоев ва «Хандаи лаъли лабат»-и Ф. Салиев, қобили тавачҷуҳ мебошанд. Қайд кардан муҳим аст, ки бахши бузурги ин оҳангҳо бо дарназардошти хусусиятҳои ранги овоз, ҳудуди овоз ва услуби иҷроӣ инфиродӣ махсус барои овозхонии Аҳмад Бобоқулов эҷод шудаанд.

Дар эҷоди қорҳои ҳунари аз садои қавии хеш ҳадафмандона истифода бурдааст. Аҳмад Бобоқулов тавассути тафсири концептуалии оҳангсозӣ нозуқиҳои ҳолати ботинию зоҳирии табиати инсонро ба таври равшан ва муассир ба шунаванда интиқол додааст. Дар қорҳои ҳунарии ин устоди ҳунар ҳамоҳангии овоз, хати оҳанг ва матни тарона мушоҳида мешавад.

Дар иҷроҳои Бобоқулов унсурҳои драмавӣ ва лирикӣ омезиш ёфтааст, ки ин омилҳои асосии ғанӣ будани қорҳои ҳунарии устоданд. Муҳим он аст, ки сароянда

бо касб кардани маърифати комили хунари иҷроҳои худро такмил дода, дар ин баробар, қонунҳои касбӣ ва меъёрҳои техникии овозхониро риоя кардааст.

Метавон гуфт, ки фаъолияти иҷрокунандагии Аҳмад Бобоқулов на танҳо аз ҷиҳати техникии овоз, балки аз ҷиҳати эстетикӣ, экспрессивӣ ва ҳамоҳангии бадеӣ ҳам баландсифат ва намунавӣ мебошад. Ин таҷриба нишон медиҳад, ки овозхонии касбӣ бо истифода аз захираҳои нутқӣ ва овозӣ метавонад дилхоҳ кори хунариро ба таври комил таҷассум созад.

Аҳмад Бобоқулов дар тури фаъолияти пурсамараи эҷодӣ бо як қатор оҳангсозони маъруфи тоҷик, аз ҷумла Зиёдулло Шаҳидӣ, Яъқуб Сабзанов, Дамир Дӯстмуҳаммадов, Амон Ҳамдамов ва Миратулло Атоев ҳамкорӣ пайваста доштааст. Бо дастаҳои хунарие чун Оркестри давлатии созҳои халқӣ ва Оркестри симфонии Филармонияи давлатии Тоҷикистон низ ҳамкориҳои мунтазам доштааст, ки ин омили асосии васеъ шудани имкониятҳои иҷро ва тақвияти санъати мусиқии миллӣ гаштааст.

Ин ҳамкориҳо боиси эҷод ва муаррифии як қатор корҳои хунари гардидааст, ки онҳо ҳам дар дохили Тоҷикистон ва ҳам берун аз он машҳуру пурмуҳотаб мебошанд.

Аҳмад Бобоқулов бо маҳорати волои ташкилотчигӣ ва овозхонӣ дар самти таҳким ва густариши анъанаи вокалии академӣ ва рушди операи тоҷик саҳми назаррас гузоштааст. Дар давоми солҳои 1959 то 1966 дар мактабҳои мусиқии пойтахт ҳам дар вазифаҳои маъмурӣ ва ҳам дар корҳои эҷодӣ фаъолият карда, ба ин васила дар ташаккули муҳити касбии мусиқӣ ва низоми тарбияи кадрҳои хунари саҳмгузор будааст.

Барои пешниҳоди корҳои хунарии шоиста барҷастааш дар соҳаи мусиқӣ, Аҳмад Бобоқулов бо унвонҳои фахрии Ҳунарманди шоистаи ҶШС Тоҷикистон, Ҳунарманди халқии ҶШС Тоҷикистон ва Ҳунарманди халқии ИҶШС, Ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, ордени «Ленин» ва ордени «Байрақи сурхи меҳнат» сарфароз гардонида шудааст.

А. Бобоқулов солҳои зиёд ҳамчун як сароянда дар Филармонияи давлатии Тоҷикистон кор карда, роҳбари ансамбли Шашмақоми Кумитаи давлатии телевизион ва радио низ будааст. Омӯзгорӣ як бахши асосии фаъолияти устодро ташкил медиҳад. дар тарҷумаи ҳоли касбии ӯ мақоми муҳим дорад. Солҳои зиёд ҳамчун профессор дар Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода дарс додааст.

Фаъолияти омӯзгории Аҳмад Бобоқулов марҳалаи муҳим дар ташаккули насли нави иҷрокунандагони операи тоҷик гардид. Принсипҳои педагогии ӯ бар асоси омезиши усулҳои мактаби вокалии итолиёвӣ ва дарки амиқи анъанаҳои вокалии миллӣ асос ёфтаанд. Ин устои хунари талаш мекард, ки дар шогирдонаш на танҳо камолоти техникии дастгоҳи овозӣ, балки қобилияти тафсир ва интиқоли пурмазмунӣ мазмун ва ғояи асари мусиқиро низ инкишоф диҳад. Шогирдони ӯ, ки бисёре аз онҳо баъдтар дар театрҳои операи Тоҷикистон сарояндагони пешсаф

шуданд, таваччуҳи махсуси устодро ба диксия, артикулятсия ва ҳаракати сахнавӣ, ки асоси мактаби педагогии сарояндагии ўро ташкил меоданд, қайд мекунад. Тибқи маълумоти мавҷуда, тақрибан 40 ҷисди сарояндагони ҷавони театр айни замон шогирдони Аҳмад Бобоқулов мебошанд, ки далели равшани идомаи мероси педагогии ў мебошад.

Омӯзиши тарҷумаи ҳол ва асарҳои намояндагони ин мактаб таваччуҳи доимии илмӣ ва касбиро ба вучуд меорад ва дарки потенциали бадеии онҳо эҳсоси эҳтиромро ба сахми онҳо дар рушди фарҳанги миллӣ бедор мекунад.

Дар давраи муайяни таърихӣ ҳунармандони тоҷик дар баробари ҳифзи анъанаҳои аслии иҷроӣ, тавонистанд хусусиятҳои услубии мактабҳои вокалини русӣ ва аврупоӣ ғарбиро низ нигоҳ доранд. Ин омезиш ба онҳо имкон дод, ки на танҳо ба натиҷаҳои назарраси бадеӣ ноил гарданд, балки модели устувори касбии иҷроиро низ таҳия ва ташаккул диҳанд. Аз ин рӯ, ин марҳала ба сифати марҳалаи муҳим дар таҳаввулоти вокалини миллӣ ва рушди таҷрибаи касбӣ дар сахнаи санъати тоҷик арзёбӣ мегардад.

Ҳамбастагии анъанаҳо ва равишҳои нав, ки дар натиҷаи меҳнати зиёд ба даст омаданд, барои пешниҳоди барномаҳои нави театрии ва консертӣ заминаи мусоид фароҳам оварда, дар таҳаввулоти санъати иҷрокунандагӣ мусоидат кард ва доираи ҳадафмандонаи пешниҳод кардани қорҳои ҳунариро васеъ намуд.

Саҳми беназир гузоштан дар ҳифзи анъанаи Шашмақом чанбаи калидии фаъолияти ҳунарии А. Бобоқуловро ташкил медиҳад. Дар мақоми худ ҳамчун директори ансамбли мақом, Бобоқулов пайваста барои эҳё ва таҷдиди намунаҳои классикии санъати мақом талош кардааст. Ин талошҳои ҳунари саҳми арзишманди ўро дар рушди санъати миллии тоҷик собит месозад. Тавре ки Н. Нурҷонов қайд мекунад: «Маҳз ба шарофати кӯшишҳои ў Шашмақом аҳаммияти худро дар заминаи ҷаҳонишавӣ ва муосирсозии фарҳангӣ нигоҳ доштааст.» Фаъолияти ў на танҳо ба ҳифзи Шашмақом ҳамчун як падидаи беназири фарҳанги мусиқии тоҷикӣ, балки ба мутобиқшавии он ба шароити муосир низ мусоидат кардааст» [5, с. 150].

Фаъолияти бисёрҷанбаи А. Бобоқулов ба ташаккули шуури миллӣ ва тақвияти хувияти фарҳангии мардуми тоҷик таъсири назаррас расонид. Ҳифз ва оммавӣ кардани Шашмақом, рушди опера ва омӯзиши мунтазами мутахассисони баландихтисос ба ташаккули мавқеи мусбати Тоҷикистон дар арсаи фарҳангии байналмилалӣ мусоидат карданд.

Ҳамин тариқ, Аҳмад Бобоқулов бо қорҳои шоистаи ҳунарияшон дар рушди опера ва санъати мусиқии тоҷик саҳми арзишманд гузоштаанд. Амалияи иҷрокунандагии ў, ки бар асоси омезиши бефосилаи маҳорати виртуозӣ дар техникаи вокалини академӣ ва дарки амиқи анъанаҳои мусиқии миллӣ асос ёфтааст, дар рушди мактаби миллии опера нақши бағоят бузург бозидааст.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Азизӣ, Ф. Назарияи мусиқӣ. Китоби дарсӣ / Ф. Азизӣ. – Душанбе: ЭР граф, 2021. – 304 с.
2. Асафьев, Б. Композиторы, поспешите! / Б. Асафьев // Избранные соч. в 5 томах. – Т 1. – М.: Наука, 1958. – С. 20-22.
3. Вокально-энциклопедический словарь: Биобиблиография: в 2 т. Т. 1. / М. С. Агин. – М.: Изд-во Респ. координац. хозрасчет. ред.-изд. центра МК РСФСР, 1991. – 203 с.
4. Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик. Ҷ. 1 (А – М). – Душанбе: Сарредаксияи илмии ЭМТ, 2015. – 668 с.
5. Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик. Ҷ. 2. – Душанбе: Сарредаксияи илмии ЭМТ, – 2017. – 760 с.
6. Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик. Ҷ. 3 (Наврӯз ва чашнҳои дигар). – Душанбе: Сарредаксияи илмии ЭМТ, 2018. – 804 с.
7. Золотой голос Таджикистана. Памяти Ахмада Бобокулова // Азия-Плюс. – 2021. – №2. – 18 января.
8. Мирзоева, Ш. О. Таджикская опера: этапы становления и приоритеты образной сферы: автореф. дисс. ... канд. искусствовед: 17.00.02 / Мирзоева Шахноза Отаевна. – Новосибирск, 2013. – 22 с.
9. Луғати русӣ-тоҷикии истилоҳоти санъат. Мурағибон: Аҳроров А., Раҷабов А., Рӯзиев Ҳ., Сабоҳӣ Ҳ. – Душанбе. – 2003. – 272с.
10. Нурджанов, Н. Опера и балет Таджикистана / Н. Нурджанов. – Душанбе: Деваштич, 2010. – 422 с.

ТАРЗ ВА УСЛУБҲОИ НАВОЗИШИ ҚИСМИ «МУШКИЛОТ»-И ШАШМАҚОМ ДАР СОЗИ РУБОБ

Аброр Махмудӣ

Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Мақолаи мазкур ба таҳлили муфассали тарз ва услубҳои навозиши қисмати «Мушкилот»-и Шашмақом бо истифода аз зарфиятҳои сози рубоб бахшида шудааст. Муаллиф дар ин тадқиқ равандҳои махсуси иҷроӣ ва хусусиятҳои анъанавии шифоҳии мусиқиро, ки дар жанри Шашмақом идома ёфтаанд, баррасӣ мекунад. Дар мақола масъалаҳои марбут ба маҳдудиятҳои нотанависии аврупоӣ дар ифодаи нозуқиҳои интонатсионӣ ва ритмии мусиқии монодии шарқӣ, ҳамчунин нақши ороишҳои садоӣ (мелизмҳо) дар шаклгирии услуби иҷроӣ таҳлил мешаванд.

Муаллиф барои шарҳи ҷузъҳои услубӣ ва техникӣ гурӯҳбандии ороишҳои садо ва ҳаракатҳои махсуси ангуштро пешниҳод кардааст, ки дар он хусусиятҳои иҷроӣ форшлаг, мордент, трел, нахшлаг, вибрато, глиссандо ва кашиш ба таври муфассал таҳлил гардида, бо намунаҳои амалии рубоб ва марҳалаҳои иҷроӣ онҳо нишон дода шудаанд. Ин равиш имконият медиҳад, то шеваи иҷро, техникаҳои махсуси ороишӣ ва таъсири онҳо ба Шашмақом комилан мушаххас ироа шаванд.

Дар маҷмуъ, муаллиф нақши ороишҳои садо ва услубҳои навозишро дар ташаккули шеваи иҷроӣ, шаклгирии ҷузъҳои мелодикӣ ва ритмии қисмати «Мушкилот»-и Шашмақом ва инчунин дар интиқоли хислатҳои эҷодӣ ва эстетикӣ мусиқии анъанавии тоҷик ба таври фарогир таҳлил менамояд.

Калидвожаҳо: Шашмақом, рубоб, Мушкилот, мелизм, форшлаг, глиссандо, вибрато, анъанаи шифоҳӣ, нотанависӣ.

ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЕ ПРИЁМЫ И СТИЛИ ИСПОЛНЕНИЯ РАЗДЕЛА «МУШКИЛОТ» ШАШМАҚОМА НА РУБАБЕ

Аброр Махмуди

Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе

Данная статья посвящена детальному анализу способов и стилей исполнения части «Мушкилот» из Шашмақома с использованием возможностей инструмента рубаб. Автор в исследовании рассматривает специфические исполнительские

приёмы и особенности устной традиции музыки, которые сохраняются в жанре Шашмаком. В статье анализируются вопросы, связанные с ограничениями европейской нотной записи при передаче тонких интонационных и ритмических особенностей восточной монофонической музыки, а также роль звуковых украшений (мелизмов) в формировании исполнительского стиля.

Для лучшего понимания стилевых и технических элементов автор предлагает классификацию звуковых украшений и специальных приёмов игры пальцами, в которой подробно рассматриваются особенности исполнения форшлага, мордента, треля, нахшлага, вибрато, глиссандо и тяги, с практическими примерами на рубабе и этапами их исполнения. Такой подход позволяет полностью осознать технику исполнения, специальные декоративные приёмы и их влияние на эстетику Шашмакома.

В целом статья подробно анализирует роль звуковых украшений и исполнительских стилей в формировании манеры исполнения, построении мелодических и ритмических элементов части «Мушкилот», а также в передаче творческих и эстетических качеств традиционной таджикской музыки.

Ключевые слова: Шашмаком, рубаб, Мушкилот, мелизмы, форшлаг, глиссандо, вибрато, устная традиция, нотация.

PERFORMANCE TECHNIQUES AND STYLES OF THE «MUSHKILOT» SECTION OF SHASHMAQOM ON THE RUBAB

Abror Mahmudi

**Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

This article is devoted to a detailed analysis of the techniques and styles of performing the “Mushkilot” section of Shashmaqam using the capabilities of the rubab. The author examines the specific performance practices and features of the oral musical tradition that have been preserved within the Shashmaqam genre. The study addresses issues related to the limitations of European notation in conveying the subtle intonational and rhythmic nuances of Eastern monophonic music, as well as the role of ornamental sounds (melismas) in shaping the performance style.

To clarify the stylistic and technical elements, the author proposes a classification of sound ornaments and specialized finger techniques, providing a detailed analysis of the execution of forschlag, mordent, trill, nahshlag, vibrato, glissando, and pull techniques, supported by practical examples on the rubab and step-by-step instructions. This approach allows for a comprehensive understanding of the mechanics of performance, the special decorative techniques, and their impact on the aesthetics of Shashmaqam.

Overall, the article thoroughly examines the role of sound ornaments and performance styles in forming the manner of execution, structuring the melodic and rhythmic elements of the “Mushkilot” section, and transmitting the creative and aesthetic qualities of traditional Tajik music.

Keywords: Shashmaqom, rubab, Mushkilot, melisma, ornamentation, glissando, vibrato, oral tradition, notation.

Музикии суннати тоҷик, махсусан анъанавии мақомшиносӣ, дорои низоми мураккаби шаклӣ ва услубӣ мебошад. Дар ин замина, бахши «Мушкilot»-и Шашмақом яке аз қисматҳои пурмазмун ва аз ҷиҳати техниकीю интонатсионӣ мураккаб ба ҳисоб меравад. Иҷрои ин бахш дар сози рубоб маҳорати баланд ва дарки амиқи анъанавии шифоҳии музикиро аз мутриб талаб мекунад.

Оҳангҳои тоҷикӣ, хусусан музикии суннати тоҷикро бе нақшу ороиши садо ё овоз, ҷӣ дар навозиш ва ҷӣ дар овозхонӣ, тасаввур кардан душвор аст. Музикии анъанавӣ ва навозиши он дар сози рубоб ҳамчун ҷузъи муҳимми фарҳанги милли аҳаммияти беназир дорад. Навозиши қисмати «Мушкilot»-и Шашмақом яке аз масъалаҳои муҳимми тадқиқотӣ махсуб мешавад, зеро он ҳам эҷод ва техникаи навозиш, ҳам услуби тарзи иҷро ва таносуби амалиётро фаро мегирад. Музикии суннатӣ асосан шакли шифоҳӣ дошта, матни нотавӣ дар он ҳамчун шакли комил ва меъёрии асари музикӣ ба ҳисоб намеравад. С. Тахалов дар автореферати худ: «Масъалаҳои иҷро ва сабти нотавии музикии анъанавии созии узбекӣ ва тоҷикӣ» (ш. Тошканд, 1987) таъкид менамояд, ки ин анъанавии музикӣ асосан хусусияти шифоҳӣ дошта, матни нотавӣ дар он на ҳамчун шакли қатъӣ ва меъёрии асари музикӣ, балки ҳамчун воситаи шартии инъикоси раванди иҷроқунандагӣ хизмат мекунад [4].

Тафсири иҷроқунанда дар музикии анъанавӣ хусусияти эҷодӣ дошта, аз мактаби инфиродии навозанда низ вобастагӣ дорад. Мактаби инфиродии навозанда, хусусиятҳои минтақавӣ ва шароити иҷро омилҳои асосие мебошанд, ки мазмун ва сохтори иҷрои музикии анъанавиро муайян месозанд. Аз ин лиҳоз, низоми нотанависии аврупоӣ наметавонад тамоми нозуқиҳои интонатсионӣ, ритмӣ ва тембрӣи музикии монодии шарқиро пурра инъикос намоянд, ки ин боиси ба вучуд омадани фарқият миёни амалиёти садонок ва сабти графикаи он мегардад.

Дар асоси таҳлили сабтҳои аудиоӣ, маводи нотавӣ ва осори назариявии этномузикшиносони Шуравӣ усулҳои мавҷудаи сабти музикии анъанавии созиро таҳқиқ намуда, метавон хулоса кард, ки нотанависӣ нисбат ба анъанавии зиндаи иҷроӣ хусусияти ёрирасонӣ дорад. Сабти нотавии асарҳои анъанавӣ ҳамчун шакли маҷмӯӣ пешниҳод мегардад, ки истифодаи онро бо аудиофиксатсия ва шарҳҳои иҷроқунандагон муттаҳид месозад. Аз ин рӯ, дар омӯзиши музикии

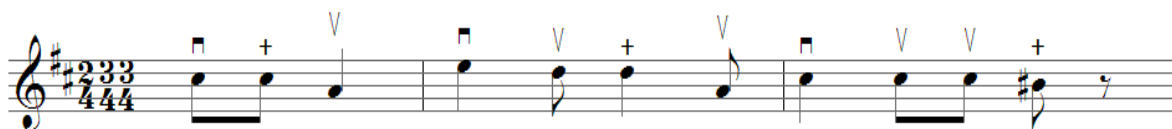
суннатӣ масъалаҳои нотанависӣ ва сабтҳои аудиоӣ ҳамчун воситаҳои ҳифзи мероси ғайримоддӣ фарҳангӣ аҳаммияти муҳим доранд.

Дар санъати навозандагӣ, алалхусус дар навохтани асарҳои Шашмақом ва Фалак, динамика (чараёни инкишофи асар), ритмика (қонун ва хусусиятҳои вазни мусиқӣ) ва артикулятсия (тарзи ифодаи садо) нақши муҳим мебозанд. Бо вучуди ин, нақшу услуби ороиши садо низ мавқеи хоса дорад. Истифодаи тарзу услубҳои ороиши садо (мелизмҳо) сифати садоро куллан тағйир дода, онро форам месозад. Тарзу услубҳои ороиши садо дар санъати навозандагӣ шаклҳои гуногун доранд, ки лаппиши садо, мавҷдихии садо, нолиш, молиш ва кашишро дар бар мегиранд. Ин тарзу услубҳо бо мақсади афзун кардани вежагиҳои садо ва таъкиди баёнияш истифода мешаванд ва ба се гурӯҳ тақсим мегарданд. Гурӯҳи аввал техникаӣ буда, форшлагҳоро дар бар мегирад. Дуввум лаппишӣ ё вибраторсионӣ аст, ки садоро бо ларзиши мулоим ва ҳамвор таъмин мекунад. Гурӯҳи сеюм лағжишӣ ё глиссандо ном дошта, ҳаракати садоро ба таври пайваста ва ҳамвор аз як тон ба тони дигар мегузаронад.

Ба ороиши техникаӣ мелизмҳои сода ва мураккаб дохил мешаванд, ки форшлагҳо, нахшлагҳо, мордент ва трелро фаро мегиранд. Ороишҳои лаппишӣ ба вибраторсия ва молиш тааллуқ доранд, ки ба монанди вибраторсияи сози скрипка садоро ларзон ва зинда мекунанд. Ороишҳои лағжишӣ глиссандо, молиш ва кашишро дар бар мегиранд, ки ҳаракати садоро ҳамвор ва пайваста мегузаронанд.

Нахустин маротиба ороиши техникаро С.М. Тахалов дар автореферати худ бо забони узбекӣ «қочирим» номидааст, ки маънояш гурезондан ё лағжидан мебошад. Аз сабаби он, ки ин калима пас аз тарҷума ба забони тоҷикӣ маънои худро гум накунад, ин ороишро «қочинкорӣ» ном гузоштаем. Қочинкорӣ ё зебо кардани садо ба ҳамаи соҳҳои миллӣ хос аст. Дар вақти иҷро дар соҳҳои мизробӣ ин ороишҳо бе зарби мизроб ҳосил мешаванд, ки бо пахш кардани парда бо ангушти дасти чап амалӣ мегарданд. Ин тарзи ороиш дар соҳҳои мизробии рубоб, дутор, думбра, танбӯр, рубоби бадахшонӣ ва уд истифода мешавад. Дар мусиқии суннатӣ мелизмҳо дар нотагоҳ навишта намешаванд ва навозанда мувофиқи сатҳи малакаи худ, ҳиссиёти худ ва дараҷаи дарки мусиқии халқияш асарҳоро менавозад. Ҳамчунин, навозанда метавонад аз сабтҳои устодони санъати навозандагӣ истифода намуда, асарҳоро омӯзад ва иҷро кунад. Аз ин рӯ, дар вақти навозиши мусиқии суннатӣ назорат кардани сабки устоди машҳур имкониятпазир аст. С.М. Тахалов садоҳое, ки бе зарби мизроб навохта мешаванд, бо аломати «+» дар болои нота ишора кардааст:

Гардуни дугоҳ

Тавре ки пештар қайд гардид, аломатҳои ишорашуда дар нотаҳои аслии китоби шашмақом сабт нашудаанд ва иҷрокунанда имкони интихоби усули иҷроӣ садоҳоро бо зарби мизроб ё бе он дорад. Аз ин ҷиҳат, аломатҳое, ки С.М. Тахалов пешниҳод кардааст, метавонанд ҳамчун дастурамал ё роҳнамои амалӣ барои навозандагони навбаста дар марҳилаҳои аввали омӯзиши санъати навозандагӣ хизмат намоянд.

Дар навозиши мусиқии суннатӣ форшлагҳо васеъ истифода мешаванд, ки онҳо форшлагҳои одии хаткашида, дутогӣ ва сетогӣ мебошанд. Форшлагҳо бо ду усул иҷро мешаванд: бо зарби мизроб ва бе зарби мизроб. Форшлагҳое, ки бе зарби мизроб иҷро мешаванд ва бо пахш кардани парда бо ангушти дасти чап ҳосил мегарданд, форшлагҳои интонатсионӣ ном доранд. Ин форшлагҳо дар фосилаҳои прима, секунда, терсия ё кварта иҷро карда мешаванд:

Ҳамчунин форшлагҳои сетогӣ мавҷуд аст, ки бо тақрори як садо иҷро мешавад. Ин услуб асосан ба сози танбӯр хос аст, вале дар рубоб ва дигар созҳои торӣ-мизробӣ низ истифода мешавад:

Услуби ороиши трел он аст, ки трел байни ду садои ҳамсоя иҷро мегардад. Садои асосӣ бо садои ҳамсояи болоӣ ё поёнии худ пайдарпай бо зарби мизроб ва бо усули боло-поён иҷро карда мешавад:

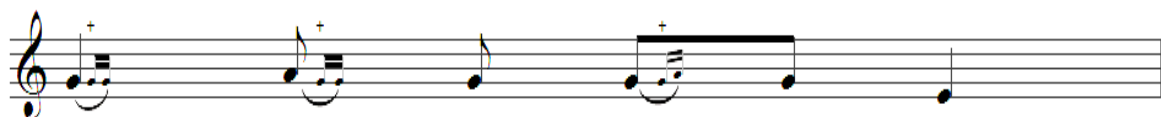
Услуби ороиши мордент дар созҳои торӣ-мизробӣ чунин иҷро карда мешавад: садои асосӣ бо зарби мизроб иҷро мешавад, дар ҳоле ки садои ороишии дуюм бо пахш кардани парда бо ангушти дасти чап ҳосил мегардад:

Навишта мешавад;

Ичро карда мешавад;

Ба ғайр аз форшлагҳо ва мордентҳо, ки пеш аз нота сабт мешаванд, дар мусиқии касбии классикӣ инчунин ороиши садо мавҷуд аст, ки онро «нахшлаг» меноманд. Нахшлагҳо бе зарби мизроб низ ичро мешаванд. Дар ин усул, садои асосӣ бо мизроб навохта мешавад, дар ҳоле ки нахшлаг баъд аз садо бо пахши парда бо ангушт ичро мегардад:

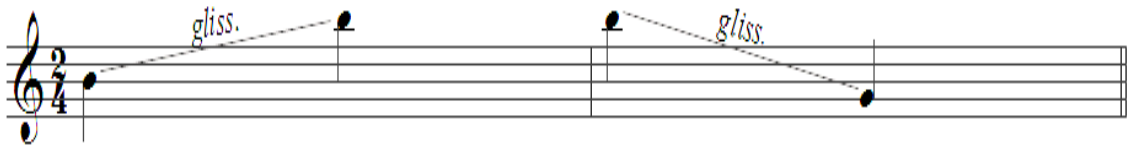
Ороишҳои лаппишӣ *Мавҷдихӣ (вибратсия)*

Мавҷдихӣ асосан ба созои танбӯр, сато, ғичак, най, қӯшнай ва сурнай хос мебошад. Асоси ин усул дар навбат ва кам-кам пасту баланд кардани садо буда, дар натиҷа садо мулоим шуда, сифати тембри он тағйир меёбад. Дар сози ғичак ин тарзи ороиш ба вибратсияи сози скрипка монанд аст ва дар ичро ба ҳамон усул амал карда мешавад. Дар созои рубоб ва дутор низ ин усул ба вибратсияи скрипка ё думбра шабоҳат дорад. Мавҷдихӣ бо истифода аз ангуштони якум, дуҷум ё сеҷум ичро мешавад:

Ороиши лағжишӣ (глиссандо)

Глиссандо (молиш) услубест, ки бо лағжонидани ангушт аз як садо ба садои дигар ҳосил мешавад. Ин услуб имкон медиҳад, ки садоҳо бо ҳамдигар ҳамвор ва зебо пайвастан шаванд. Молиш метавонад ҳамзамон бо усули мавҷдихӣ (вибратсия) истифода шавад. Дар ин тарзи ороиши лағжишӣ ҳаракат аз поён ба боло ё аз боло ба поён байни ду ё зиёда садоҳо ичро мегардад:

Дар ин ҳолат садои асосӣ бо мизроб ё камон навохта шуда, бо ангушт ба сӯи садои дигар лағжонида мешавад. Навозанда метавонад лағжишро бо се тарз иҷро намояд: садоро бо як ангушт лағжонида ва бо ҳамон ангушт садои дуҷумро пахш кунад; садоро бо як ангушт лағжонида ва бо ангушти дигар садои дуҷумро пахш намояд; ё дар оғози лағжиш ангушти дуҷумро ба ангушти яқум иваз намуда, аз садои асосӣ на, балки аз ҳамсоясадои поёнӣ оғоз намояд. Дар ҳамаи ҳолатҳо зарби мизроб ё камон ба садои асосӣ рост меояд:

Кашиш усули ороишии садо мебошад, ки ба гурӯҳи лағжиш дохил шуда, барои ҳамаи созҳои миллӣ хос аст. Дар созҳои, ки баландии садо номуайян аст, ба монанди уд ва ғичак, ин усул бо лағжонидани ангушт ба боло (сӯи ҳарак) ва поён (аз ҳарак поён) иҷро мешавад. Дар сози танбӯр кашиш бо пахш кардани сим ба парда амалӣ мегардад, дар ҳоле ки дар сози рубоб ин ороиш бо кашиши тор дар як парда иҷро карда мешавад:

Расми 1.

Расми 2.

Чунон ки дар тасвирҳо мушоҳида мешавад, дар тасвири аввал парда бо ангушти дуҷум овоз пахш шудааст, вале дар тасвири дуҷум тори аввал бо каме баландтар каша шудааст. Дар натиҷаи кашидани тор ба боло баландии садо аз ним тон то як тон боло меравад. Муҳим аст қайд намуд, ки ин баландшавӣ на бо тағйири динамика, балки аз ҳисоби тағйири тон ба амал меояд.

Услуби кашишро бо услуби мордент (М) якҷоя, бо ҳамсоясадои поёӣ ҳама иҷро карда мешавад;

Истифодаи услуби кашиш талаботи баланди маҳорати касбӣ дорад, зеро иҷрои нодурусти он метавонад ба баландшавии ғайримуқаррарии садо то ба секундаи калон оварда расонад ва лаҳни асарро халалдор созад. Тарзу услубҳои навозиш ва ороишҳои садо дар тули асрҳо ба мо мерос мондаанд, вале бо мурури замон қисме беҳтар ва зеботар гардидаанд, қисме дигаргун ва қисме фаромӯш шудаанд. Вақте сабтҳои устодонро мешунавем, садоҳои баландии номуайян ба гӯш мерасанд, ки дар нота навишта нашудаанд, аммо ҳам оромбахш ва ҳам ҷаззобанд ва тавони инъикоси эҳсоси инсонро доранд. Баъзе ороишҳои садо, масалан дар сабтҳои устод Мирзоқурбон Солеҳов, барои гӯш то андозае ноҷӯр ё гӯшхарош менамоянд, ки сабаби он метавонад дурии мо аз ороишҳои қадима ва надониستاني пурраи онҳо бошад. Ба назари мо, ин садоҳо то ҳол таҳлил ва тасдиқи ҳамҷониба наёфтаанд. Барои ҳифзи ин боигарии фарҳангии миллӣ, зарур аст, ки ҳамаи нозуқиҳои ороишҳои садо омӯзиш ёбанд, таҳлил шаванд ва ҳамчун мероси арзишманд ба наслҳои оянда гузошта шаванд. Навозандагони маъруфи халқҳои тоҷик ва узбек, аз қабиле Ф. Шаҳобов, Мирзо Қурбон Солеҳов, Яша Бободӯстов, М. Баротов, Т. Алиматов, М. Мирзоев, Р. Қосимов, С. Тахалов, А. Исмоилов, Ари Бобохонов, Акашариф Ҷӯраев, Одина Ҳошимов, Ҳаким Маҳмудов, Рустам Абдурахимов, Ҳикмат Ризо, Қурбон Ҷалил ва дигарон дар соҳаи навозандагӣ ба сатҳи баланд ноил гаштаанд. Сабтҳои онҳо ҳамчун манбаи омӯзиш барои навозандагони ҷавон хизмат мекунанд ва имкони тақмили маҳорати навозандагиро фароҳам меоранд.

Ҳамин тавр, навозиши қисмати «Мушқилот»-и Шашмақом дар сози рубоб як маҷмуи мураккаби техникаи навозиш, ороишҳои садо ва тафсири инфиродии навозандаро дар бар мегирад. Сабти нотавии аврупоӣ танҳо ҳамчун воситаи ёрирасон хизмат мекунад ва бе таъя ба анъанаи зиндаи иҷроӣ наметавонад тамоми нозуқиҳои мусиқии мақомиро пурра инъикос намояд. Барои ҳифзи ин мероси гаронбаҳои фарҳангӣ зарур аст, ки сабтҳои аудиоӣ, таҳлилҳои илмӣ ва таълими анъанавӣ ҳамзамон ва ба таври ҳамгиро истифода шаванд. Омӯзиши амиқи ороишҳои садо ва техникаҳои иҷроӣ метавонад ба таҳкими мактаби муосири

навозиши рубоб ва рушди зарфиятҳои эҷодӣ ва техникаӣ дар ин соҳа мусоидат намояд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Ализода, А. Асосҳои мақомшиносии тоҷик / А. Ализода. – Душанбе. – 200 с.
2. Маводи бойгонии Радиои Тоҷикистон: сабтҳои устодони рубобнавоз. – Душанбе, 2000.
3. Тахалов, С. Масъалаҳои иҷро ва сабти нотавии мусиқии анъанавии созии узбекӣ ва тоҷикӣ / С. Тахалов. – Тошканд, 1987. – 120 с.
4. Тахалов, С. Проблемы исполнения и нотной записи узбекской и таджикской традиционной инструментальной музыки: автореф. дис. ... канд. искусствоведения / С. Тахалов. – Ташкент: Ин-т искусств им. Хамзы, 1987. – 24 с.
5. Шашмақом. Тартибдиҳандагон: Бобоқул Файзуллоев, Шохназар Соҳибов, Фазлиддин Шаҳобов. – Москва: Нашриёти давлатии музикавӣ, Ҷ. 1. Бузрук. – 1950. – 279 с.; Ҷ. 2. Рост. – 1954. – 279 с.; Ҷ. 3. Наво. – 1957. – 193 с.; Ҷ. 4. Дугоҳ. – 1959. – 275 с.; Ҷ. 5. Сегоҳ. Ирок. – 1967. – 255 с.

ТДУ: 784.4 (091)+781 (575.3)

**РУБОБ ВА МАҚОМИ ОН ДАР ОСОРИ АДАБӢ, ЛУҒАТҲО
ВА МЕРОСИ ФАРҲАНҒӢ****Матхолов Абдурахмон**
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Мақолаи мазкур ба таҳлили ҷанбаҳои таърихӣ, адабӣ ва фарҳангии сози рубоб бахшида шудааст. Муаллиф пайдоиш, ташаккул ва шаклҳои гуногуни рубобро дар кишварҳои Шарқ ва Осиёи Марказӣ таҳқиқ намуда, ҳамзамон ҷойгоҳи онро дар осори адабӣ ва луғатномаҳои маъруфи забони форсӣ ва тоҷикӣ, аз ҷумла «Деххудо» ва «Ғиёс-ул-луғот», ба таври муфассал баррасӣ мекунад.

Дар мақола анвои асосии рубоб, аз ҷумла рубоби қошғарӣ ва бадахшонӣ, сохтор, шакли коса ва даста, миқдор ва намуди торҳо, инчунин диапазони овозии онҳо таҳлил шудаанд. Муаллиф равандҳои ташаккули рубоб, имкониятҳои садоӣ ва хусусиятҳои иҷрокунандагиро дар заминаи анъанаҳои мусиқии милли тафсир карда, ба нақши он дар ансамблҳо ва оркестрҳои соҳаи милли аҳамияти махсус додааст.

Ҳамзамон, муаллиф таҳаввулоти рубобро дар давраҳои гуногуни таърихӣ, аз ҷумла тағйироти сохторӣ, техникаи иҷро ва ҷойгоҳи он дар ҷараёнҳои мусиқии милли ва минтақавӣ, баррасӣ менамояд. Муаллиф дар ин татқиқ равандҳои рушд, инноватсия ва идомаи анъанаҳои мусиқиро инъикос карда, нақши рубобро ҳамчун як абзори асосии эҷодӣ ва рамзи фарҳанги мусиқии тоҷик муассир арзёбӣ мекунад.

Дар маҷмӯъ, мақола фарогири таърих, адабиёт, сохтор ва зарфиятҳои сози рубоб, инчунин ҷойгоҳи он дар иҷрои ансамблӣ ва оркестрӣ буда, дар он аҳамияти соз дар ҳифзи мероси фарҳангӣ ва ташаккули анъанаҳои мусиқии суннатии Тоҷикистон баррасӣ мешавад.

Калидвожаҳо: рубоб, рабоб, мусиқии анъанавӣ, осори адабӣ, луғатнома, фарҳанги мусиқӣ, Осиёи Марказӣ, рубоби қошғарӣ, рубоби бадахшонӣ, диапазони овоз, ансамблҳои созӣ.

**РУБАБ И ЕГО МЕСТО В ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ,
СЛОВАРЯХ И КУЛЬТУРНОМ НАСЛЕДИИ****Матхолов Абдурахмон****Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

Данная статья посвящена анализу исторических, литературных и культурных аспектов инструмента рубаб. Автор исследует происхождение, становление и различные формы рубаба в странах Востока и Средней Азии, а также подробно рассматривает его место в литературных произведениях и известных словарях персидского и таджикского языков, включая «Деххудо» и «Гияс-ул-лугат».

В статье проанализированы основные виды рубоба, в том числе кушгарский и бадахшанский рубоб, строение и форма корпуса и грифа, количество и типы струн, а также диапазон их звучания. Автор трактует процессы формирования рубоба, его звуковые возможности и исполнительские особенности в контексте национальных музыкальных традиций и подчеркивает его важную роль в ансамблях и оркестрах национальных инструментов.

Кроме того, рассматривается эволюция рубоба в различные исторические периоды, включая изменения конструкции, техники исполнения и его место в национальных и региональных музыкальных течениях. В исследовании отражены процессы развития, инновации и продолжение традиций, а рубоб рассматривается как основной инструмент творческой деятельности и символ таджикской музыкальной культуры.

В целом, статья охватывает историю, литературу, строение и возможности рубоба, а также его роль в ансамблевом и оркестровом исполнении, анализируя значимость инструмента для сохранения культурного наследия и формирования традиционной музыкальной культуры Таджикистана.

Ключевые слова: рубаб, рабаб, традиционная музыка, литературные произведения, словари, музыкальная культура, Центральная Азия, кушгарский рубаб, пахшшский рубаб, диапазон звучания, ансамбли инструментов.

**RUBAB AND ITS PLACE IN LITERARY WORKS,
DICTIONARIES, AND CULTURAL HERITAGE****Matkholov Abdurahmon****Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

This article is devoted to the analysis of the historical, literary, and cultural aspects of the rubab. The author examines the origin, development, and various forms of the rubab in Eastern and Central Asian countries, as well as its place in literary works and

renowned Persian and Tajik dictionaries, including Dehkhoda, Burhan-ol-Lughat, and Giyas-ol-Lughat.

The article analyzes the main types of rubab, including the Kashgar and Badakhshan rubabs, the structure and shape of the body and neck, the number and type of strings, and their vocal range. The author interprets the processes of the rubab's formation, its sound capabilities, and performance characteristics within the context of national musical traditions, emphasizing its important role in ensembles and orchestras of traditional instruments.

Additionally, the study considers the evolution of the rubab across different historical periods, including structural changes, performance techniques, and its place in national and regional musical currents. The research highlights processes of development, innovation, and the continuation of musical traditions, viewing the rubab as both a core tool of creative activity and a symbol of Tajik musical culture.

Overall, the article provides a comprehensive examination of the rubab's history, literature, structure, and capabilities, as well as its role in ensemble and orchestral performance, analyzing the instrument's significance in preserving cultural heritage and shaping the traditional musical culture of Tajikistan.

Keywords: rubab, rabab, traditional music, literary works, dictionaries, musical culture, Central Asia, Kashgar rubab, Badakhshan rubab, vocal range, instrumental ensembles

Аз таърихи пайдоиши сози рубоб. Бо таваччуҳ ба таҳлили таърихии ташаккули сози рубоб метавон хулоса кард, ки пайдоиши ин сози маъруфи мусиқӣ ба асрҳои хеле қадим рост меояд. Рубоб, ки дар баъзе манобеъ ба шакли «рабоб» низ омадааст, аз ҷумлаи соҳҳои мусиқии маъмул дар байни мардумони Шарқи Наздик ва Миёна, аз ҷумла тоҷикон, ба шумор меравад. Таҳқиқи манобеи илмӣ ва осори адабӣ нишон медиҳад, ки калимаи «рубоб» шакли арабигардонидашудаи калимаи паҳлавии «равода» буда, маънояш «овози ҳазин баровардан» аст [1].

Рубоб ба унвони яке аз соҳҳои қадимаи мусиқӣ на танҳо дар кишварҳои Шарқ, балки дар баъзе минтақаҳои Аврупои Ғарбӣ низ паҳн гардида, бо номҳои гуногун, аз қабили рабоб, ребаб, ребак ва амсоли инҳо маъруф будааст. Манобеи адабӣ, аз ҷумла осору ашъори намояндагони назми классикӣ ва дигар сарчашмаҳои таърихӣ фарҳангӣ аз мавҷудияти ин соз дар шаклу намудҳои гуногун иттилоъ медиҳанд. Тибқи маълумоти ин манобеъ, рубоб дар ибтидои асрҳои миёна дар қаламрави эронзамин ва минтақаҳои ҳамҷавор бо истифода аз камонча навохта мешуд. Сохтори рубоби он давра нисбатан сода буда, аз косоҳонаи сеқунҷашакл иборат буд, ки яке аз кунҷҳои он ба тарафи даста пайваст мегардид. Ин навъи рубоб одатан дорои як, ду ё се тор буда, дар иҷрои оҳангҳои гуногуни мусиқии суннатӣ истифода мешуд. Таҳаввулоти минбаъдаи ин соз дар

тули асрҳо ба такмил ёфтани шакл, сохт ва имкониятҳои иҷрокунандагии он мусоидат намудааст.

Навозиши рубоби яктора бештар дар миёни мардум роиҷ буда, аз ҷониби шоирон, овозхонҳои халқӣ ва мутрибони ҳаваскор дар раванди пешниҳоди суруду дostonҳои шифохӣ истифода мегардидааст. Рубобҳои дутора ва сетора бошанд, бештар аз ҷониби ҳунармандони касбӣ, ромишгарон ва муғанниён навохта мешудааст. Онҳо бо истифода аз чунин анвои рубоб суруду оҳангҳои гуногунро дар маҳфили адабию ҳунарӣ, иду чашнҳои миллию мардумӣ ва дар муҳити дарборҳои хону амирон иҷро менамуданд.

Сохтори рубоб низ дорoi хусусиятҳои хос будааст. Одатан рӯи косахонаи он бо пӯсти оҳу пӯшонида мешуд, ки чунин амалкард дар ба вучуд омадани садои фoрам аз сози мазкур мусоидат мекардааст. Торҳои сохро бештар аз рӯдаи гӯсфанд (зех) ё аз риштаҳои абрешим омода менамуданд. Дарозии умумии рубоб бо дарназардошти даста ва косахона, тақрибан аз 60 то 80 сантиметрро ташкил меод. Дар нӯги даста мувофиқи шумораи торҳо гӯшакҳо ҷойгир буданд, ки барои танзими баландиву пастии садои торҳо хизмат мекарданд. Ин хусусиятҳои сохторӣ имкон меоданд, ки дар иҷрои оҳангҳои гуногуни суннатии мусиқӣ рубоб нақши муҳим бозад.

Баъд аз истилои араб дар қаламравҳои гуногуни олами Ислom рубоб дар қатори дигар соҳoi камонӣ бо номи «ребаб» густариш пайдо кард. Аз ҷумла, ин соз дар Миср, кишварҳои шимолу ғарби Африқо ва Андалусия паҳн гардида, дар доири адабию фарҳангии ин манотиқ мавқеи муайян касб намуд. Паҳншавии он ба равандҳои густариши фарҳанг ва мусиқии арабу ислomӣ дар асрҳои миёна иртибот дошта, омилҳои асосии пайдо шудани шакли навҳои гуногуни ин соз гардидааст.

Дар асрҳои баъдӣ, дар натиҷаи равобити тичоратӣ ва фарҳангӣ, бахусус тавассути роҳҳои бахрӣ шаклҳои гуногуни рубоб ба дигар минтақаҳо низ дастрас гаштааст. Аз ҷумла, ин соз ба Ҳиндустон ва ҷазираҳои Малайзия интиқол ёфта, дар муҳити фарҳангии он кишварҳо бо хусусиятҳои маҳаллӣ мутобиқ гардида, ба ташаккули анъанаҳои нави мусиқӣ мусоидат кардааст.

Мутахассисони соҳаи созиносӣ бар он назаранд, ки дар асри XII рубоб ба доираҳои ҳунарии кишварҳои Аврупои Ғарбӣ низ роҳ ёфта, бо номи «ребек» маъруф гардидааст. Паҳншавии ин соз дар муҳити фарҳангии Аврупо ба равандҳои густариши робитаҳои фарҳангӣ ва мусиқии Шарқ ва Ғарб дар асрҳои миёна алоқаманд мебошад. Сарчашмаҳо собит месозанд, ки маҳз ҳамин нави соз дар таҳаввули минбаъдаи соҳoi камонӣ дар Аврупо нақши муҳим бозиддааст. Аз ҷумла, тахмин меравад, ки дар чоряки сеюми асри XIII шакли «ребек» барои ба вучуд омадани анвои ибтидоии соҳoi шабех ба скрипка замина фароҳам оварда, баъдан ба ташаккули гурӯҳи соҳoi камонии аврупоӣ мусоидат намудааст [2]. Дар асрҳои X-XII рубоб дар қаламрави Эрону Мовароуннаҳр таҳти таъсири равандҳои рушди фарҳанги мусиқӣ ва тақомули барномаи ҳунарии сарояндагон ва

муғанниён тадричан тағйир ёфт. Бо густариши имкониятҳои ичрокунандагии мусиқӣ ва ниёзи мутобиқ гардонидани соз ба хусусиятҳои овозии сарояндагон зарурати илова намудани пардаҳои нав ва васеъ кардани диапазони садо ба он пайдо шуд. Дар натиҷа, рубоб дар ин давра тадричан шакли худро тағйир дода, бо назардошти талаботи иҷроӣ ва хусусиятҳои мусиқии амалкунанда бештар такмил ёфт. Ин раванд ба мутобиқ шудани соз ба сатҳи овози сарояндагон ва ғайи гаштани имкониятҳои ичрокунандагии он мусоидат кард.

Бино ба маълумоти маъхазҳои таърихӣ ва мусиқишиносӣ, рубоби ин давра аз ҷиҳати шакл ва сохтор ба танбӯр то андозае шабоҳат доштааст. Косахонаи он нисбат ба намунаҳои қаблӣ андаке бузургтар буда, барои амиқтар пешниҳод гаштани садо ба рӯи коса пӯсти оҳу мекашидаанд. Ин хусусияти сохторӣ ба ташаккули хусусияти вежаи садои рубоб мусоидат намуда, имкониятҳои ичрокунандагии онро дар муҳити ҳунарии он даврон васеъ мегардонид [3]. Дастаи ин навъи рубоб нисбат ба дастаи танбӯр кӯтоҳтар буда, одатан дорои ду ё се тор буд. Торҳои он бештар аз абрешим омода гардида, пардаҳо аз рӯдаи ҳайвонот сохта мешуданд, ки дар натиҷа аз соз садои дилкаш ҳосил мешуд. Бо мурури замон чунин навъи рубоб тадричан дар ҳудуди Осиёи Миёна, вилояти Қошғар (ҳоло вилояти Синзяни Ҷумҳурии Мардумии Чин) ва дар баъзе манотиқи Ҳиндустон низ паҳн гардид. Маҳз тахминан дар асрҳои XVII–XVIII дар минтақаи Қошғар гунаи имрӯзаи рубоби маъмулӣ шакл гирифтааст. Дар ин давра дар рӯи дастаи рубоб, наздики косахона, ду шоҳаи камоншакл, ки ба тарафи косахона хамида буданд, илова гардиданд. Ин унсури нав ба намуди зоҳирии соз хусусияти фарқкунанда бахшид. Дар минтақаи Қошғар ин соз бо номҳои гуногун, аз ҷумла «лавабо» (дар забони чинӣ), «равап» ва «рабаб» маъруф гардид.

Баъдан ин шакли такмилёфтаи рубоб бо ҳамин номҳо дар минтақаҳои гуногуни Осиёи Миёна ва Ҳиндустон низ шуҳрат пайдо кард. Дар натиҷаи ин раванд, шакли пешинаи рубоб тадричан аз доираи истифода баромада, ҷойи онро рубоби шохдор, ки бештар бо номи «рубоби қошғарӣ» маъруф аст, гирифт. Ин навъи рубоб то имрӯз дар байни тоҷикон ва узбекҳо ба унвони яке аз созҳои маъмули мусиқии суннатӣ мавқеи устувор дорад. Ин соз ҳам дар якканавозӣ ва ҳам дар ҳайати ансамблҳои мусиқӣ мавқеи муҳимро соҳиб мебошад.

Бо густариши фарҳанги касбии мусиқӣ дар нимаи дуюми асри XX, махсусан пас аз солҳои 60-ум рубоби қошғарӣ дар баробари як қатор созҳои миллии дигар, аз қабилӣ ғижжак, дотор, танбур, чанг ва амсоли инҳо, мавриди таҷдид ва такмил қарор гирифтааст. Дар натиҷа, он ҳамчун яке аз созҳои ҳамоҳанги оркестрҳои мусиқии миллии шинохта шуда, дар таркиби ансамблҳо ва оркестрҳои халқӣ васеъ истифода гардид.

Дарозии умумии рубоби қошғарӣ одатан аз 90 то 100 сантиметрро ташкил медиҳад. Косахонаи он шакли мудаввар дошта, ба кафлез шабеҳ аст. Умқи он тахминан 11–13 сантиметр мебошад. Барои сохтани ин соз бештар аз ҷӯбҳои тӯс, тут, зардолу ва ғайра истифода мебаранд. Рӯи косаи рубоб одатан бо пӯсти буз ё

гӯсфанд пӯшонида мешавад. Баъзан пӯсти мохиро низ истифода мекунад, ки чунин кор садои созро дилпазиртар ироа меорад. Баъзе созтарошони мохир барои боз ҳам беҳтар гаштани сифати садои рубоби қошғарӣ рӯи косаи он пардаи рӯпуши дили гов низ мекашиданд.

Дар гарданаи дастаи рубоб аз ду тараф шохҳои камоншакл бо дарозии тахминан 10–12 сантиметр ҷойгир мешаванд. Нӯги даста ба қафо ҳам хӯрда, шохҳо дар рӯи гӯшакҳо ҷой мегиранд, ки садои созро танзим мекунад. Ғайр аз ин, дар рӯи пӯсти коса ҳарак мавҷуд аст, ки таъсири овоз ва сифати хоси рубобро бештар месозад.

Дар дастаи рубоб, ба ғайр аз дастаи ягона, ки одатан дорои се овози тори кушода мебошад, инчунин 24 пардаи диатоникӣ ва хроматикӣ мавҷуд буда, ду октаваи пурраро дар бар мегиранд. Дар гузашта ин пардахоро аз рӯдаи бӯзу гӯсфанд месохтанд, ҳоло бошад барои беҳтар намудани устуворӣ ва садои ҳамвори соз бештар аз риштаҳои синтетикӣ ва филизӣ истифода мешавад. Рубоби қошғарӣ дорои ду тори филизии ҷуфт ва як тори синтетикӣ ё филизии ғафс мебошад, ки торҳои филизӣ садои миёна ва тори ғафс садои бас (бам) ҳосил мекунад. Торҳои якум ва дуҷум байни худ бо квинта мувофиқ карда шудаанд, ки ин ҷуфтшавӣ ба ҳамохангии овоз ва баландии садо таъсири мусбат мерасонад. Ин сохтор ва танзимои торҳо имконият медиҳанд, ки рубоби қошғарӣ ҳам барои якканавозӣ ва ҳам барои ансамблҳои мусикӣ мувофиқ садо диҳад.

Бино ба сохтор ва ҷуфтшавии торҳо, меъёри овозии диапазони рубоб тақрибан се октаваро (ҳарчанд нопурра) фаро мегирад. Тори сеюм бо мақсади фароҳам овардани садои бас ё бам аз як октава паст нисбат ба тори мутлақ, ки асоси иҷрокунандагии рубоб ба ҳисоб меравад, ҷуфт карда шудааст. Ин тартиб ба рубоб имкон медиҳад, ки овозҳои миёнаву баланд ва ҳам овози пасти садои басро дар иҷрои як оҳанг ё пасивои ансамблӣ ба таври раван ҳосил намояд.

Дар натиҷаи гузаронидани бозсозӣ ва мутобиқ гардонидани рубоби қошғарӣ барои ҳайати оркестрҳои соҳҳои миллӣ дар солҳои 60–70-уми асри XX бо ибтикори А. П. Петросянте шакли кӯчаки ин соз, ки «рубоби прима» ном гирифт, ба вуҷуд омад. Рубоби прима то имрӯз дар таркиби оркестрҳои соҳҳои миллӣ васеъ истифода мешавад ва барои гуногунрангӣ додан ба тембр ва иҷрои бахшҳо дар регистри болоӣ имкониятҳои зиёде фароҳам меорад [4].

Меъёри умумии диапазони овози рубоб-прима аз нотаи «сол» дар октаваи хурд то нотаи «ми» дар октаваи 4-умро фаро мегирад. Рубоб-примаро на танҳо ҳамчун сози оркестрӣ истифода мебаранд, балки он барои иҷрои якканавозӣ низ мувофиқ аст. Нотаҳои ин соз одатан дар калиди скрипка (сол) сабт шуда, мувофиқи навишташ садои воқеӣ медиҳанд. Дар таркиби оилаи рубобҳо дар оркестр рубоб-прима овозҳои аз ҳама регистри баландро фаро мегирад ва нисбат ба дигар анвои рубоб барои иҷрои асарҳои техникӣ афзалият дорад.

Навъи дигари рубоб, ки асосан дар байни мардуми тоҷик маъмул аст, «рубоби бадахшонӣ» ном дорад. Ин номгузорӣ ба он вобаста аст, ки соз дар

минтақаи Бадахшон ба вучуд омада, дар асрҳои XVII–XVIII дар дигар қисматҳои Осиёи Миёна, аз ҷумла дар Бухоро, васеъ паҳн гардид. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки рубоби бадахшонӣ эҳтимолан дар асоси уд шакл гирифтааст, зеро аз ҷиҳати садо ва системаи пардавию торӣ он ба уд як андоза шабоҳат дорад ва хоси иҷрои мусиқии маҳаллӣ мебошад.

Рубоби бадахшонӣ дар замонҳои гузашта асосан ҳамчун сози якканавозӣ истифода мешуд. Агарчи баъзан он дар ансамблҳои созӣ низ ба кор мерафт ва бо садои октаваҳои поин хусусияти регистри «бам»-ро ифода мекард, ки дар баробари созҳои дигар, аз қабилӣ ғижжак ва сетор, садои паст ва пурқувват мебахшид. Дар замони муосир рубоби бадахшонӣ асосан дар таркиби ансамблҳои созӣ ва оркестрҳои созҳои миллӣ ҳамчун сатҳи пасти овоз (бам) истифода гардида, дар ҳамоҳангсозии овоз ва таҳкими фононикии ансамбл нақши муҳим мебозад.

Косаи рубоби бадахшонӣ нисбат ба косаҳои дигар рубобҳои калонтар ва мурудшакл буда, дастааш нисбатан кӯтоҳ (8–10 см) мебошад ва нӯги он ба қафо ҳам хӯрдааст. Дарозии умумии соз тақрибан 80 см аст. Паҳлуи миёнаҷои коса ба шакли камоншакл каме ба дохил ҳам шуда, ба назар мисли ду қисм ҷудошуда менамояд ва ба он хаспардаҳо ҷойгир карда мешаванд.

Рубоби бадахшонӣ дорои 5 пардаи асосӣ ва 6–7 пардаи иловагӣ мебошад. Пардаҳои асосӣ одатан бо торҳои синтетикӣ ё зеҳ (аз абрешим ё рӯдаи ҳайвонот) баста мешаванд, дар ҳоле ки дар солҳои охир пардаҳои филизӣ низ истифода мебаранд. Торҳои асосӣ одатан панҷто буда, маснуъӣ (синтетикӣ) ё табиӣ (зеҳӣ) мебошанд. Илова бар ин, дар паҳлуи қисми болоии коса 8–10 тори филизӣ низ ҷойгир карда мешаванд. Ҷуфтшавии торҳо ба секунда мувофиқат намуда, ба танзими садо ва мутобиқати пардавӣ мусоидат мекунад. Меъёри умумии овози рубоби бадахшонӣ ду октаваро фаро мегирад [5].

Шарҳи вожаи рубоб дар луғатномаҳои маъруф. Бар асоси луғатномаи «Деххудо» «рубоб» номи сози тордор буда, исми дигараш танбур аст. Ин сози олоти мусиқӣ ба ҳисоб рафта, барои навохтан истифода мешавад. Калимаи «рубоб» шакли муарраби калимаи паҳлавии «равода» мебошад, ки дар форсӣ маънои «созе, ки овози ҳазин мебарорад»-ро дорад. Дар луғатномаҳои гуногуни классикӣ, аз ҷумла «Фарҳанги низом», «Тоҷ-ул-арус», «Анҷумани оро», «Ғиёс-ул-луғот», «Фарҳанги Рашидӣ» ва дигар манобеи маъруф, рубоб ҳамчун сози маъруф ва навъи тордор таъриф шудааст.

Дар «Анҷумани оро» ва «Фарҳанги Рашидӣ» рубоб дар рисолаи муарработ мастур ҳамчун шакли муарраби калимаи равода таъриф шудааст, ки маънои «овози ҳазиндоранда»-ро дорост. Дар «Сироч» низ навишта шудааст, ки рубоб ба фатҳи Мисрӣ маъруф буда, ҳамчун олоти муҳтазза аз ҷониби завоҷ-ул-автор истифода мешуд.

Дар луғатномаи «Деххудо» вожаи «рубоб» инчунин маънои дигари ғайримусиқиро низ дорад. Чунин шарҳ ёфтааст, ки рубоб дастаи тир бо нах ё

порчаест, ки тирҳоро бон мепечонанд ва дорои пӯсти нозук аст. Ин навъи рубоб барои он истифода мешавад, ки тирҳоро дар раванди варзиш ё бозӣ нигоҳ дорад ва онҳоро ба шакли бехатар ҷудо ва истифода намояд, то ки ҳангоми ҳаракат ё бозӣ тирҳо ноҷо ҳаракат накунад ва барои амалҳои баъдӣ омода бошанд.

Дар «Бурҳони қотей» вожаи «рубоб» ба маънои «рубудан» шарҳ ёфтааст. Масдар ва амри «рубудан» маънои ба рабба ё бо қувва ба пой заданро дорад, ки ба маънои бузург ва азим низ истифода мешавад. Ғайр аз ин, рубоб ба маънои «рахшанда» ва «рахшон» низ ба кор рафтааст. Ҳамчунин, бо касри аввал дар арабӣ «суб» ба маънои ғолиб ва нафъи зар гӯянд [6].

Бар асоси маълумоти луғатномаҳои классикӣ рубоб ба замми аввал ва бар вази ғурроб ҳамчун сози маъруф таъриф шудааст, ки барои навохтан истифода мешавад. Он монанди танбур сохта шуда, бузург ва дорои дастаи кӯтоҳ мебошад.

Дар «Фарҳанги Анандроҷ» зикр гаштааст, ки «рабоб» ва «рабоба» номҳои сози маъруф мебошанд. Калимаи «равода» дар ин фарҳангнома ба маънии «овози ҳазин» тафсир шудааст. «Рав» маънои овози ҳазинро дорад ва «ода» маънии бароварданро ифода мекунад. «Ҳо» дар ин таркиб ба маънии нисбат омадааст.

Таҳқиқи муаллиф нишон медиҳад, ки ин сохтор бо монандии лексикӣ ба калимаҳои арабӣ ва форсӣ ба мисли «об/оба» ва «гуроб/гуроба» иртибот дорад, ки дар маънии нисбат ва ҷузъҳои муҳити зист истифода мешаванд [7].

Ман сӯфиӣ харобам, ку майкада, ки дар вай,

Рақсе кунам чу мастон, бо барбату рубоба.

(Амир Хусрави Деҳлавӣ)

Дар ин шеър рубоб дар ҳамоҳангӣ бо барбат барои иҷрои рақс ва овози мусикӣ зикр шудааст, ки ин таъкид ба нақши рубоб дар муҳити анъанавӣ ва маънавии мусиқии халқӣ мебошад.

Дар «Донишномаи ҷаҳони ислом» «рабоб» ба унвони узви хонаводаи соҳҳои зеҳн тафсир шудааст, ки дар шакли андозаҳои гуногун сохтаву ва навохта мешавад. Ин соз бо номҳои гуногун, аз қабилҳои «Рабоб», «Руубоб», «Рубоб», «Рубуб», «Рибоб», «Рабоб» ва «Равап» дар бисёре аз кишварҳои исломӣ маъруф аст [8].

Дар баъзе манобеъи луғатӣ ва ҳунари вожаҳоеро мисли «Шорашак», «Шошак», «Шошанаг» ва «Шавшак» барои рубобе, ки бо чор тор ва рӯи косааш бо пӯсти оҳу сохта шудааст, дар рӯи коса истифода шудаанд. Номи «рабоб» дар манобеъи кӯҳани мусиқӣ зиёд омадааст ва бархе аз хусусиятҳои сохторӣ ва овозии он низ васф шудаанд.

Дар асари «Китоб ал-мусиқӣ ал-кабир»-и Форобӣ, садои рабоб шабехтарин садо ба савти инсон доништа мешавад. Муаллиф раббро ҳамчун созе бо як, ду ё чаҳор тор тавсиф мекунад, ки фоқиди дастонбандӣ аст ва навозанда пардаҳои дурустро бар асоси одат рӯи торҳо мегузорад ва барои иҷрои садо ангушт истифода мекунад. Форобӣ дар асари худ ҷойи ангуштҳо ва фосолаҳои байни

онҳо, инчунин равиши ҳамкӯк кардани рубобро бо созҳои дигар, аз қабилӣ уд ва танбур, ба таври муфассал баён кардааст [9, с. 802-822].

Дар баҳши мусиқии рисолаи «Мучмал-ул-ҳикмат», ки тарҷумаи форсӣ ва куҳан аз расоили «Ихвон-ус-сафо» ба шумор меравад, рабоб ҳамчун сози захмай бо садои мунфасил ва равон муаррифӣ шудааст [10]. Дар рисолаи «Канз-ут-туҳаф»-и Ҳасани Кошӣ сохтори рубоб дар шаклҳои ҷои так-таки аҷзо, шомили гӯшиҳо, даста, косаҳои дугона, симҳо ва ҳарак дар рӯи он мушаххас карда шудааст. Инчунин сохти рубоб, иттисоли аҷзо ва андозаи ҳар як қисм ба таври дақиқ шарҳ ёфтааст [11]. Ҳасани Кошӣ чинси косаи рубобро ҷӯби зардолу бо шаш ватар аз чинси абрешим донистааст. Абдулқодири Мароғӣ дар ду китоби худ, яке «Ҷомеъ-ул-алҳон» ва дигар «Шарҳи адвор» рабобро ҳамчун сози роиҷ дар Исфохон ва Форс зикр мекунад, ки дорои се то даҳ ватар мебошад. Ватарҳои он ҳамчун ватарҳои уд ба сурати муздавич баста шуда, ҳаммонанди уд рӯи онҳо ангуштгӯзорӣ карда мешавад [12, с.13].

Номи рабоб дар осори бисёре шоирони форсигӯ низ зикр шудааст. Масалан, дар ашъори Носири Хисрав ва Мавлавӣ рабоб ҳамчун сози маъруф ва муҳташам ба қор рафтааст. Муҳаммад Ғаззоли дар асари «Кимиёи саодат» вожаи рабобро зикр намуда, истифодаи онро яке аз мучиботи ҳурмати самоъ ва фазилати мусиқӣ ҳисоб кардааст [14, с. 16].

Бояд зикр кунем, ки дар «Ғиёс-ул-луғот» вожаи «рабоб» ба маъноҳои сози маъруф, абри сафед ва номи зане чамила, ки маъшуқи Раъд буд, тафсир шудааст [16]. Баъзе муаллифон навиштаанд, ки рабоб аз забони суриёни гирифта шуда, маънои «абр»-ро дорад. Дар асарҳои «Рашидӣ», «Муайид», «Сурурӣ» ва «Кашф» рабоб ба маънои номи сози маъруф шарҳ ёфтааст [3]. Дар «Сироч» низ навишта шудааст, ки рабоб (ба фатҳ) муарраби рубоб мебошад [15].

Рабобҳои роиҷро дар фарҳангҳои арабӣ, туркӣ, эронӣ, ҳиндӣ, афғонӣ ва индонезӣ, ки коса ва ҷаббаи савтии онҳо одатан бо қитъае аз пӯстҳои оҳу, буз ё моҳӣ пӯшонида шудаанд, метавон ба чанд гурӯҳи асосӣ ва бузург ҷудо кард. Ин гурӯҳбандӣ асосан ба хусусиятҳои сохторӣ, аз ҷумла шакли коса, андозаи даста ва тарзи гузоштани торҳо бастагӣ дорад, ки ба анъаноти миллӣ ва минтақавӣ мутобиқ шудааст:

1. Рабоби камонаӣ. Ин намуди рабоб одатан дорои ду ватар ва як косаи гирд мебошад ва эҳтимолан пайдоиши он ба муҳити муғулӣ марбут аст. Он тавассути роҳҳои зиёби Мағриби арабӣ ба Шарқ (авҳавии чинӣ) ва Ғарб (ребеки аврупоӣ) паҳн гардидааст. Ин соз чанд навъ аст ва шаклҳо гуногун дорад. Навъи Алиф – Рабоб-уш-шоъир: Ин навъ миёни ровиёни бадавӣи араб ва барбарҳои мароқашӣи Сус хеле маъмул аст. Сохтори он нисбатан сода буда, аз як ҷаббаи савтии бузург ва камумқ, мустатилшакл ё гирд ва дастаи гирд бо як ватари думи асб ташкилшуда иборат аст. Навъи дигари ин соз, ки косааш аз кадуи калёни сохта мешавад, дар саҳроҳои Африқо навохта мешавад.

2. Рабоби арабӣ-андалусӣ. Ин намуди рабоб дорои баданаи қоқӣ (кофташудаи қайқмонанд) мебошад, ки шакли он аз як порчаи чӯби зардолу тарошида мешавад. Соз ду ватари нисбатан ғафс дорад ва барои таъмини садои бам, махсусан дар навбаҳои суруду оҳангҳои мусиқии андалусӣ, истифода мешавад.

3. Рабоби классикӣ. Ин намуди рабоб дорои косаи тарошидашуда аз чӯб, каду ё норғил мебошад ва ду ватари муйи асп дорад. Дар замони муосир се ё чаҳор ватари филизӣ ё абрешимӣ низ илова шудааст. Аз садаи нуҳум ба баъд, берун аз қаламрави Араб ва Усмонӣ ин созеро аксаран камона меномиданд. Навҳои он аз Анатоли (Туркия) то Синцзян (Чин) паҳн шуда, дар аксари кишварҳои дигар ба номи рабоб маълум нест (ба истиснои Индонезия). Дар Эрон ва Озарбойҷон ин созеро ба унвони камонча ва дар Осиёи Миёна бо номи ғижак ё қичак мешиносанд. Дар Анатоли ба номҳои Кабак, Каманча ва Иклик ва дар Ироқ бо номи Чузва маъруф аст.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Паёмномаи фарҳанг: Herald of Culture: Нашрияти илмию таҳлилий. – Душанбе: «Истеъдод», 2012. – № 3 (20). – 128 с.

2. Обидпур, Қ. Рубоб дар тули таърих / Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии фарҳанг ва иттилоот. – Дохил дар Веб-сайт pitfi.tj, Чоп шуд: 23.06.2016. – <https://www.pitfi.tj/node/102> (санаи мурочиат: 29.03.2026).

3. Мухтасар дар бораи созҳои мусиқии халқи тоҷик. – Душанбе: Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии фарҳанг ва иттилоот, 2021. – 11 с. – https://www.pitfi.tj/sites/default/files/pdf/muhtasar_dar_borai.pdf (санаи мурочиат: 29.03.2026).

4. Рубоби прима. Википедияи тоҷикӣ – https://tg.wikipedia.org/wiki/Рубоби_прима (санаи мурочиат: 29.03.2026).

5. Рубоби бадахшонӣ. – Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии фарҳанг ва иттилоот, 09.06.2016. – <https://www.pitfi.tj/node/93> (санаи мурочиат: 29.03.2026).

6. Вестник Таджикского национального университета. Серия филологических наук. – Душанбе: Сино, 2016. – № 4 (206). – ISSN 2413-516X. – https://f.vestnik-tnu.com/vestnik/2016/Vestnik_2016_4-4.pdf (санаи мурочиат: 29.03.2026).

7. Қобиров, А. Шарҳи этимологии чанд вожа дар «Фарҳанги Онондроч» М. Подшоҳ. – Душанбе: CyberLeninka, 2025. – <https://cyberleninka.ru/article/n/shar-i-etimologii-chand-vozha-dar-far-angi-onandro-i-mu-ammadi-podsho> (санаи мурочиат: 29.03.2026).

8. Доиратулмаорифи бузурги исломӣ. Қ. 6. – Техрон, 1383. – 752 с.

9. Форобӣ, А. Китоб ал-муסיқӣ ал-кабир / Абӯнаср Форобӣ. – Қоҳира, 1966. – Ҷ. 1. – С. 80; Ҷ. 2. – С. 800–801.
10. Ихвон-ус-сафо. Бейрут. 1945.-С.20. 294.
11. Кошӣ, Ҳ. (Ҳасан ибни Маҳмуди Кошонӣ). Шоир, нависанда ва донишманд; муаллифи «Ҳафтбанд» ва «Иншо дар илму адаб». – Маълумот аз Википедияи тоҷикӣ. Душанбе: Википедиа, 2026. – Дастрас аз: https://tg.wikipedia.org/wiki/Ҳасани_Кошӣ. Мурочиат: 6.04.2026.
12. Мароғӣ, А. Ҷоме-ул-алҳон. – Техрон, 1350.
13. Мароғӣ, А. Шарҳи «Адвор». – Техрон, 1374.
14. Носири Хусрав (Абумуинӣ Ҳомидуддини Носир ибни Хусрав Қубодиёнӣ). Шоир, нависанда, файласуф ва мутафаккир (1004 – ~1088). Маълумот аз Википедияи тоҷикӣ. Душанбе: Википедиа. Дастрас аз: https://tg.wikipedia.org/wiki/Носири_Хусрав. Мурочиат: 6.04.2026.
15. Муҳаммад, Ғ. – Ғиёс-ул-луғот. Луғатномаи форсӣ-тоҷикӣ таҳти муаллифии Муҳаммад Ғиёсиддин, таҳриршуда ва баргардонидашуда бо хатти кирилӣ. – Дастрас онлайн: RavshanFikr.tj. Дастрас аз: <https://ravshanfikr.tj/lu-atnoma-o/mavodho/348-ijos-ul-lu-ot.html>. Мурочиат: 6.04.2026.
16. Ғазолӣ, М. Кимиёи саодат (Ҷилдҳои I–II) / таҳти назари Муҳаммади Борӣ; баргардон ба хати сириллик Баҳриддин Алавӣ; масъули тасҳеҳ ва имлои ҷилди 1 Муҳаммадҷон Умаров, ҷилди 2 Мирзо Муллоаҳмадов. – Техрон: Интишороти «Суруш», 1999.

ТДУ: 784.4 (091)+781 (575.5)

**САҲМИ ҲОҶӢ АБДУЛАЗИЗ АБДУРАСУЛОВ
ДАР ИНКИШОФИ ШАШМАҚОМ****Иброҳимзода Хуршед
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Чумхурии Тоҷикистон, Душанбе**

Мақола ба ҳаёт ва фаъолияти эҷодии устод Ҳоҷӣ Абдулазиз Абдурасулов (1852–1936) бахшида шудааст, ки яке аз шахсиятҳои барҷастаи мусиқии миллӣ ва хунарманди маъруфи Шашмақом дар Тоҷикистон ва Осиёи Миёна эътироф мешавад. Шашмақом, ки мероси пурғановати мусиқии миллати тоҷик маҳсуб меёбад, тули асрҳо бо оҳанг ва навоҳояш ҳифз гардида, тавассути мактабҳои классикии устод-шогирд аз насл ба насл интиқол ёфтааст.

Муаллиф ба саҳми хунармандон ва ромишгарони навоофар диққати вежа равона кардааст, ки бо маҳорати баланд ва истеъдоди нотакрори худ тавонистаанд маҳбуб гарданд. Эҷоди асарҳои ҷолиб аз ҷониби онҳо рушди ҳамаҷонибаи мусиқии миллиро таъмин намуда, анъанаҳои фарҳангӣ ва суннатҳои Шашмақомро дар доираи мусиқии миллӣ устувор нигоҳ доштааст.

Ҳоҷӣ Абдулазиз Абдурасулов соли 1852 дар Самарқанд таваллуд шудааст. Падараш Абдурасул аз минтақаи Ғарм (Раштонзамин) буда, ба Самарқанд омад ва фарзандонашро ба омӯзиши хату савод ва овозхонӣ водор намуд.

Устод Абдулазиз дар эҷоди асарҳои монанди «Бебокча», «Бозаргонӣ», «Зулфи парешон», «Дӯстхудой», «Кӯи ғарибон», «Фурӯғ (Қашқарча)-и Ушшоқ», «Гулъузорам», «Уфари Бебокча», «Ушшоқи Самарқанд», «Ушшоқи Ҳоҷӣ», «Салламно», «Кӯшчинор» ва ғайра дар рушди Шашмақом саҳми бориз гузоштааст. Асари «Бебокча», ки дар нашри панҷилди китоби «Шашмақоми устодон» (муҳаррирон Б. Файзуллоев, Ф. Шаҳобов ва Ш. Соҳибов) оварда шудааст, намунаи нодири омезиши шеър ва мусиқӣ буда, аз пардаи шубҳаи «Навои мақоми Наво» ва муҳаммаси Сипандӣ бар ғазали Шавкат офарида шудааст.

Дар ин таҳқиқ нишон дода мешавад, ки тарзи иҷрои устод, вазнҳои шеърӣ ва зарбҳои мусиқӣ бо усули анъанавии уфари вазнин ҳамоҳанг гардида, дар онҳо маҳорати волои хунармандон равшан аён мегардад. Имрӯз «Бебокча» ва дигар асарҳои Ҳоҷӣ Абдулазиз бо усулҳои гуногуни маҳаллӣ ва анъанавӣ иҷро мешаванд, ки ин худ гувоҳи таъсири эҷодии устод ба таърихи мусиқии Шашмақом мебошад.

Калидвожаҳо: Ҳоҷӣ Абдулазиз Абдурасулов, Шашмақом, Бебокча, мусиқии миллии тоҷик, уфари вазнин, Самарқанд, Бухоро, бастакорӣ, сурудҳои классикӣ, устодон.

ВКЛАД ХОДЖИ АБДУЛАЗИЗА АБДУРАСУЛОВА В РАЗВИТИЕ ШАШМАКОМА

Иброхимзода Хуршед

Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе

Статья посвящена жизни и творческой деятельности мастера Ходжи Абдулазиза Абдурасулова (1852–1936), признанного одной из выдающихся фигур национальной музыки и известного исполнителя шашмакома в Таджикистане и Центральной Азии. Шашмаком, считающийся богатым музыкальным наследием таджикского народа, веками сохранялся со своими мелодиями и мотивами, передававшимися из поколения в поколение через классические школы мастеров и учеников.

Автор уделяет особое внимание вкладу мастеров и послушников, сумевших прославиться благодаря своему высокому мастерству и уникальному таланту. Создание ими интересных произведений обеспечило всестороннее развитие национальной музыки и сохранило культурные традиции и обычаи шашмакома в рамках национальной музыки.

Ходжи Абдулазиз Абдурасулов родился в 1852 году в Самарканде. Его отец, Абдурасул, родом из Гармской области (Раштонзамин), приехал в Самарканд и поощрял своих детей к изучению каллиграфии и пения.

Мастер Абдулазиз внес значительный вклад в развитие Шашмакома, создав такие произведения, как «Бебокча», «Бозаргани», «Зульфи Парешон», «Дустхудой», «Куй Гарибон», «Фурух (Кашкарча)-и Ушшок», «Гульузoram», «Уфари Бебокча», «Ушшоки Самарканд», «Ушшоки Ходжи», «Салламно», «Куцинор» и другие. Произведение «Бебокча», вошедшее в пятитомное издание книги «Шашмаком мастеров» (редакторы Б. Файзуллоев, Ф. Шахобов и Ш. Сахибов), представляет собой редкий образец сочетания поэзии и музыки, созданный на основе курьера раздела «Навои Макам Наво» и Сипандийских мухамм на основе газели Шавката.

Данное исследование показывает, что стиль исполнения мастера, поэтический метр и музыкальные ритмы находятся в гармонии с традиционным методом тяжелого уфара, что наглядно демонстрирует высокое мастерство ремесленников. Сегодня «Бебокча» и другие произведения Хаджи Абдулазиза исполняются в различных местных и традиционных формах, что свидетельствует о влиянии творчества мастера на историю музыки Шашмакома.

Ключевые слова: Ходжа Абдулазиз Абдурасулов, Шашмаком, Бебокча, таджикская национальная музыка, стиль Уфари вазнин, Самарканд, Бухара, композиция, классические песни, мастера

THE CONTRIBUTION OF KHOJI ABDULAZIZ ABDURASHULOV TO THE DEVELOPMENT OF SHASHMAQOM

Ibrohimzoda Khurshed
Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe

The article is devoted to the life and creative activity of the master Khoji Abdulaziz Abdurasulov (1852–1936), who is recognized as one of the outstanding figures of national music and a famous Shashmakom artist in Tajikistan and Central Asia. Shashmakom, which is considered the rich musical heritage of the Tajik nation, has been preserved for centuries with its melodies and melodies, passed down from generation to generation through classical master-student schools.

The author pays special attention to the contribution of the masters and novices who managed to become popular with their high skill and unique talent. The creation of interesting works by them ensured the comprehensive development of national music and preserved the cultural traditions and customs of Shashmakom within the framework of national music.

Khoji Abdulaziz Abdurasulov was born in 1852 in Samarkand. His father, Abdurasul, came from the Gharm region (Rashtonzamin) and came to Samarkand and encouraged his children to learn calligraphy and singing.

Master Abdulaziz made a significant contribution to the development of Shashmaqom by creating works such as «Bebokcha», «Bozargani», «Zulfi Pareshon», «Dustkhudoi», «Kui Gharibon», «Furugh (Kashqarcha)-i Ushshoq», «Gul'uzoram», «Ufari Bebokcha», «Ushshoqi Samarkand», «Ushshoqi Hoji», «Sallamno», «Kushchinor» and others. The work «Bebokcha», which is included in the five-volume edition of the book «Shashmaqom of Masters» (editors B. Fayzulloev, F. Shakhobov and Sh. Sakhibov), is a rare example of the combination of poetry and music, created from the curtain of the section «Navoi Maqam Navo» and the Sipandi muhammas based on the ghazal of Shavkat.

This study shows that the master's style of performance, poetic meter, and musical rhythms are in harmony with the traditional method of heavy ufari, clearly demonstrating the high skill of the craftsmen. Today, «Bebokcha» and other works by Haji Abdulaziz are performed in various local and traditional methods, which is evidence of the influence of the master's creativity on the history of Shashmaqom music.

Keywords: Haji Abdulaziz Abdurashulov, Shashmaqom, Bebokcha, Tajik national music, heavy Ufari style, Samarkand, Bukhara, composition, classical songs, masters

Шашмақом, ки ҳамчун мероси пурғановати мусиқии миллати тоҷик эътироф мешавад, тули қарнҳо бо оҳангу навоҳояш то имрӯз ҳифз гардидааст. Ин шоҳасари ниёгон тавассути мактабҳои классикии устод-шогирд аз насл ба насл интиқол ёфта, ба марҳалаи муосир расидааст.

Бо назар кардан ба фаъолияти эҷодии ҳунармандон ва ромишгарони навоофар дармеёбем, ки онҳо бо маҳорати баланд ва истеъдоди нотакрори худ тавонистаанд диққати ҳазорон тамошобинро ба ҷалб намоянд. Эҷоди асарҳои ҷолиб ва нодир аз ҷониби ин эҷодкорон рушди ҳамҷонибаи мусиқии миллиро таъмин намуда, анъанаҳои фарҳангӣ ва суннатҳои Шашмақомро дар доираи мусиқии миллии устувор нигоҳ доштааст.

Таҳқиқи таҷрибаи эҷодӣ ва усулҳои иҷрои ин ҳунармандон имконият медиҳад, ки нақши онҳо дар самти рушди мусиқии эстрадӣ ва анъанаҳои мусиқии ниёгон ба таври мукамал арзёбӣ гардад.

Яке аз шахсиятҳои барҷастаи мусиқии тоҷик, ки ҳам сароянда ва ҳам мутриб буд, инчунин ҳамчун бастакор ва мусиқидони беназир шинохта шудааст, Ҳоҷӣ Абдулазиз Абдурасулов (1852–1936) мебошад. Ҳунарманде, ки беш аз 80 соли умри пурбаракати худро ба рушди мусиқии Шашмақом ва ҳунари миллии тоҷик бахшида, миёни устодон ва мутахассисони соҳа шухрат ва эътибори хоса касб кардааст.

Ҳоҷӣ Абдулазиз Абдурасулов соли 1852 дар шаҳри Самарқанд таваллуд шудааст. Падараш (Абдурасул) зодаи минтақаи Ғарм (Раштонзамин будааст [4, с. 320].

Ӯ аввалҳои асри XIX ба Самарқанд барои хабаргирии амакаш омада буд. Шаҳри Самарқанд бо фазои фарҳангӣ ӯро мафтун кард ва Абдурасул ният кард, ки дар Самарқанд хату савод омӯзад ва қобилияти овозхониашро низ такмил диҳад. Ҳарчанд ки Абдурасул хеле ҷавон буд, шароити саҳт ӯро маҷбур кард, ки шогирди яке аз қосибони ҷирадаст шаҳр бо номи Мардон гардад [4, с. 18–19].

Усто Мардон асрори ин касбро касбирано ба шогирди ростқавлу меҳнатдӯсташ меомӯзонад ва духтари ягонааш, Марямро, бо Абдурасул хонадор мекунад. Аз ин оила писаре ба дунё меояд, ки ӯро Азиз ном мениҳанд [5, с. 320].

Бо сабаби саҳт шудани вазъи рӯзгор ва зиёд шудани фарзандон, Абдурасул натавонист таҳсилро давом диҳад. Сари дастгоҳи бофандагӣ ӯ сурудро навоҳоеро замзама мекард, ки онҳоро аз зодгоҳаш ёдгор оварда буд. Вақте сурудхониро ба охир мерасонид, дар наздаш писараш Азизро медид, ки бо майлу рағбат ба падар гӯш меандозад. Аз кӯдакӣ Азиз ба сурудхонӣ шавқу ҳаваси зиёд дошт ва дар тамоми туйҳои Самарқанд, ки барои синну соли ӯ иҷозат набуд, роҳ ёфта, аз ҳунарнамоии сарояндагону навозандагони касбӣ баҳраманд мегардид. Ҳамин тавр, дар фазои хонаводагӣ аз падараш хату саводи ибтидоӣ, навозиши дутор ва оҳангҳои тоза ба тозаро, баъдтар аз устодони замонаш навохтани танбӯро асарҳои Шашмақомро аз худ кард. Бо пешниҳоди падар Абдулазиз таҳти раҳнамоии Раҳими Танбӯрӣ дар радифи фаро гирифтани асосҳои мусиқии мардумӣ

устодона инчунин бо сарояндагону навозандагони дигари шахр, монанди Боруи Калхот (аз яхудиёни Самарқанд), ошноӣ пайдо намуда, малакаи иҷроияшро такмил додааст [4, с. 18–19].

Орзуи падар ин буд, ки Абдулазиз Шашмақомро омӯзад, бинобар ин ӯ шабу рӯз нахуфта, паси дастгоҳи бофандагӣ алочабофӣ мекард ва пул чамъ менамуд. Дар он замон зиндагӣ бисёр сахт буд ва падар бо сабаби беморӣ натавонист Абдулазизро ба таҳсил дар Бухоро фириштад. Пас аз вафоти падараш масъулияти зиндагӣ бар дӯши Абдулазизи наврас меафтад ва бо мадади тағояш Қорӣ Раҳматулло ва дӯстони падар ба идораи андозгирӣ ба кор мебарояд. Аз онҳое, ки китобдӯсту китобхон буданд, китобҳои Ҳофизу Саъдӣ, Низомии Чомӣ ва Бедилу Ҳилолиро гирифта, ғазалҳои дилнишини онҳоро аз ёд менамуд. Бо устодон Раҳими Танбӯрӣ ва Боруи Калхот иртиботи эҷодиро идома дода, дар туйю маърақаҳо иштирок мекард. Даре нагузашта, дар Самарқанд Абдулазиз шӯҳрат пайдо намуда, ҷавонон аз боло ва деворҳои хонаҳо замзамаҳояшро гӯш мекарданд ва аз ҳунари волои мутрибияш баҳра мебарданд.

Барои амалӣ намудани орзуи падар Абдулазиз ба Бухоро меравад ва аз Бобочалол ном устоди барҷастаи Шашмақом муддате нозукиҳои ҳунарро меомӯзад. Бо омӯзиш ва иштирок дар чорабиниҳои ҳунари ӯ дар андак муддат миёни мардуми Бухорову Самарқанд машҳур мегардад. Дар ин баробар, мардум аз шахрҳои Хучанд, Истаравшан, Қўқанд, Конибодом ва Исфара омада, аз сади дилпазири ин ҳунарманд баҳра мебарданд.

Ҳочӣ Абдулазиз Абдурасулов чихати такмили дониши ҳунари ва ошноӣ бо фаъолияти эҷодӣ иҷрокунандагии устодони мусиқӣ ба чанд кишвар сафар намуда, бо таҷриба ва баҳраҳои воло ҳунари бармегардад. Тадричан ӯ дар соҳаи сарояндагӣ, навозандагӣ ва бастакорӣ малакаи баландро касб намуда, шӯҳратёр мегардад. Ҳангоми эҷоди суруду оҳангҳои нав, устод аз ин таҷрибаҳо истифода намуда, асарҳои монанди «Бебокча», «Бозаргонӣ», «Зулфи парешон» («Қурбон ӯлам»), «Дӯстхудой», «Кӯи ғарибон», «Фурӯғ (Қашқарча)-и Ушшоқ», «Гулбузорам», «Уфари Бебокча», «Ушшоқи Самарқанд», «Ушшоқи Ҳочӣ» («Ушшоқи Калон»), «Салламно», «Қўшчинор» ва дигаронро бо сабку услуби хосаи худ иҷро намудааст. Фазлиддин Шаҳобов қайд мекунад, ки «Дар такмил ва таркиби «Бебокча» хидмати ҳофизи машҳури халқ Ҳочӣ Абдулазиз ниҳоят калон аст» [6, с. 47]. Дар Тоҷикистон, Бухоро, Самарқанд ва Тошканд иҷрои ин асар барои бисёр ҳофизон имконпазир мебошад, аммо усул ва услуби иҷрои он гуногун аст. Масалан, дар Тошканд ин тарона аксарият бо усули дучаҳоракӣ месароянд. Дар Бухоро, Самарқанд ва Тоҷикистон бошад бо усули сечаҳоракӣ [7, с. 47].

Асари «Бебокча» яке аз таълифоти муҳим ва классикии мақом буда, дар заминаи пардаи шуъбаи «Навои мақоми Наво» ва бо усули «Уфари вазнин» офарида шудааст. Муаллифи асар устоди машҳур ва ҳунарманди мумтози санъати Шашмақом Ҳочӣ Абдулазиз Абдурасулов мебошад, ки онро дар ҳавои ғазали

Зебунисо («Нашуд») сароидааст. Дар нашри панҷчилдаи китоби «Шашмақоми устодон», ки тахти муҳарририи Б. Файзуллоев, Ф. Шаҳобов ва Ш. Соҳибов таълиф шудааст, ин асар бо истифода аз ашъори Сипандӣ ва Шавкати Бухорой (мухаммаси Сипандӣ бар ғазали Шавкат) ироа гардидааст:

*Дар чаман то рахти ноз он қадди дилчӯ мекашад,
Сарв худро аз хиҷолат бар лаби чӯ мекашад,
Булбули шӯрида аз гулзор паҳлӯ мекашад,
«Ҳар кучо наққош нақши он парирӯ мекашад,
Гар ба зулфи анбараи навбат расад бӯ мекашад».
Он қадар дорад ниҳоли қадди ҷонон нозукӣ,
Бас латофат маҳви ӯ гардиду ҳайрон нозукӣ,
Марҳабо мӯи миён чун риштаи ҷон нозукӣ.
«Гирди он мӯи миён гардам, ки бо он нозукӣ.
Ин ҳама бори латофатро ба як мӯ мекашад».
Эй қадат сарву даҳонат гунчаву рӯят гул аст,
Нақхати зулфи парешони ту раиқи сунбул аст,
Ин мухаммас чун зи мазмуни навои булбул аст,
«Бо парешонихтилотон ошноӣ мушқил аст.
Шона ҷабри арраро аз баҳри гесӯ мекашад».*

Таносуби вазни шеъри мазкур бо зарби мусикӣ, ки дар қолаби усули уфари вазнин танзим шудааст, навъи мизробро муайян мекунад. Вазни шеър рамали мусаммани маҳзуф мебошад: Фоъилотун-Фоъилотун-Фоъилотун-Фоъилун [1, с. 47-48].

Метавон гуфт, ки имрӯз «Бебокча»-ро ҳунармандон ва устодони санъат бо усули уфари вазнин иҷро мекунанд. Аслан худи устод Ҳочӣ Абдулазиз Абдурасулов дар пардаи аслӣ, яъне ёвоя-парда бо сози дутор сароидаанд ва имрӯзҳо ин шева тақрибан истифода карда намешавад. Ба ақидаи ҳунармандони суннати шаҳри Бухоро дар вақти худ «Бебокча» эҳтимолан силсилаасар будааст. Вале то имрӯз дар ягон китоби вобаста ба Шашмақом дар бораи силсилаасар будани «Бебокча» ҳарфе зикр нашудааст. Шояд ин маълумот ҳанӯз ба замони мо нарасидааст. Бо тақия ба сохтори оҳанги ин асар метавон бо зарбҳо ва вазнҳои гуногуни шеърӣ асарҳои нав офарид.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Абдурашидов, А. Фарҳанги тафсирии истилоҳоти Шашмақом / А. Абдурашидов. – Душанбе: Адиб, 2016. – 399 с.
2. Абдурашидов, А. Шашмақом / А. Абдурашидов. – Душанбе: Адиб, 2016. – 507 с.
3. Афсаҳзод, А. Гулшани адаб – Абдулкарим Сипандии Самарқандӣ / А. Афсаҳзод, Ҷ. Додалишоев. – Самарқанд, 1980. – 150 с.

4. Латифӣ, О. Рӯзгори соҳибдилон / О. Латифӣ, А. Рабиев. – Душанбе: Ирфон, 1985. – 320 с.

5. Рабеъзода, А. Ду бузургмард / А. Рабеъзода, О. Латифӣ. – Душанбе: Ашуриён, 2017. – 356 с.

6. Раҷабов, А. (мураттиб). Ҳоҷӣ Абдулазиз ва анъанаҳои бадеии шеърӣю мусиқии мардумони Осиёи Марказӣ / мураттиб А. Раҷабов. – Душанбе: Дониш, 2021. – 509 с.

7. Шаҳобов, Ф. Баёзи Шашмақом / Ф. Шаҳобов; мураттиб ва муҳаррири масъул Ф. Азизова. – Душанбе: СИЭМТ, 2007. – 288 с.

ЧОЙГОҶ ВА САҲМИ ЭҶОДИИ ҒАФФОР КАРИМОВ ДАР РУШДИ САНЪАТИ ТАБЛАКНАВОЗӢ ВА ҲУНАРИ ТЕАТРУ СИНАМОИ ТОЧИК

Одиназода Солеҳ
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Мақолаи мазкур ба таҳлили ҳаёт ва фаъолияти эҷодии таблакнавози маъруф, ҳунарпешаи театру синамо Ғаффор Каримов бахшида шудааст. Муаллиф саҳми ин ҳунармандро дар рушди санъати таблакнавозӣ, эҳёи суннатҳои зарбии миллии, таъсиси мактаби иҷрокунандагии «зарби Ғаффорӣ» ва тарбияи шогирдон баррасӣ менамояд. Дар мақола фаъолияти ҳунарии Ғаффор Каримов дар Театри мусиқӣ-мазҳакавии шаҳри Кӯлоб, саҳми ҳунарманд дар рушди синамои тоҷик, инчунин чойгоҳи ӯ дар ташаккул ва тақмили гурӯҳҳои кӯдакони таблакнавозӣ мавриди таҳлил ва баррасии илмӣ қарор гирифтааст.

Мавриди зикр аст, ки Ғаффор Каримов ҳамчун мутриби шинохтаи сози таблак ва ҳунарпешаи театру синамо бо саҳми арзандаи худ дар рушди санъати миллии мусиқӣ ва ҳунари саҳнавӣ мақоми вежа касб намудааст. Маҳорати волои мутрибӣ дар навохтани сози зарбии таблак ва ба вучуд овардани услуби хоси иҷроӣ, ки бо номи «зарби Ғаффорӣ» маъруф гардидааст, ӯро дар миёни аҳли ҳунар ба ҳайси ҳунарманди навоар муаррифӣ кардааст.

Ӯ солҳои зиёд дар Театри мусиқӣ-драмавии шаҳри Кӯлоб фаъолияти пурсамар карда, дар иҷрои нақшҳои драмавӣ ва мусиқӣ дасти тавоно доштааст. Ҷамзамон, дар филмҳои бадеии истехсоли «Тоҷикфилм» нақшофарӣ карда, бо офаридани образҳои ҷолибу хотирмон дар рушди синамои миллии нақши муассир ифода кардааст.

Калидвожаҳо: Ғаффор Каримов, санъати таблакнавозӣ, сози зарбии таблак, «зарби Ғаффорӣ», театри мусиқӣ-драмавӣ, Театри мусиқӣ-мазҳакавии шаҳри Кӯлоб, ҳунарпешаи театру синамо.

ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИЗВЕСТНОГО ТАБЛАЧИСТА И АКТЁРА ТЕАТРА И КИНО ГАФФОРА КАРИМОВА

Одиназода Солеҳ
Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе

Статья посвящена жизни и творческой деятельности известного таджикского таблачиста, актёра театра и кино Гаффора Каримова. Рассматривается его вклад в

развитие национального ударного искусства, формирование исполнительской школы «зарби Гаффори», а также педагогическая деятельность и участие в театральных постановках и кинофильмах. Особое внимание уделено его роли в популяризации таджикского народного искусства среди молодого поколения.

Гаффор Каримов – известный таджикский таблачист, а также актёр театра и кино, внёсший значительный вклад в развитие национального музыкального и сценического искусства. Он прославился своим виртуозным исполнением на ударном инструменте таблак и созданием собственного исполнительского стиля, получившего название «зарби Гаффори».

На протяжении многих лет он выступал на сцене Музыкально-драматического театра города Куляба, исполняя как драматические, так и музыкальные роли. Параллельно с театральной деятельностью он снимался в художественных фильмах, произведённых киностудией «Таджикфильм», где создал ряд запоминающихся образов.

Ключевые слова: Гаффор Каримов, искусство игры на таблаке, ударный инструмент таблак, «удар Гаффора», Музыкально-юмористический театр города Куляб, актер театра и кино.

LIFE AND ARTISTIC CAREER OF THE RENOWNED TABLA PLAYER AND THEATER AND FILM ACTOR GAFFOR KARIMOV

Odinazoda Soleh

**Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

This article examines the life and artistic career of the renowned Tajik tabla player and theater and film actor Gaffor Karimov. It analyzes his contribution to the development of traditional percussion art, the formation of the performance style known as «Zarbi Ghaffori,» and his pedagogical activities. The study also explores his work in the Musical Comedy Theater of Kulob and his roles in Tajik cinema. Special attention is given to his influence on the preservation and transmission of national musical heritage to younger generations.

Gaffor Karimov was a distinguished Tajik tabla player and a prominent theater and film actor who made a significant contribution to the development of national musical and performing arts. He became widely recognized for his virtuoso performance on the traditional percussion instrument tablah and for establishing his own performance style known as «Zarbi Ghaffori.»

For many years, he performed at the Musical and Drama Theater of Kulob, portraying both dramatic and musical roles. Alongside his theatrical career, he appeared in several feature films produced by the Tajikfilm studio, creating memorable screen characters.

Keywords: Gaffor Karimov, art of tabla playing, percussion instrument tabla, «Gaffor's stroke,» Musical and Comedy Theater of Kulob, theater and film actor.

Санъати зарбии тоҷикон, бахусус навохтани таблак, яке аз унсурҳои муҳимми фарҳанги мусиқии миллӣ ба шумор меравад. Дар рушди ин навъи санъат саҳми ҳунармандони варзида басо назаррас аст. Яке аз чунин чеҳраҳои барҷаста Гаффор Каримов мебошад, ки бо эҷоди сабку услуби хос ва фаъолияти густурдаи саҳнавӣ дар таърихи фарҳанги тоҷик ҷойгоҳи махсус дорад [1, 83] .

Зиндагинома ва фаъолияти ҳунарӣ. Гаффор Каримов 27 майи соли 1938 дар ноҳияи Муъминобод ба дунё омадааст. Муҳити фарҳангии минтақа ва анъанаҳои мусиқии мардумӣ дар шаклирии завқи ҳунарии ӯ нақши муассир гузошта, аз айёми наврасӣ тавачҷуҳашро ба соҳаи зарбӣ, бахусус таблак, афзун намуд. Қадамҳои нахустини худро дар ҷодаи ҳунар соли 1956 ҳамчун узви дастаи ҳаваскорони санъати Хонаи маданияти ноҳияи Муъминобод гузошта, дар маҳфилу чорабиниҳои фарҳангии сатҳи вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ фаъолона иштирок кардааст. Ин давра марҳалаи ташаккули истеъдод ва сайқали маҳорати эҷодии Гаффор Каримов маҳсуб меёбад [2] .

Бо ташаббуси композитори маъруф Абдулфатох Одинаев ҳунарманди ҷавон ба Театри мусиқӣ-мазҳакавии шаҳри Кӯлоб даъват гардид. Аз соли 1958 то соли 1998 фаъолияти пурсамари ӯ дар ин муассисаи фарҳангӣ идома ёфт. Дар давоми ҷаҳор даҳсола Гаффор Каримов ҳамчун мутриби тавонои сози таблак ва ҳунарпешаи театри мусиқӣ-драмавӣ шуҳрат пайдо намуд. Фаъолияти пурсамари ин ҳунарманд дар саҳна ба рушди жанри мусиқӣ-драмавӣ ва ғановати иҷроӣ асарҳои саҳнавӣ мусоидат кардааст.

Дар баробари фаъолияти саҳнавӣ, ӯ дар солҳои охири умр дар Қасри фарҳанги шаҳри Кӯлоб кор карда, дар Коллеҷи санъати шаҳри Кӯлоб низ ба таълиму тарбияи шогирдон машғул шудааст. Ин бахши зиндагии ӯ ҳамчун давраи интиқоли таҷрибаи касбӣ ва ташаккули насли нави навозандагони соҳаи зарбӣ арзёбӣ мегардад.

Ҳаёти пурбори эҷодӣ ва фаъолияти ҷаҳониро соли 2018 дар синни 80-солагӣ дар шаҳри Кӯлоб анҷом пазируфт. Бо вучуди даргузашт, мероси ҳунарӣ ва саҳми ӯ дар рушди санъати миллӣ ҳамчун ҷузъи муҳимми фарҳанги мусиқии тоҷик боқӣ мондааст [3] .

Фаъолият дар театр. Фаъолияти ҳунарии Гаффор Каримов дар театр бахши муҳимми зиндагиномаи эҷодии ӯро ташкил медиҳад. Дар давоми солҳои фаъолияти ҳунарӣ дар саҳна ҳунарманд дар беш аз 70 намоиши театрий нақшҳои офарида, ҷанбаҳои гуногуни образҳои драмавӣ ва мусиқиро инъикос кардааст. Аз ҷумла, дар намоишҳои «Робияи Балхӣ» ва «Иоланта»-и А. Атобоев нақшҳои Мударрис, мурид ва Шамсиддинро иҷро намуда, тавонистааст образҳои дорои хусусияти фалсафӣ ва лириқиро бо маҳорати баланди ҳунарӣ бозӣ намояд. Дар асари «Се нафар хушдор»-и А. Баҳорӣ нақши муҳосиб Султонамак ва дар намоиши «Орзу»-и М. Назаров образи тоҷири афғон Ғуломҷонро офарида,

чанбаҳои иҷтимоӣ ва равонии қаҳрамонҳоро бо вежагиҳои хоси сахнавӣ офаридааст. Ҳамчунин, дар намоишҳои «Шартҳои никоҳ», «Нон, хун ва одамон», «Бой ва Тайғуншоҳ», «Оинаи махмалпеч», «Дузди Бағдодӣ» ва дигар асарҳо бо офаридани образҳои гуногун саҳми арзанда гузоштааст.

ӯ дар ҳамоҳангсозии унсурҳои мусиқӣ ва драмавӣ, ки барои театри мусиқӣ-драмавӣ аҳамияти хос дорад, дасти тавоно дошт. Таҷрибаи чандинсола доштан дар самти навохтани таблак ба ӯ имкон меод, ки ритм ва динамикаи саҳнаро бо иҷрои мусиқӣ ғанӣ гардонад ва нақшҳоро бо оҳангнокӣ ва ҳаракати саҳнавии мутаносиб ҳамоҳанг созад.

Дар баробари фаъолияти дар театр, ӯ ҳамчун таблақнавози ҳирфай бо ҳунармандони маъруфи кишвар, аз ҷумла Одина Ҳошим, Давлатманд Ҳолов ва Сурайё Қосимова ҳамкорӣ эҷодӣ намудааст. Ин ҳамкориҳо на танҳо ба густариши фаъолияти эҷодии ӯ мусоидат карданд, балки дар таҳкими суннатҳои иҷрокунандагии мусиқии миллӣ ва ғановати барномаҳои ҳунари низ нақши муассир гузоштанд.

Ҳамин тариқ, фаъолияти мутрибӣ ва кор кардани Гаффор Каримов дар театр ҳамчун ҷузъи таркибии рушди санъати саҳнавӣ ва мусиқии тоҷик арзёбӣ гардида, саҳми ӯро дар ташаккули фарҳанги касбии миллӣ таъйид менамояд.

Расми 1. Бо устод Одина Ҳошим

Фаъолият дар соҳаи синамо. Яке аз самтҳои муҳимми фаъолияти эҷодии Гаффор Каримов ҳузури фаъоли ӯ дар синамои миллӣ ба шумор меравад. ӯ дар як қатор филмҳои истеҳсоли «Тоҷикфилм» нақшофарӣ намуда, бо офаридани нақшҳои хотирмон дар рушди синамои тоҷик саҳми назаррас гузоштааст. Фаъолияти ӯ дар синамо аз солҳои 1970 оғоз гашта, давра ба давра бо иҷрои нақшҳои гуногун идома ёфтааст.

Бо нақшофарӣ дар филми «Хати парвоз» (1970) нахустин таҷрибаҳои худро дар фазои синамо андӯхта, зарфиятҳои худро дар самти дигари ҳунар санҷидааст. Дар филми «Айёми туманҳои замистон» (1982) бо иҷрои нақши Сайидо тавонист хусусиятҳои раванӣ ва иҷтимоии образро бо эҳсоси амиқ ва боварбахш инъикос намояд. Образи Сайёд дар «Паррандаи лойӣ» ва нақши Остондевона дар «Бухорои шариф» аз ҷумлаи нақшҳои мебошанд, ки тавассути онҳо истеъдоди ӯ дар офаридани қаҳрамонҳои миллӣ ва таърихӣ равшан зоҳир гардидааст.

Расми 2. Бо устод Одина Ҳошим

Дар филми «Гирдбод» ӯ ду ҳунарии хеш, яке мутрибӣ ва дигаре иҷрои нақш дар синаморо ба ҳам овардааст. Ҳамчунин, дар филми «Ҷӯра-шикорчӣ аз Мин-Архар» (1985) ва дигар асарҳои синамоӣ, аз ҷумла «Ситораҳои сари танӯр», «Марди мутааллиқи ду зан» (нақши Худойдод), «Сайёд» ва «Ал-Бухорӣ» (нақши Корвонбошӣ) образҳои гуногунро офарида, тавонистааст худро дар ин самт тавоно муаррифӣ намояд.

Мурур кардан ба нақшҳои иҷрокардаи ӯ собит месозад, ки солҳои зиёд фаъолият кардан дар театр барои ранг гирифтани кори ҳунарманд дар синамо мусоидат кардааст. Ӯ дар пардаи синамо бештар нақшҳои дорой хусусияти миллӣ, мардумӣ ва таърихиро иҷро намуда, дар самти таҳкими пояҳои реализми иҷтимоӣ дар синамои тоҷик нақши мондагонро гузоштааст.

Ҳамин тариқ, фаъолият дар синамои миллӣ идомаи мантикии кори эҷодии Гаффор Каримов дар театр ва мутрибӣ маҳсуб меёбад.

Гаффор Каримов ва бунёди мактаби муосири таблақнавозӣ дар Тоҷикистон. Бо таҳлили фаъолияти эҷодии Гаффор Каримов дармеёбем, ки масъалаи ташаккули мактаби иҷроқунандагӣ ва нақши ӯ дар тақомули санъати таблақнавозӣ ҷойгоҳи меҳварӣ дорад. Яке аз хизматҳои арзишманди ӯ эҷоди

услуги хоси ичрой мебошад, ки дар муҳити хунари бо номи «зарби Гаффорӣ» маъруф гардидааст. Ин услуб бо мураккабии ритмӣ, ғановати зарбҳои таркибӣ ва ҳамоҳангии дақиқи техникаи ичро фарқ мекунад ва дар амалияи навозандагии соҳҳои зарбӣ шеваи тозаеро ба вуҷуд овардааст.

Навоварии дигари ӯ дар шаклгирии сохторҳои нави ритмӣ, аз ҷумла «шаш зарб» ва «нуҳ зарб», зоҳир мегардад. Ин шаклҳо бо таносуби махсуси зарбҳо ва соҳти дохилии худ имкони густариши доираи ифодаи мусиқиро фароҳам оварда, ба ғановати ичрой анъанавии таблақнавозӣ мусоидат намуданд. Татбиқи ин навовариҳо дар барномаҳои консертӣ ва таълимӣ ба тадриҷ боиси пазируфта шудани онҳо дар муҳити касбӣ гардид ва заминаи ташаккули равияи устувори ичроиро фароҳам сохт.

Марҳалаи муҳими ғайолияти омӯзгории ӯ ба соли 2006 рост меояд. Зимни сафари кории Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба шаҳри Кӯлоб, ки ба муносибати 2700-солагии шаҳр сурат гирифт, ба ӯ имконият фароҳам оварда шуд, то дар мактаби мусиқии №1 гурӯҳи бузурги таблақнавозонро таъсис диҳад. Роҳандозии ин иқдом падидаи муҳими фарҳангӣ ба шумор мерафт, зеро тавассути он равандҳои омӯзиши касбӣ, густариши анъанаҳои миллӣ ва ҷалби насли нав ба санъати навохтани соҳҳои зарбӣ низоми муайян касб карданд.

Таъсиси гурӯҳи бузурги таблақнавозон ва татбиқи методикаи хоси омӯзишӣ ба ташаккули муҳити эҷодии нав мусоидат намуд. Дар ин замина, «зарби Гаффорӣ» на танҳо ҳамчун услуби фардӣ, балки ҳамчун мактаби ичрокуандагии дорой пояҳои назариявӣ ва амалии худ муаррифӣ гардид. Аз ин рӯ, саҳми ӯ дар рушди санъати таблақнавозии тоҷикро метавон ҳамчун марҳалаи нав дар тақомули хунари зарбӣ ва ташаккули мактаби муосири миллӣ арзёбӣ кард.

Расми 2. Бо Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон

Бо роҳбарии ӯ ва пайравонаш имрӯз гурӯҳҳои таблақнавозӣ дар муассисаҳои фарҳангӣ ва таълимии шаҳрҳои Кӯлоб, Ваҳдат, Душанбе, Хучанд ва ноҳияи Фархор фаъолият доранд. Ин раванд шаҳодати ташаккули мактаби иҷроқунандагии ӯ мебошад, ки дар амалияи мусиқии миллӣ ҷойгоҳи муайяно соҳиб гардидааст.

Ғаффор Каримов бо дастовардҳои байналмилалӣ ва дохилӣ низ маҳбуб аст. Ӯ дорандаи мукофотҳои Фестивали умумиҷаҳонии ҷавонон ва донишҷӯён (Москва, 1957), Конгресси ҷаҳонии мутрибон (Москва, 1971), ордени «Дӯстӣ», Ифтихорномаи Раёсати Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон ва медали «Ветерани меҳнат» мебошад. Ин сарфарозӣ ва эътирофҳо шаҳодат медиҳанд, ки саҳми ӯ дар рушди ҳунари миллӣ ва таблиғи фарҳанг арзиши назаррас дорад.

Ҳамин тариқ, Ғаффор Каримов ҳамчун мутриби мумтози сози таблақ, ҳунарпешаи театр ва синамо ва омӯзгори варзида дар рушди фарҳанги миллӣ нақши муассир гузоштааст. Ӯ на танҳо иҷроқунандаи моҳири соҳҳои зарбӣ, балки поягузори мактаби хоси иҷроқунандагӣ буд, ки имрӯз тавассути шогирдон ва гурӯҳҳои ҳунари идома дорад.

РҶЙҲАТИ АДАБИЁТ

1. Арбобони фарҳанги тоҷик: донишнома / мурағтиб Ё. Сучонӣ. – Душанбе, 2016. – 863 с.
2. Нуриддинов, О. Каримов Ғаффор / О. Нуриддинов // Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе: СИЭМТ, 2006. – С. 220-221.
3. Радиои Озодӣ. Ғаффор Каримов – таблақнавози маъруфи тоҷик даргузашт. – 4 янв. 2018. – URL: <https://www.ozodi.org/a/28954502.html> (санаи мурочиат: 28.02.2026).
4. Wikipedia. Ғаффор Каримов // Википедия – энциклопедияи озод. – 2025. – URL: https://tg.wikipedia.org/wiki/Ғаффор_Каримов (санаи мурочиат: 28.02.2026).

ТДУ: 786.3+785 (575.3)

ДАВРАҲОИ АСОСИИ ТАШАККУЛИ МУСИҚИИ ЭСТРАДӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Умаров Ҷӯрабек
Консерваторияи милии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Мақолаи мазкур таҳқиқи ҳамаҷониба ва муфассали ташаккул ва рушду таҳаввули санъати мусиқии эстрадӣ дар Тоҷикистонро фаро мегирад. Муаллиф равандҳои эволюсионии ин навъи санъатро дар давраҳои гуногун, аз миёнаҳои асри XIX то ибтидои асри XXI таҳлил намуда, онҳоро бо таърихи рушди мусиқии касбӣ ва фарҳанги оммавӣ муқоиса кардааст. Дар мақола ба омилҳои пайдоиш ва марҳалаҳои асосии рушд, таъсири роҳбарони мусиқӣ ва композиторони эстрадӣ, ташкили ансамблҳо ва оркестрҳои маъруфи миллӣ, аз ҷумла оркестри «Гулшан», тавачҷуҳи махсус зоҳир шудааст.

Ҳамзамон, мақола таҳқиқи малака ва маҳорати овозхонҳо ва навозандагон, нақш ва саҳми онҳо дар устувор нигоҳ доштани анъанаҳои эстрадӣ, ҳамоҳангсозии шеър ва мусиқӣ, инчунин эҷоди асарҳои ҷолиб ва навоваронаи эстрадиро дар бар мегирад. Муаллиф тамоюлҳои рушд, мушкилоту дастовардҳо, инчунин дурнамои минбаъдаи санъати мусиқии эстрадиро баррасӣ карда, нақши минбаъдаи ин санъатро дар таҳкими фарҳанги мусиқии миллӣ ва бедории мусиқии оммавӣ равшан месозад.

Бо таъкиди нақши роҳбарони эҷодӣ, овозхонҳо ва композиторони ватанӣ, муаллиф нишон медиҳад, ки рушди санъати эстрадӣ на танҳо ба устувории анъанаҳо мусоидат кардааст, балки барои ташаккули худшиносии мусиқии миллӣ ва баланд бардоштани маҳорати касбии ҳунармандон шароити мусоид фароҳам овардааст.

Калидвожаҳо: таърихи фарҳанг ва санъат, фарҳанги оммавӣ, падидаи иҷтимоиву фарҳангӣ, санъати мусиқӣ, эстрада, санъати эстрада.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ЭСТРАДЫ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Умаров Джурабек
Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе

В данной статье представлено всестороннее и подробное исследование формирования, развития и эволюции эстрадной музыки в Таджикистане. Автор анализирует эволюционные процессы этого вида искусства в разные периоды, с

середины XIX века до начала XXI века, сравнивая их с историей развития профессиональной музыки и популярной культуры. Особое внимание уделяется факторам его возникновения и основным этапам развития, влиянию музыкальных руководителей и композиторов эстрады, организации известных национальных ансамблей и оркестров, включая оркестр «Гульшан».

В то же время статья включает в себя изучение мастерства и способностей певцов и музыкантов, их роли и вклада в сохранение эстрадных традиций, гармонии поэзии и музыки, а также создание интересных и новаторских эстрадных произведений. Автор рассматривает тенденции развития, проблемы и достижения, а также будущие перспективы эстрадной музыки и уточняет будущую роль этого искусства в укреплении национальной музыкальной культуры и пробуждении популярной музыки.

Подчеркивая роль креативных директоров, певцов и отечественных композиторов, автор показывает, что развитие поп-арта не только способствовало сохранению традиций, но и создало благоприятные условия для формирования национального музыкального самосознания и повышения профессионального мастерства артистов.

Ключевые слова: история культуры и искусства, массовая культура, социокультурный феномен, музыкальное искусство, эстрада, эстрадное искусство

THE MAIN STAGES OF FORMATION AND PROSPECTS OF MUSICAL VARIETY IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Umarov Jurabek
Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe

This article covers a comprehensive and detailed study of the formation, development and evolution of pop music in Tajikistan. The author analyzes the evolutionary processes of this type of art in different periods, from the middle of the 19th century to the beginning of the 21st century, comparing them with the history of the development of professional music and popular culture. The article pays special attention to the factors of its emergence and the main stages of development, the influence of music directors and pop composers, the organization of famous national ensembles and orchestras, including the Gulshan orchestra.

At the same time, the article includes a study of the skills and abilities of singers and musicians, their role and contribution to the preservation of pop traditions, the harmony of poetry and music, as well as the creation of interesting and innovative pop works. The author considers the development trends, problems and achievements, as well as the future prospects of pop music, and clarifies the future role of this art in strengthening national music culture and the awakening of popular music.

Emphasizing the role of creative directors, singers, and domestic composers, the author shows that the development of pop art has not only contributed to the sustainability of traditions, but also created favorable conditions for the formation of national musical self-awareness and the improvement of the professional skills of artists.

Keywords: history of culture and art, mass culture, socio-cultural phenomenon, musical art, pop, pop art

Ташкили дастаҳои хунарии мусиқии эстрадӣ дар Тоҷикистон ба моҳи июни соли 1964 рост меояд. Бо вучуди ин, то таъсиси оркестри «Гулшан» раванди рушди чунин дастаҳои эҷодӣ марҳалаи муайяни ташаккуло паси сар намуда буд. Яъне, дар назди Филармонияи давлатии Тоҷикистон таҳти роҳбарии Гаффор Валамадзода оркестри эстрадӣ бо номи «Бигзор ҳамеша суруд бошад» ба ҷаъолияти хунари мекард [1]. Вале ҷаъолияти оркестри навтаъсис муваққатан қатъ гардид.

Баъдан дар назди Кумитаи телевизион ва радиои Тоҷикистон оркестри эстрадӣ бо номи «Гулшан» ташкил карда шуд. Барномаи аввалини хунарии ин оркестр дар бинои Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айни баргузор гардида, аз ҷониби мутахассисон ва ҳаводорони мусиқии эстрадӣ бо хушнудӣ пазируфта шуд. Дар ҳайати комиссияе, ки ҷаъолияти оркестри навтаъсисро арзёбӣ менамуд, намояндагони Вазорати фарҳанги Иттиҳоди Шуравӣ низ иштирок доштанд [2].

Бо натиҷагирии мусбат аз ҷаъолияти даста қарор қабул гардид, ки оркестри «Гулшан» ба сафари хунари барномада, дар як қатор шаҳру ноҳияҳои мамлакат барномаҳои хунари манзур намояд. Шаҳрҳои Тошкент, Москва, Санкт-Петербург (собик Ленинград) ва инчунин кишварҳои назди Балтика шоҳиди хунарнамоии хунармандони тоҷик гардиданд. Натиҷа чунин шуд, ки оркестри «Гулшан» таҳти роҳбарии Лайло Шарифова тадриҷан миёни ҳаводорони мусиқии эстрадӣ маҳбубияти хоса пайдо намуд [3].

Ровии мумтоз Малика Ҷӯрабекова (аз рӯзҳои нахуст вазифаи гардонандагии барномаҳои хунарии ин оркестрро пеш мебард) дар суҳбат бо муаллифи китоби «Сароянда ва мусиқии эстрадӣ» Алихон Маҳмадов [4] иброз доштааст, ки баъд бозгашт аз яке аз сафарҳои хунари миёни аъзоёни даста баъзе нофаҳмиҳо ба миён омаданд. Дар натиҷа Лайло Шарифова аз шаҳри Душанбе ба Боку кӯч баста, баъдан зиндагии худро дар Олмон идома дод. Ин буд, ки ҷаъолияти хунарии оркестри «Гулшан» барои як муддат муваққатан қатъ гардид.

Хатмкардаи консерваторияи шаҳри Боку Орифшо Орифов, ки соли 1965 ба шаҳри Душанбе омада, ҷаъолияти худро дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айни оғоз намуда буд, соли 1966 бо пешниҳоди Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбари оркестри «Гулшан» баргузида шуд [5].

Орифшо Орифов ҳамчун мусиқишиноси соҳибтаҷриба аз рӯзҳои аввали роҳбарӣ ба танзими фаъолияти эҷодии оркестр оғоз кард. Ба андешаи ӯ, пешрафти фаъолияти оркестр пеш аз ҳама ба сатҳи фаъолияти роҳбари мусиқӣ вобаста буд. Аз ин лиҳоз, коркарди касбии оҳангҳо ва такмили онҳо дар маркази таваччуҳи фаъолияти эҷодии Орифшо Орифов қарор дошт. Маҳз амалӣ намудани чунин шеваи кор барои рушди минбаъдаи фаъолияти хунарии оркестр заминаи мусоид фароҳам овард [6].

Аз сабаби он, ки дар он давра дар Тоҷикистон Донишгоҳи санъат ва консерваторияи касбӣ мавҷуд набуданд, ба оркестр бештар онҳое даъват мешуданд, ки малакаи сарояндагӣ ва навозандагӣ доштанд. Аз ҷумла, Тамара Пуладова, Маҳбуба Боҳирова, Маҳина Ҳасанова ва Нигина Раупова фаъолияти худро дар дастаи хунари оғоз намуда, бо гузашти вақт ба дигар дастаҳои хунари роҳ ёфтанд.

Комил шудани ҳаёти эҷодии оркестри «Гулшан» ба аввали солҳои 1970 рост меояд, ки аъзоёни он ҳамчун поягузори санъати эстрадии кишвар шинохта шуданд. Аз ҷумла, Махфират Ҳамроқулова, Умар Зиёев, Раҳима Шалоер, Муқаддас Набиева ва Тоҷиддин Муҳиддинов саҳми босазо дар баланд бардоштани сатҳи мусиқии эстрадӣ доштанд [7].

Баъдан, хатмқунандагони Донишқадаи санъат монанди Баҳодур Неъматов ва Хурмо Ширинова, инчунин аъзои собиқи ансамбли созиву овозии «Суғдиён» Кароматулло Қурбон низ дар пешрафти фаъолияти эҷодии оркестр нақши назаррас гузоштанд [6].

Соли 1976 оркестри «Гулшан» сазовори ҷоизаи мукофоти Комсомоли Ленинӣ гардида, аввали солҳои 1980 ба мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ сазовор шуд [7].

Ба андешаи Баҳодур Неъматов, Орифшо Орифов шахсияти ҷавҳаршинос буд. Намегузошт, ки сабки хунарии сарояндагони оркестр ба якдигар шабеҳ бошад. Ҳангоми пешниҳоди корҳои хунарии тоза ҳаёти муҳарирон сатҳи иҷроии хунармандонро натиҷагирӣ мекарданд.

Дар солҳои 1970-ум Юрий Лядов ба ҳайси роҳбари мусиқӣ дар пешрафт ва рушди эҷодии оркестри «Гулшан» саҳми бениҳоят бузург гузошт. Соли 1977, ки дар шаҳри Тошкент фестивали хунарие бо номи «Дугонаҳо» баргузор гардид, озмуни сарояндагони Осиеи Миёна ва барномаи такмили иҷроии сурудаҳои халқиро дар доираи мусиқии эстрадӣ дарбар гирифт. Дар ин фестивал Юрий Лядовро Муқаддас Набиева ҳамроҳӣ мекард, ки ҳар се иҷроии ӯ таҳти роҳбарии мусиқии Лядов такмил ёфта буданд [8].

Дар радифи оҳангсозоне чун Зиёдулло Шаҳидӣ, Яҳёзода Қудратулло, Фирӯз Баҳор, Толиб Шаҳидӣ, Ҷӯрахон Обидов, Саид Ҳамроев ва дигарон, ки сурудҳои худро барои оркестр пешниҳод менамуданд, Юрий Лядов низ оҳангҳои вежаеро барои сарояндагони эҷод менамуд. Ин оҳангҳо то ҳол аз ҷониби сарояндагони ҷавон иҷро мешаванд.

Махфират Ҳамроқулова яке аз нахустин овозхонони оркестр аст, ки аз овони таҳсил дар мактаби миёна ба ин даста ҷалб гардидааст ва ҳамзамон дар озмунҳои умумии таърифи фаъолият намудааст [9].

Ҳоло Баҳодур Неъматов ҳамчун омӯзгори калон ва дотсенти кафедраи сарояндагӣ ва навозандагии эстради Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов фаъолият дорад.

Солҳои зиёд сипарӣ шуданд, вале чанде аз ҳунармандони оркестри «Гулшан» ҳамчун беҳтаринҳо дар таърихи сарояндагии эстрадаи тоҷик сабт шудаанд. Пешрафти онҳо пеш аз ҳама натиҷаи заҳматҳои шабонарӯзии Орифшо Орифов мебошад [10].

Соли 2019 барномаи «Шарораи хотираҳо» баргузор гардид, ки хотираи насли он замон ва фаъолияти оркестри «Гулшан»-ро зинда кард [11].

Соли 2025 ба таърихи таъсисёбии мусиқии эстрадӣ дар Тоҷикистон 60 сол пур шуд. Сурудҳои хотирмон ва оҳангҳои дилошуби оҳангсозон боз ҳам солҳои авҷи пешрафти оркестри «Гулшан»-ро ба хотир меоранд [7].

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Зубайдӣ, А. Таърихи мусиқии касбӣ-композитории тоҷик: Барномаи таълимӣ / Мураттиб А. Зубайдӣ; муҳаррир Ш. Комилзода; муқарризон Обидпур Ҷ., Қобилова Б. – Душанбе: Аржанг, 2016. – 32 с. Дастрас аз: <https://www.pitfi.tj/sites/default/files/pdf/zubaydi.pdf>. Муроҷиат: 06.04.2026.

2. Ҳамовои «Гулшан». (31.07.2020). *Navisandagan.tj*. Дастрас аз: <https://navisandagan.tj> (санаи муроҷиат: 06.04.2026).

3. Умерла советская певица Лейла Шарифова. (21.02.2024). *Portal kultura.ru*. Дастрас аз: <https://portal-kultura.ru/articles/svoy/358743-umerla-sovetskaya-pevitsa-leyla-sharipova/> (санаи муроҷиат: 06.04.2026).

4. Маҳмадов, А. Сароянда ва мусиқии эстрадӣ. – Душанбе: ҶДММ «Сифат-чоп», 2023. – 16 с.

5. Қодир О. Ёди ту оташест... – Душанбе, 1996. – 67 с.

6. История песни: ВИА «Гульшан». (02.11.2024). *ИмрӯзNews*. Дастрас аз: <https://imruz.tj/stati/18985/> (санаи муроҷиат: 06.04.2026).

7. Баҳодур Неъмат: “Шаб ба хайр” 50-сола мешавад. (20.07.2024). *Радиои Озодӣ*. Дастрас аз: <https://www.ozodi.org/a/33044120/> (санаи муроҷиат: 06.04.2026).

8. *Паёмномаи фарҳанг: навирияти илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-таҳқиқотии фарҳанг ва иттилоот*. – Душанбе: Аржанг, 2025. – № 1 (69). – 128 с.

9. Махфират Ҳамроқулова: Ба Ватан бармегардам, агар... // *Oila.tj*. – 15.04.2020. – URL: <https://oila.tj/news/makhfirat-amroulova-ba-vatan-barmegardam-agar> (санаи муроҷиат: 06.04.2026).

10. Олимӣ, З. Нақши созгор. (18.12.2024). *Navisandagan.tj*. Дастрас аз: <https://navisandagan.tj/tj/naqshi-sozgor/> (санаи муроҷиат: 06.04.2026).

11. Шарораи хотираҳо. Бо ин ном дар Филармонияи давлатии Тоҷикистон барномаи концерт бахшида ба 55-солагии ансамбли эстрадии «Гулшан» доир мегардад. (18.06.2019). *Ховар*. Дастрас аз: <https://khovar.tj/2019/06/sharorai-hotira-o-bo-in-nom-dar-filarmoniyai-davlatii-to-ikiston-barnomai-konsert-bahshida-ba-55-solagii-ansambli-estradii-gulshan-doir-megardad/> (санаи мурочиат: 06.04.2026).

12. Суруданду рақсиданду ашк рехтанд. Чашни 60-солагии “Гулшан” чӣ гуна гузашт? (17.11.2025). *Asia-Plus*. Дастрас аз: <https://old.asiaplustj.info/tj/news/tajikistan/society/20251117/surudandu-rasidandu-ashk-rehtand-ashni-60-solagii-gulshan-ch-guna-guzasht> (санаи мурочиат: 06.04.2026).

ФУНКЦИИ И РОЛЬ АКТЁРА В РАЗВИТИИ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Махмадов Алихон

**Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

Данная статья посвящена анализу взаимосвязи традиции и новаторства в современном актерском искусстве Таджикистана. На основе историко-художественного опыта таджикской актерской школы автор исследует процессы ее формирования и развития в контексте деятельности первого поколения актеров Государственного академического театра Таджикистана имени Абулкосима Лохути. В статье анализируется вклад известных актеров, в том числе М. Косимова, А. Саидова, А. Сулеймонова, А. Бурхонова, Х. Рахматуллоева, М. Халилова, Т. Фозиловой, Т. Гаффоровой, С. Туйбоевой, Г. Бакоевой и Х. Назаровой, в развитие актерского искусства.

В то же время рассматривается вопрос подготовки актеров нового поколения в контексте интеграции классических традиций и новаторских поисков. Автор доказывает, что творческий опыт и художественная школа этой ведущей группы могут служить прочной основой для дальнейшего развития национального актерского искусства.

В статье автор подчеркивает важность изучения художественного наследия прошлого и применения новаторских элементов в формировании облика современного ремесленника.

Ключевые слова: актёрское искусство, творчество, образное мышление, зритель, традиции, импровизационное самочувствие, новаторство, современность, инновационные технологии воспитания актёра.

ВАЗИФА ВА НАҚШИ АКТЁР ДАР РУШДИ САНЪАТИ ТЕАТРИ

Махмадов Алихон

**Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе**

Мақолаи мазкур ба таҳлили равобитаи мутақобилаи анъана ва навоарӣ дар санъати муосири актёрии Тоҷикистон бахшида шудааст. Муаллиф бо таърибаи таърихӣ ва ҳунарии мактаби актёрии тоҷик, равандҳои ташаккул ва тақомули онро дар заминаи фаъолияти насли аввали ҳунармандони Театри давлатии академии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Лоҳутӣ баррасӣ менамояд.

Дар мақола саҳми хунармандони маъруф, аз ҷумла М. Қосимов, А. Саидов, А. Сулаймонов, А. Бурхонов, Х. Раҳматуллоев, М. Халилов, Т. Фозилова, Т. Гаффорова, С. Туйбоева, Г. Бақоева ва Х. Назарова дар рушди санъати актёрӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Ҳамзамон, масъалаи тарбияи актёрони насли нав дар заминаи ҳамгирии анъанаҳои классикӣ ва ҷустуҷӯҳои навоарона мавриди омӯзиш қарор мегирад. Муаллиф собит месозад ки таҷрибаи эҷодӣ ва мактаби ҳунарии ин гурӯҳи пешқадам метавонад ҳамчун заминаи устувор барои рушди минбаъдаи санъати актёрии миллӣ хизмат намояд.

Муаллиф дар мақола аҳаммияти омӯзиши мероси ҳунарии гузаштагон ва татбиқи унсурҳои навоариро дар шаклгирии чехраи хунарманди муосир таъкид мекунад.

Калидвожаҳо: актёрӣ, эҷодкорӣ, тасаввуроти образӣ, тамошобин, анъана, ҳиссиёти импровизатсионӣ, навоарӣ, муосирӣ, технологияҳои инноватсионии тарбияи актёр.

THE FUNCTION AND ROLE OF THE ACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THEATRICAL ART

Mahmadov Alikhon

Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe

This article is devoted to the analysis of the interrelationship between tradition and innovation in the modern acting art of Tajikistan. Based on the historical and artistic experience of the Tajik acting school, the author examines the processes of its formation and development in the context of the activities of the first generation of actors of the State Academic Theater of Tajikistan named after Abulkosim Lokhuti. The article analyzes the contribution of famous actors, including M. Kosimov, A. Saidov, A. Sulaymonov, A. Burkhonov, Kh. Rahmatulloev, M. Khalilov, T. Fozilova, T. Ghafforova, S. Tuyboeva, G. Bakoyeva and Kh. Nazarova, to the development of acting art.

At the same time, the issue of training new generation actors in the context of integrating classical traditions and innovative searches is studied. The author proves that the creative experience and art school of this leading group can serve as a solid foundation for the further development of national acting art.

In the article, the author emphasizes the importance of studying the artistic heritage of the past and applying innovative elements in shaping the face of a modern artisan.

Keywords: acting, creativity, imaginative thinking, audience, traditions, improvisational well-being, innovation, modernity, innovative actor education technologies.

В театре есть режисёры, художники, а также драматурги, которые предлагают свою работу. Но всё – таки главной его ценностью остаётся актёр, которого К.С. Станиславский называл «единственным владыкой сцены». Любая идея мертва, пока её не воплотит актёр. Великолепная декорация окажется ненужной, если её не оживит актёр. (1,124)

После Октябрьской социалистической революции в Таджикистане возник театр европейского типа, сперва любительской, а на рубеже 20 – 30 –х годов – профессиональный. (7,112)

В течение 1931 – 1934 гг в театр пришла талантливая молодёжь, участники драматических и музыкальных кружков Ходжента, Бухары, Самарканда, Ташкента и других районов республики: Куляб, Хорог и Кургантюбе который многих стали основоположников таджикского театра. Среди них М. Косимов, А. Саидов, А. Бурханов, М. Халилов, Т. Гафорова, С. Туйбаева, Г. Бақоеа и другие.

К сезону 1931 – 1932 гг коллектив значительно окреп. Можно было бороться за постановку и более сложных произведений. Но так как таджикских многоактных пьес не было, театр обратился к пьесе узбекского драматурга К. Яшина «Два коммуниста». Премьера состоялась 31 января 1931 года (реж. Ф. Умаров). Центральный герой в спектакле - коммунист Арслон, его играл Ш. Бақоев, а потом роль была передана М. Косимову. Косимов создал цельный характер стойкого большевика. Успех спектакля «Два коммуниста» свидетельствовал о возросших творческих возможностях коллектива, о его крепнейшем мастерстве.

В марте 1931 года была показана инсценировка романа Д. Фурманова «Мятеж» в постановке Я. Танальского. Это был первый опыт работы коллектива над русской пьесой и с русским режиссёром. Это было следствием того, что автор упрощенно понимал историю своего народа, субъективно оценивал события недавнего прошлого. Дрaму «Эмир Алимхан» Дж. Бағдодбекова театр показал в конце 1931 года. В ней изображались события в Бухаре накануне революции. И эмир, и его чиновники в Бухаре, эти беспощадные угнетатели и кровипойцы выглядели как глупые никчемные люди, не представляющие никакой опасности. Режиссёр Ҳ. Махмудов придумал немало Трюков костюмы отрицательных персонажи были сшиты из старой и новой материи, что символизировало двуличия врагов, выдававших себя за бедняков. В конце спектакля все отрицательныперсонажи собирались на одну группу в масках домашних животных, например, бой появляется под маской мулла – собаки, служитель мячети маской имана и. т. д. (8,152)

В начале 1934 года в театре сменилось художественные руководство. На пост главного режиссера был приглашён В. В. Тихонович, А. Х. Махмудовпришёл в Ленинабадский музыкально – драматический театр.

Если Тихонович в сезон 1935 – 36 года впервые таджикские актёры познакомились с бытом людей, живущих за пределами средней Азии после его уезда из республики, новым художественным был назначен Е. И. Мительман который с его именем связан новый этап в таджикском сценическом искусстве. Мительман руководил занятиями по изучению основ системы К. С. Станиславского.

5 апреля 1937 года состоялась премьера спектакля «Коварство и любовь». Исполнитель роли Миллера и Касымов подчеркивал в характере старого музыканта прямого и смелость перед властью имущими, нежную любовь к дочери, к семье. Зритель мог видеть, как изменяются мировоззрения этого человека как недовольства перерастает в социальной протест.

Пьеса «Вогня» С. Улугзаде была написана по горячим следом войны, на основе непосредственных впечатлений автора побывавшего в действующей армии.

В этом спектакле А. Бурханов создал заполняющийся образ война Сафара Хайдарова, это храбрый командир. Внешне он подтянут, собран, движения его скупал, но в них ощущаются сила воли и решимость грудью отстоять любой натиск врага.

В конце декабря 1934 года государственный театр имени Лахутӣ отмечал свой десятилетний юбилей, театру присвоили звание, «академического» а целому ряду актёров – звание заслуженных артистов республики. (2,100)

За эти годы театр вырос и окреп организационно и творчески.

Красноречивые тому примеры – спектакли «Краснопалочки» С. Улугзаде «Рустам и Сухроб» А. Пирмухаммадзаде и «Отелло» - У, Шекспир. Сюжетом для драмы «Краснопалочки» послужили подлинные события 1931 года, режиссёр постановщик А. Платанов, в отличие от ранних постановок театра отрицательные персонажи показывались в карикатурном виде: враги были сообразительны.

Главарь босмачей Рахимбек в исполнении М. Касимова – это умный враг, находчивый, жестокий, с большой выдержкой. В начале спектакля Рахимбек Касымов ведёт себя как восточный тиран: Он беспощадно расправляется со своими противниками. Этот опытный и опасный противник не лишён таланта военачальника. Им движет неплодотворная ненависть к народу, изгнавшему его. По мере то как Рахимбек Касымов убеждается в их непреклонности, в том, что новой, старой стараны стал для них родным. Атаман босмачей часто теряет самообладание и приходит в ярость от сознания своего бессилия. Совсем низким предстаёт Рахимбек в последнем акте: измученный жалкий он идёт медленным шагом, прислушиваясь и вздрагивая от малейшего шороха. (4,132)

Салим – представитель нового поколения, рожденного революцией. Роль эту играл А. Бурханов. Во внешнем собранном мелодом человеке чувствовался

горячий темперамент, мужество и стойкость: он крепок духом, способен преодолевать любые трудности в борьбе за новую жизнь.

Старого дехканина с большой теплотой сыграл Х. Рахматуллоев. Его хоркаш вызвал искреннее сочувствие зрителей. Босмачей похитив его единственную хурмо, внушают дехканину что девушку украл и продал ее женных Салим, и тем самым вызывают у отца ненависть к нему. Зритель отлично видел как самые противоречивые чувства борются в его душе.

Благодаря сложной работе всей труппы спектакля «краснопалочки» был достигнут прекрасный ансамбль.

20 апреля 1941 года герои «Шах –наме» появились на таджикской сцене. Режиссёры Е. Мительман создал яркое пластическое зрелище.

Рустама играл Ахад Сулаймонов, артист большого обаяния и бурного темперамента. Да и артист А. Сулаймонов не жалел иногда зловейших красок для своего героя.

Сухроб в спектакле был полной противоположностью Рустаму. Это ощущалось и в трактовке образа и в амнере игры Саидова Сухроб охвачен страстной мыслью народу и восстановить справедливость. Саидов играл легко и непринужденно. Его герой был благодарен и мужествен.

С настоящим мастерством были исполнены женские роли. Трогательна была г. Бақоева – Тахмина в своей материнской любви и страданиях С. Туйбоева создала замечательный образ храброй и хитрой красавицы Гурдофарид.Бесстрашия и воля удивительно сочетались в этой девушке с женственностью и красотой. Игру артистки можно охарактеризовать словами критиком Н. Г. Чернышевского об образе Гурдофарид. Во всем туранском войске может выдерживать полдник с нею, когда она надевает шлем: если руки ее слабее руки Хеджира. Её сердце тверднее и она – первая защитница Ирана. У самого Шекспиранет лица более прелестного. Дездемона и сама Джульетта далеко уступают ей дивною нежною прелестью.

«Рустам и Сухроб» стал одним из лучших героико - романтических спектаклей театра.

Трагедия «Отелло» - первое произведение Шекспира, переведенное на таджикский язык. Работа оказалось довольно сложной, так как белый стих которым написана трагедия, отсутствовал в национальной поэзии. Поэты переводчики А. Лохутй и Ц. Бону сошли возможным передать произведения Шекспира в особой литературной форме: для Е. И Мительмана трагедии, но и эти идеи.

Роль Отелло играли М. Самадов и М. Касымов. Трактовали актёры образ благородного мавра по – разному. Творческие данные их были настолько различны, что партнёрам и режиссуре приходилось видео изменять отдалённые сцены спектакля в зависимости от того, кто участвовал в данном спектакле.

Отелло Саидова – красивый, безумно полюбив Дездемону, Отелло Саидов воспринял его минуя изменажены была несовместима с его благородными и чистыми понятиями о любви. Актёр нашел необыкновенно выразительные и широкие. В глазах его, больших, черных, ясно отражался душевный мир человека.

Отелло Косымова переживал трагедию утраченной любви и веры в человеке. Его герой намного старше содержаннее и человечнее. Но в минуты горя и гнева он становится страшным и неукратимым. Любовь Дездемоны для него – великое счастье, нескончаемая радость. Это она принесла ему полное довольство жизнью и душевный покой после долгих скитаний в годы войны. Отелло Косымов благодарен Дездемоне иглубоко цветет ее. Тем трагичнее был исход событий: вот тихо входит Отелло в сенат: ярость Бранцио не тревожит его: он уверен в своей правоте, полон сознания собственного достоинства, и потому его движения спойны и скупы. Просто говорит он и о любви к Дездемоне, но в интонациях его появляются новые нотки: Рассказ Отелло звучит, так романтическая поэма, и даже престареллыесенаторы обезоружены силой и красотойчувств Мавра. Косымов очень тонко показывает борьбу чувств Отелло, в которых сплетаются оскорбленное достоинство и любовь к Дездемоне.

В исполнение А. Сулаймонова не просто мстительный злодей, а человек очень тщеславный и самолюбивый. Сулаймонов самозабвенно плетет сложную интригу. Кажется, он порой сам верит, что говорит, артист несколькоупростил его характер, ему не хватало шлы ума, благодаря которому он ловко выполняет свой злодейский план.

Выразительна была игра и других исполнителей: (8,152)

Эмили – Г. Бақоевой, кассио – А. Бурхонов и Х. Рахматуллоева, М. Халилова и Н. Илёсова.

В 1957 состоялась новая встреча театра имени Лахути с творчеством Шекспира. Было подготовлено трагедия «Корол Мир» Е. Исаевич задумал создать величественный подлинно театральный спектакл. Трагедия Лира заключалось не только в неблагодарности детей, но главным образом в кружении его мировоззрения, в том, что он слышком поздно понял, на чьей стороне правда.

Мир –М. Косымов привлекал внимание зрителей многообразием красок: простотой и властностью, глубокой человнчностью и мудростью. Старшие дочери заверяют отца в своей горячей любви к нему, и лишь младшая затрудняясь в ответе, ничего не хочет сказать.

Из отрицательных персонажей наиболее интересна была Гонрилья в исполнении Туфы Фозиловой, - властолюбивая и черствая женщина, такая сложная драматическая роль была большим творческим достижением.

Удивительным обаянием красотой и душевной грацией отличался образ корделии, созданный Х. Назаровой. Главное в этой милой девушке, -сердечность, устремляет на него любящий взор, один ее взгляд становится порукой её дочерней любви и почтительной преданности отцу.

В финале спектакля, после многочисленных потрясений и страданий, Лир убеждается, что корделия для него самая большая ценность жизни, ибо она – правда. Корделия уходит из жизни. Глубокие страдания душевно очистившегося Лира, когда он, раставаясь с дочерью, с нежной грустью осыпает ее труп цветами. (6,3)

Несмотря на частные недостатки, спектакль «Король Лир» вызвал интерес среди москвичей во время декады. Юрий Заводский писал: «Зрелость мастерства, убежденность в замыслах и решениях обязывают нас оценивать искусство таджикских артистов по высокому счёту, без всяких скидок... В Спектакле нет плохой, внешней театральности, нет потуг на звонкую, раскатистую трагедийность, нет грохочущей декламации».

Для многих актёров театра имени Лахути шекспировские роли стали важным этапом в их творческой биографии. Наиболее красноречивым примером является искусство народного артиста СССР М. Косымова.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Гогол, Н. В. Собрание сочинений / Н. В. Гогол. – Москва: Искусство, 1949. – С. 112.
2. Гоян, Г. Театр, рождённый октябрём / Г. Гоян. – Коммунист Таджикистана, 1957. – 24 апр. – С. 4.
3. Гоян, Г. Театр, рождённый октябрём / Г. Гоян. – Коммунист Таджикистана, 1957. – 24 апр. – С. 3.
4. Махмадов, А. Встреча с прошлым / А. Махмадов. – Душанбе: Империял Групп, 2005. – С. 100.
5. Махмадов, А. Дунёи театр / А. Махмадов. – Душанбе: Империял Групп, 2007. – С. 152.
6. Царёв, М. Дороги, которые мы выбираем / М. Царёв. – Москва: Просвещение, 1987. – С. 124.
7. Чернышевский, Н. Собрание сочинений / Н. Чернышевский. – Москва: Книга, 1985. – С. 132.
8. Тизенгаузен, В. Шекспир на таджикской сцене / В. Тизенгаузен. – Москва: Советское искусство, 1941. – 20 апр. – С. 22.

ТДУ: 78+891.550 (575.6)

МУЛОҲИЗАҲОЕ ПЕРОМУНИ ЭҶОДИЁТИ КОМПОЗИТОРИ ШИНОХТАИ ТОЧИК ЁҚУБ САБЗАНОВ

Иброҳимзода Мадина
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Мақолаи мазкур ба таҳлили хусусиятҳои вежаи эҷодиёти композитори маъруфи тоҷик Ёқуб Сабзанов бахшида шудааст. Дар он масъалаҳои масъулияти эҷодии ин шахсият, инчунин тарғибу инъикоси арзишҳои меҳнатпарастӣ, ватандӯстӣ ва инсонгарой дар осори вокалӣ-симфонӣ ва сахнавии ӯ мавриди баррасии амиқ қарор мегиранд.

Таваҷҷуҳи асосии муаллиф ба таҳлили асарҳои калидии композитор, аз ҷумла ораторияи «Нури Норақ», кантатаи «Мо узви як хонадонем», операи «Бозгашт» ва достони вокалӣ-симфонии «Турнаҳо» равона шудааст. Муаллиф вежаҳои бадеӣ, мазмунӣ ва сохтори ин асарҳоро баррасӣ намуда, нақши онҳоро дар инъикоси ғояҳои иҷтимоӣ ва арзишҳои маънавии ҷомеа нишон медиҳад.

Ҳамзамон, дар мақола саҳми Ёқуб Сабзанов дар ташаккул ва рушди жанрҳои бузурги мусиқии касбии тоҷик мавриди таҳлил қарор гирифта, қобилияти ӯ дар ҳамоҳангсозии суннатҳои миллии мусиқӣ бо шаклҳои симфонии аврупоӣ баҳои баланд дода мешавад.

Муаллиф аҳамияти осори композиторро дар рушди фарҳанги мусиқии миллии ва тарбияи зеҳнӣ ва маънавии ҷомеа таъкид менамояд.

Калидвожаҳо: Ёқуб Сабзанов, мусиқии тоҷик, опера, кантата, оратория, достони вокалӣ-симфонӣ, меҳнатпарастӣ, ватандӯстӣ

НЕКОТОРЫЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О ТВОРЧЕСТВЕ КОМПОЗИТОРА ЯКУБА САБЗАНОВА

Иброҳимзода Мадина
Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе

Статья посвящена анализу творческого наследия выдающегося таджикского композитора Якуба Сабзанова. Рассматриваются вопросы гражданской ответственности художника, отражение идей трудолюбия, патриотизма и гуманизма в его вокально-симфонических и сценических произведениях.

Особое внимание уделено опере «Возвращение», оратории «Свет Нурека», кантате «Мы – одна семья» и вокально-симфонической поэме «Журавли». Автор рассматривает художественные, содержательные и структурные особенности этих произведений, показывая их роль в отражении социальных идей и духовных ценностей общества.

В то же время в статье анализируется вклад Якуба Сабзанова в формирование и развитие основных жанров профессиональной таджикской музыки и высоко оценивается его умение гармонизировать национальные музыкальные традиции с европейскими симфоническими формами.

Автор подчеркивает важность произведений композитора в развитии национальной музыкальной культуры и интеллектуально-духовном воспитании общества.

Ключевые слова: Якуб Сабзанов, таджикская музыка, опера, кантата, оратория, вокально-симфоническая поэма, патриотизм, гуманизм.

SOME REFLECTIONS ON THE CREATIVE WORK OF COMPOSER YAQUB SABZANOV

Ibrohimzoda Madina

Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe

This article analyzes the creative legacy of the outstanding Tajik composer Yakub Sabzanov. It examines the artist's civic responsibility and the reflection of ideas of hard work, patriotism, and humanism in his vocal-symphonic and stage works.

Particular attention is given to the opera «Return,» the oratorio «Light of Nurek,» the cantata «We Are One Family,» and the vocal-symphonic poem «Cranes.» The author examines the artistic, substantive, and structural features of these works, demonstrating their role in reflecting social ideas and spiritual values.

The article also analyzes Yakub Sabzanov's contribution to the formation and development of the main genres of professional Tajik music and commends his ability to harmonize national musical traditions with European symphonic forms.

The author emphasizes the importance of the composer's works in the development of national musical culture and the intellectual and spiritual education of society.

Keywords: Yaqub Sabzanov, Tajik music, opera, cantata, oratorio, vocal-symphonic poem, patriotism, humanism.

Ҳунар ҳамчун падидаи иҷтимоӣ ҳамеша дар ташаккули шуури ҷамъиятӣ нақши муассир доштааст. Он қодир аст, ки арзишҳои ахлоқӣ ва қорномаи шахсиятҳои ҳунариро тарғиб намояд. Дар замина, метавон қорҳои ҳунарии Ёқуб Сабзановро намунаи барҷастаи пайванди ҳунар бо масъулияти ватандорӣ унвон

кард. Ин шахсияти барҷастаи ҳунари мусиқиро на танҳо ҳамчун василаи зебоишиносӣ мешинохт, балки шеваи муассири тарбияи маънавӣ ва иҷтимоӣ мешуморид. Муътақид буд, ки мусиқӣ бояд ба ботини инсон таъсир расонад. Ӯ нақш ва масъулияти эҷодкорро дар ҷомеа ҳамчун таблиғгари ахлоқ ва меҳнати созанда арзёбӣ мекард. Аз ин лиҳоз, метавон гуфт, ки корҳои ҳунарии ӯ аз лиҳози касбияти зебо ва омӯзанда мебошанд.

Мавриди зикр аст, ки дар эҷодиёти ин устоди барҷастаи ҳунар арзишҳои миллӣ ва иҷтимоӣ равшан таҷассум меёбанд, Ватан ҳамчун арзиши олии маънавӣ муаррифӣ мешавад, қаҳрамонони сурудҳояш ба унвони ғаёлоли ҷамъият заҳматкашу ватандӯстанд, ҳар як оҳангаш паёми умед, бунёдкорӣ ва инсондӯстиву ватандӯстиро тарғиб менамояд.

Аксари сурудҳои машҳури Сабзанов, ки дар ҳавои фольклори тоҷик эҷод шудаанд, муҳтавои меҳнатдӯстӣ доранд. Сурудҳое мисли «Зебида туро куртаи атлас» ва «Меҳри ту дар дил», агарчи дар назари аввал романтикӣ менамоянд, вале дар асл тавассути онҳо зиндагии занони ҳунарманд, шахсони одӣ ва заҳматкаш тарғиб шудаанд.

Дар операи «Бозгашт», ки яке аз асарҳои веҷаи сахнавии Сабзанов мебошад, қаҳрамон бо заҳмат ва устуворӣ роҳҳои расидан ба зиндагии шоистаро пайдо мекунад. Дар ин асар меҳнат ба унвони василаи даст ёфтан ба худшиносӣ ва меҳанпарастӣ арзёбӣ гардидааст. Бояд гуфт, ки устод опера мазкурро соли 1967 таҳия кардааст, ки нахустнамоиши он дар шаҳри Душанбе доир гашта буд. Соле баъд он дигарбора таҳрир шуд ва дар шаҳри Тошканди Ӯзбекистон пешниҳоди хаводорони ҳунар гардид.

Операи «Бозгашт», ки бар асоси яке аз дostonҳои шоири маъруфи тоҷик Аминҷон Шукӯҳӣ эҷод шудааст, дар миёни корҳои ҳунарии Ёқуб Сабзанов ҷойгоҳи вежа дорад. Соли 1993, ки муаллифи он дар Амрико хичрат карда буд, бахше аз ин опера дар иҷрои оркестрӣ симфонӣ ба сахна гузошта шуд. Ин намоишро дирижёри амрикоӣ Бет Коэн роҳбарӣ мекард. Дар чунин як сахнаи бузург ба намоиш гузоштани операи тоҷик ифтихори бузург офарид.

Яке аз хусусиятҳои веҷаи эҷодиёти композитории Ёқуб Сабзанов дар масъулияти волои ватандорӣ ин ҳунарманд таҷассум меёбад. Махсусан, метавон ин арзиши волоро дар асарҳои вокалии ӯ мушоҳида кард. Аз ҷумла, араторияи «Нури Норақ» барои солист, хор ва оркестри симфонӣ (матни Абдумалик Баҳорӣ, соли 1970) ва кантатаи «Мо узви як хонадонем» (матни Б. Раҳимзода, соли 1972) намунаҳои барҷастаи дар эҷодиёти Сабзанов мебошанд.

Эҷодиёти композитории маъруфи тоҷик Ёқуб Сабзанов ниҳоят гуногунҷабҳа буда, қариб тамоми жанрҳои мусиқии касбиро дар бар мегиранд. Барои исботи ин гуфтаҳо метавон асарҳое чун концерти фортепиано бо оркестр, «Суруд-doston» барои виолончел ва фортепиано, «Квартети торӣ», «Dostonӣ Помирӣ-лирикӣ» барои оркестри симфонӣ ва дигарҳоро номбар кард.

Миёни мардум сурудҳои Сабзанов, аз ҷумла «Русия–Тоҷикистон», «Шаҳри азиз» (ба шеъри Файзулло Ансорӣ), «Норак муборак» (ба шеъри Б. Раҳимзода), «Ба дилбар» (ба шеъри М. Турсунзода), «Ширинзабонам» (ба шеъри Ф. Исҳоқӣ), «Суруди мо» (ба шеъри Ф. Ансорӣ), «Дугоначон» (ба шеъри А. Баҳорӣ), «Шифои ҷон», «Дилро маёзор» (ба шеъри А. Лоҳутӣ), «Шабҳои Душанбе» (ба шеъри Ф. Ансорӣ), «То ба кай» (ба шеъри М. Турсунзода), «Аз қадат гардам» (ба шеъри М. Фарҳат), ки матнҳои онҳо шеърҳои нахустини шоирони маъруфи тоҷик мебошанд, шӯҳрати беандоза касб кардаанд. Сурудҳои чун «Аз қадат гардам», «Шаҳри ман», «Тӯёна», «Ба дилбар» ва «Ишқ» бештар сари забони мардуманд. Ин сурудҳо дар иҷрои ҳунармандоне мисли Шоиста Муллоҷонова ва Борис Наматиёв сабт гардида, ба ҳазинаи тиллоии радиову телевизиони Тоҷикистон шомил шудаанд ва ҳоло ҳамчун мероси бебаҳои мусиқии миллӣ эътироф мешаванд.

Гарчанде ки дар меҳвари достони вокалӣ–симфонии «Турнаҳо»-и устод қурбониёни ҷанг қарор доранд, вале ҳадафи устод тавассути эҷоди ин асар тарғиби масъалаи бозгашти инсон ба зиндагии осоишта мебошад. Муаллиф одамони рӯйи оламро ба созандагӣ, меҳнат ва таҳкими сулҳ даъват менамояд.

Мавриди зикр аст, ки муаллиф достони вокалӣ–симфонии «Турнаҳо»-ро бо истифода аз матни Ф. Исҳоқӣ барои овози мардонаи тенор-лирикӣ эҷод кардааст ва онро ба Артисти хизматнишондодаи Иттиҳоди Шуравӣ Аҳмад Бобоқулов бахшидааст. Ин наъби муносибати исботи он аст, ки устод Сабзанов зарфиятҳои ҳунарии ҳунармандонро хуб мешинохт.

Ин дoston бо шеваи хоси симфонӣ ва вокалӣ таҳия шудааст, ки дар он овози сароянда бо оркестр амиқ ҳамоҳанг мешавад. Таркиби мусиқии он саршор аз эҳсосоти волои лирикӣ, фазои тасвири табиат ва овои қалб аст. Сабзанов ба маҳорати баланд садоҳои оркестро бо сурудҳои вокалӣ дар як низоми мушаххас ворид мекунад, ки ин шунидани он рӯҳи равони касро менавозад.

Асари достонии вокалӣ–симфонии «Турнаҳо» дорои се қисмат буда, ҳар як қисмат аз ҷиҳати динамика ва таҳаввули оҳанг таҳлил қарда мешавад. Қисмати аввали асар ором ва маросимист. Бахши дуюм бошад авҷи эҳсосотро ифода мекунад. Яъне, овози вокалӣ бо оркестр ҳамоҳанг шуда, шиддати ботинии қаҳрамонро ба намоиш мегузорад. Қисмати сеюм бо оҳанги умедбахш хотима меёбад. Дар он бозгашти турнаҳо ба Ватан, осоиш ва равшанӣ таҷассум меёбад. Устод дар ин дoston аз унсурҳои мусиқии мардумии тоҷик, махсусан лаҳзаҳои лирикӣ ва мақомҳои суннатӣ истифода кардааст, ки бо услуби симфонии аврупоӣ омехта шудаанд. Бо ин асар ӯ нишон дод, ки мусиқӣ метавонад инсонҳоро муттаҳид созад. Шабеҳи турнаҳои, ки парвоз қарда ба дуриҳои дур мераванд, вале ба меҳани хеш бозмегарданд.

Ҳамин тавр, Ёқуб Сабзанов ҳамчун эҷодкор тарбиятгари миллист. Ӯ намунаи эҷодкоронест, ки ҳунари худро ба хидмати ҷомеа, рушди маънавият ва тарбияи меҳнатдӯстию ватандӯстӣ бахшидааст. Ӯ бо мусиқии худ на

танҳо зебой офаридааст, балки тарзи ҳаёт, ахлоқ ва масъулияти инсонро талқин намудааст. Имрӯз дар шароити ҷаҳони муоссир, ки арзишҳои ахлоқӣ гоҳҳо таҳдид мешаванд, мероси ӯ ҳамчун намунаи фарҳангсоз ва инсонгаро бояд бештар табиғ ва омӯхта шаванд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Арипов, Б. Патриотическая Центральной Азии / Б. Арипов // Искусствоведение. – 2011. – № 4. – С. 33–41.
2. Асафьев, Б. В. Музыкальная форма как процесс / Б. В. Асафьев. – Л.: Музыка, 1971. – 376 с.
3. Кабалевский, Д. Б. О музыке / Д. Б. Кабалевский. – М.: Советский композитор, 1982. – 224 с.
4. Кабалевский, Д. Симфоническая форма и поэма / Д. Кабалевский. – М.: Музыка, 1980. – 192 с.
5. Невзорова, Л. Современная таджикская композиторская школа / Л. Невзорова. – Душанбе, 2015. – 150 с.
6. Назайкинский, Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. – 384 с.
7. Поэзия таджикских авторов, использованных в «Турнахо» (например, Фирдоуси, Саади, современная поэзия) / сост. – Душанбе, б.м., б.с.
8. Рахимов, А. Музыкальная культура Таджикистана / А. Рахимов. – Душанбе: Ирфон, 2005. – 312 с.
9. Сабзанов, Я. Турнахо: симфоническая поэма / Я. Сабзанов. – Душанбе: б.м., 2008. – Партитура.
10. Сабзанов, Я. Вокальные и симфонические произведения / Я. Сабзанов. – Душанбе: Музыкальное издательство, 2010. – 240 с.
11. Сафаров, М. История музыкального искусства Таджикистана / М. Сафаров. – Душанбе, 2012. – 280 с.
12. Чернышев, А. Анализ симфонических произведений / А. Чернышев. – М.: Музыка, 2005. – 320 с.
13. Холиков, Н. Национальная традиция в вокальной музыке Таджикистана / Н. Холиков. – Душанбе, 2015. – 198 с.
14. Хакимов, Р. Вокально-симфонические жанры в музыке Таджикистана / Р. Хакимов. – Душанбе, 2018. – 210 с.

АЗ ҲАЁТИ КОНСЕРТӢ / ИЗ КОНЦЕРТНОЙ ЖИЗНИ

ТДУ: 78.082 (575.3)

**ТАРАННУМИ ВАТАН ДАР САДОИ МУСИҚӢ
(Дар хошияи Консертҳои ҷашнӣ бахшида ба 33-солагии Қувваҳои Мусаллаҳи
Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи
Талабхӯча Сатторов)****Шарифзода Лутфулло
Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе**

Мақолаи мазкур нақши мусиқиро дар тақвияти худшиносии миллӣ ва эҳсоси ватандӯстӣ миёни ҷавонон баррасӣ мекунад. Муаллиф бо таъя ба намунаи амалӣ – консертҳои ҷашнӣ ба ифтихори 33-солагии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов баргузор гардид, равандҳои тарбиявӣ ва фарҳангии мусиқиро таҳлил менамояд.

Барномаи консертӣ ҳамоҳангии санъати мусиқӣ, мазмуни ватандӯстона ва маҳорати баланди иҷрокунандагии донишҷӯёнро намоиш додааст, ки дар он таваҷҷуҳи махсус ба иҷрои асари «Попурӣ» равона шудааст. Ин асар, ки бо истифода оҳангҳои маъруфи композиторони тоҷик таҳия шудааст, бо маҳорати волои Парвина Соҳибзода ва иҷрои ансамбли скрипканавозон таҳти роҳбарии омӯзгор Елена Парманкулова дар меҳвари ин барномаи консертӣ қарор дошт.

Муаллиф дар матлаби мазкур исбот мекунад, ки мусиқӣ ба унвони василаи муассир дар таҳкими маънавиёт, эҳтиром ба ҳомиёни Ватан ва тарбияи ҳисси ватандӯстӣ нақши созгор мебозад.

Калидвожаҳо: мусиқӣ, ватандӯстӣ, худшиносии миллӣ, концерт, Попурӣ, Консерватория, иҷрои донишҷӯён, эҷодкорӣ, маҳорати бадеӣ.

**ВОПЛОЩЕНИЕ РОДИНЫ В МУЗЫКАЛЬНОМ ЗВУЧАНИИ (В рамках
праздничного концерта, посвящённого 33-й годовщине Вооружённых Сил
Республики Таджикистан в Таджикской национальной консерватории
имени Талабхуджа Сатторова)****Шарифзода Лутфулло
Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

Статья рассматривает роль музыки в укреплении национального самосознания и патриотических чувств у молодежи на примере праздничного

концерта, посвящённого 33-летию Вооружённых Сил Республики Таджикистан, проведённого в Таджикской национальной консерватории имени Талабхуджи Сатторова. Программа продемонстрировала гармонию между музыкальным искусством, патриотическим содержанием и высоким исполнительским мастерством студентов.

Особое внимание уделяется выполнению «Попури» – произведения, основанного на известных мелодиях таджикских композиторов, в мастерской обработке композитора Парвины Сохибзода. Исполнение ансамблем скрипачей под руководством преподавателя Елены Парманкуловой стало кульминацией концерта, демонстрируя высокий уровень исполнительского мастерства, творческий подход и художественную выразительность мероприятия. Музыка выступает как эффективное средство укрепления духовного развития, уважения к защитникам Родины и формирования патриотических чувств.

Ключевые слова: музыка, патриотизм, национальное самосознание, концерт, Попури, Консерватория, студенческое исполнение, творчество, художественное мастерство.

**CELEBRATION OF THE HOMELAND IN MUSICAL EXPRESSION
(On the Occasion of the Festive Concert Dedicated to the 33rd Anniversary of the
Armed Forces of the Republic of Tajikistan at the Tajik National Conservatory
named after Talabkhudza Sattorov)**

**Sharifzoda Lutfullo
Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

The article explores the role of music in fostering national identity and patriotism among youth, illustrated by the festive concert dedicated to the 33rd anniversary of the Armed Forces of the Republic of Tajikistan, held at the Talabkhudza Sattorov National Conservatory of Tajikistan. The program showcased the harmony between musical artistry, patriotic content, and high student performance skills.

Special attention is given to the performance of the «Potpourri,» based on famous melodies by Tajik composers and skillfully arranged by composer Parvina Sohizoda. Performed by the violin ensemble under the guidance of instructor Elena Parmankulova, this piece became the highlight of the concert, demonstrating exceptional instrumental mastery, creativity, and artistic expression. Music thus serves as a powerful tool for fostering spiritual growth, respect for defenders of the homeland, and nurturing patriotic sentiment.

Keywords: music, patriotism, national identity, concert, Potpourri, Conservatory, student performance, creativity, artistic mastery.

23 феввали соли 2026 дар толори хурди Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов консерти чашнӣ ба ифтихори 33-солагии таъсисёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид. Чорабинӣ бо ибтикори роҳбарияти Консерватория бо ҳадафи арҷгузорӣ ба хизмати содиқонаи ҳомиёни Ватан баргузор гардида, фазои чашнӣ ва ватандӯстиро дар муҳити мусиқии касбӣ таҷассум намуд.

Дар оғози барнома иқтибос аз суҳанрони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон садо дод, ки дар он таъсиси Артиши миллӣ ҳамчун рукни муҳимтарини давлатдорӣ миллӣ ва зарурати таърихӣ айёми басо ҳассосу тақдирсоз таъкид мегардад. Ин иқтибос ба барномаи консертӣ мазмуни амиқи сиёсиву маънавӣ бахшида, робитаи ногусастанӣ санъат ва худшиносии миллиро бозгӯ менамояд:

«Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистони соҳибистиқлол дар шароити ниҳоят мураккабу ҳассоси сиёсиву низомӣ ва иқтисодиву иҷтимоии таърихи мардуми тоҷик ва давлати тоҷикон таъсис дода шуданд.

Зеро таъсиси Артиши миллӣ ҳамчун яке аз рукнҳои муҳимтарини давлатдорӣ миллӣ зарурати шадиди рӯз ва тақозои мубрами он айёми басо вазнину тақдирсоз буд» [4].

Барномаи консертӣ бо иҷрои асари «Доғи ошноӣ» (оҳанги А. Муҳаммадиев) аз ҷониби ансамбли соҳаи халқӣ таҳти роҳбарии и.в. дотсент А. Матхолов оғоз ёфт. Ин иҷро фазои гарму самимии мусиқии миллӣ ва эҳсоси ифтихори ватандориро таҷассум кард.

Асари «Грозные тучи»-и оҳангсози маъруфи норвегӣ Эдвард Григ дар иҷрои донишҷӯи курси 4-ум Алиева Азиза садо дода, зарфиятҳои иҷрокунандагии ҷавонони эҷодкори Консерваторияро, ки дар баробари мусиқии миллӣ мероси мусиқии ҷаҳонӣ низ фаро гирифтаанд, нишон дод.

Яке аз бахшҳои муҳими барнома иҷрои суруди «Ҷаннате дар рӯи дунё» (шеъри М. Файзалӣ, оҳанги Миралӣ Достизода) буд, ки бо ҳисси баланди ватандӯстӣ ва муҳаббат ба сарзамини аҷдодӣ садо дод. Ҳамзамон, асари «Афсарон» (шеъри Низом Қосим, оҳанги Миралӣ Достизода) баёнгари эҳтиром ва рамзи сипосгузорӣ ба ҳомиёни марзу буми кишвар гардид. Ин ду асар бо мазмуни волои ватандӯстонашон дар вучуди аҳли толор эҳсоси арҷгузорӣ ба меҳан ва арзишҳои ватандориро бештар кард.

Асари «Хайтарма»-и оҳангсози барҷаста Александр Спендиаров ба ин чорабинӣ ҷилои дигаре бахшид. Иҷрои «Игра в нарды»-и Толиб Шаҳидӣ низ бо услуби хоси эҷодии композитор ва маҳорати баланди донишҷӯён ҷолиби тавачҷуҳ буд.

Суруди машҳури «Катюша»-ро (оҳанги Матвей Блантер), ки донишҷӯёни курси яқум иҷро карданд, рамзи шуҷоату матонат ва руҳияи ҷангиву қаҳрамонӣ

арзёбӣ шуд. Ин интиҳоб ба муҳтавои ҷашнӣ мутобиқ буда, иртиботи таърихӣ мусиқӣ ва мавзуи ҳифзи Ватанро бозтоб медиҳад.

Расми 1. Парвина Соҳибзода ва ансамбли скрипканавозон

Авҷи воқеии барномаи ҷашнӣ, ба назари инҷониб ва тамошобинонони зиёд, иҷрои оҳанги 7 – «Попурӣ» баргирифта аз оҳангҳои маъруфи композиторони тоҷик дар такмил ва таҳияи ҳунармандонаи оҳангсози бомаҳорат Парвина Соҳибзода гардид. Ин асар, ки аз ҷониби ансамбли скрипканавозон таҳти роҳбарии омӯзгор Елена Парманқулова иҷро шуд, ҳамчун авҷи барномаи ҷашнӣ бо нишон додани маҳорати навозандагӣ, эҷодкорӣ ва бадеии концерт мутамоӣ гардид.

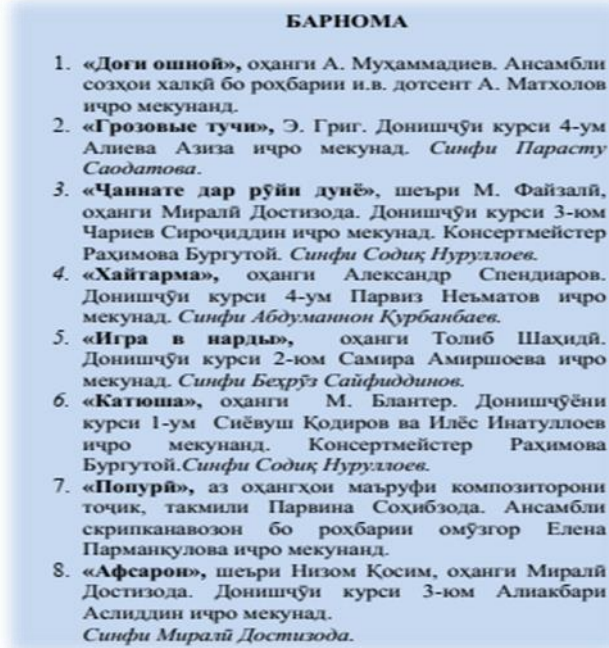
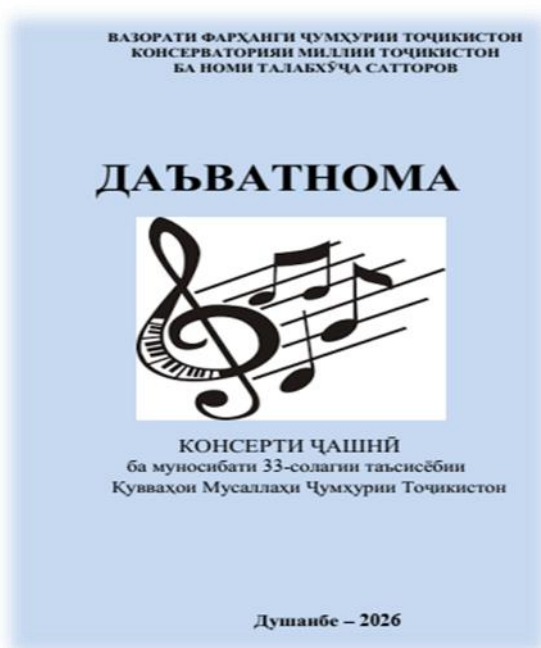
Попурӣ бо маҳорати баланд оҳангҳои машҳуре чун «Гулҳои Душанбе», «Ситораи ман», «То боди сабо», аз филми «Қисмати шоир», «Муҳаббат» ва «Ёри ман»-ро дар як силсилаи мантиқӣ ва мукаммали эҷодӣ муттаҳид сохта, фазои ягонаи мусиқии миллиро ба вуҷуд овард. Ҳар як порча бо ранги хоси худ ворида матни умумӣ гардида, дар айни замон бо гузаришҳои нарму табиӣ ба қисмати баъдӣ мепайваст. Ин усули коркард на танҳо дониш ва завқи баланди мусиқии таҳиягарро нишон дод, балки қобилияти эҷодӣ як матни нави бадеиро бо истифода аз мутуни дар оҳангҳои маъруф истифодашуда собит сохт.

Аз нигоҳи драматургия, асар бо лирикаӣ нарми «Гулҳои Душанбе» оғоз ёфта, тадричан ба рӯҳияи мутантан ва ифтихоромези «Ориё» ва «Навои Ватан» расид. Ин тартиб авҷи эҳсосиро ба таври табиӣ ташаккул дода, аҳли толорро аз ҳолати тафаккури ором ба эҳсоси ифтихори милли раҳнамоӣ кард. Корбурди имкониятҳои тембри ансамбли скрипканавозон – аз унисонҳои пурқувват то полифонияи нозук – ба асар шукӯҳ ва рангорангии хоса бахшид.

Маҳз ҳамин ҳамоҳангии мазмун, шакл ва иҷро буд, ки «Попурӣ»-ро ба авҷи воқеии концерт табдил дод. Бо садо додани аккорди хотимаӣ толор аз

кафкубиҳои пурмавҷ ва тулонӣ танинандоз гардид. Ҳозирин бо эҳсоси баланди қаноатмандӣ ва ифтихор ҳунари ансамбл ва роҳбари онро истиқбол намуданд.

Консертҳои ҷашнӣ бори дигар сохт, ки Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов на танҳо маркази таҳсилоти олии касбии мусиқӣ, балки ниҳоди муҳимми тарбияи маънавӣ ва ватандӯстии ҷавонон мебошад. Тавассути чунин чорабиниҳо донишҷӯён на танҳо маҳорати иҷроқунандагии худро сайқал медиҳанд, балки дарки масъулияти шаҳрвандӣ ва эҳтиром ба арзишҳои давлатдориро низ тақвият мебахшанд, ки аз омилҳои таъсиргуздор дар шароити муосир ба шумор меравад.

Расми 2. Барномаи концерт

Пеш аз ҳама, роҳнамоӣ ва тавачҷуҳи доимии ректори Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов, номзади илмҳои санъатшиносӣ Давлатзода Б.Д. дар таҳкими фазои эҷодӣ, боло бурдани сатҳи касбият ва ташкили барномаҳои дорои муҳтавои баланд нақши калидӣ дорад. Маҳз дастгирии ҳамаҷонибаи роҳбарияти Консерватория имкон фароҳам меорад, ки донишҷӯён истеъдоди худро дар сахнаҳои касбӣ муаррифӣ намоянд ва чорабиниҳо бо сатҳи баланди ташкилӣ ва ҳунари баргуздор гарданд.

Ҳамзамон, саҳми роҳбари бадеии концерт муовини ректор оид ба корҳои эҷодӣ Шарифов Х.И. ва масъули чорабинӣ, декани факултети иҷроқунандагӣ Абдуллозода Э.А., дар таҳия ва татбиқи барномаи ҷашнӣ басо назаррас буд. Бо заҳмати онҳо барнома аз ҷиҳати ғоявӣ, интихоби асарҳо ва ҳамоҳангсозии онҳо ба таври касбӣ ва ҷолиб роҳандозӣ гардид.

Таҷлили 33-солагии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муҳити фарҳангӣ рамзи ваҳдати артиш ва ҷомеа, ҳимояи сулҳ бо нерӯи фарҳанг ва

эҳтиром ба заҳмати фидокоронаи ҳомиёни Ватан мебошад. Мусиқӣ, чун нерӯи нарми таъсиргузор, дар таҳкими худшиносии миллӣ ва устувории маънавиёти ҷомеа нақши бориз мебозад ва ин рисолат барномаи ҷашнии мазкур бо шукӯҳу ифтихор таҷассум ёфт.

РҶҲАТИ АДАБИЁТ

1. Азизӣ, Ф.А. Назарияи мусиқӣ. Китоби дарсӣ / Ф.А. Азизӣ. – Душанбе: ЭР – граф, 2021. – 304 с.
2. Азизӣ, Ф.А., Абдуллозода, Э.А. ва диг. Очеркҳои таърихи мусиқии Тоҷикистон дар асрҳои ХХ – аввали ХХІ. Таҳқиқоти илмӣ-мусиқииносии / Азизӣ, Ф.А., Абдуллозода, Э.А. ва диг. – Душанбе: «ЭР-граф». – 2025. – 548 с.
3. Ашӯров, Ш. Балети «Зол ва Рудоба». Партитура. Нотачин Бахтовар Давлатов/ Ш. Ашӯров. – Душанбе: Истеъдод. – 2024. – 166 с.
4. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати 29-солагии таъсисёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе, 23 феввали соли 2022 [Манобеи элэтронӣ] https://peshina.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=46055

ТДУ: 78.082 (575.4)

БАРНОМАИ МУКАММАЛИ КОНСЕРТӢ: ҲАМГИРОИИ КЛАССИКА ВА МУСИҚИИ МИЛЛӢ

Шарифзода Лутфулло

Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе

Матлаби мазкур ба таҳлили барномаи мукаммали концертӣ бахшида шудааст, ки 26 декабри соли 2025 дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айни баргузор гардид. Дар маркази тавачҷуҳ ҳамгирии мусиқии классикии ҷаҳонӣ ва мусиқии миллии тоҷикӣ, саҳми иҷроқунандагони ҷавон ва омӯзгорони варзида, ҳамчунин интихоби асарҳо ва хусусиятҳои услубӣ, жанрӣ ва иҷроқунандагии барнома қарор дорад.

Муаллиф ба нақши концерт дар рушду ташаккули мактаби фортепианонавозии тоҷик, тарбияи истеъдодҳои ҷавон, таҳкими завқи эстетикӣ тамошобинон ва тақвияти худшиносии миллии тавачҷуҳи хоса мекунад.

Ба фаъолияти омӯзгории Фирӯза Қосимова, нақши эшон дар тарбияи истеъдодҳои ҷавон ва омӯзиши таҷрибаи иҷроқунандагии хунармандон аҳамияти махсус зоҳир гардида, ҳамзамон масъалаи ҳамоҳангии арзишҳои миллии бо санъати ҷаҳонӣ таҳлил мешавад.

Муаллиф концерто ҳамчун падидаи муҳимми фарҳангӣ ва таҷассумгари сиёсати фарҳангии давлатӣ арзёбӣ намуда, нақши мусиқӣ дар тарбияи ҳисси ватандӯстӣ, ҳифзи арзишҳои миллии ва густариши маънавият ва эстетикаи ҷавонро равшан менамояд.

Калидвожаҳо: барномаи концертӣ, мусиқии классикӣ, мусиқии миллии, санъати фортепиано, иҷроқунандагӣ, эстетикаи мусиқӣ, ҳамгирӣ, маорифи мусиқӣ.

КОМПЛЕКСНАЯ КОНЦЕРТНАЯ ПРОГРАММА: ИНТЕГРАЦИЯ КЛАССИЧЕСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ

Шарифзода Лутфулло

Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе

Статья посвящена анализу концертной программы, состоявшейся 26 декабря 2025 года в Государственном академическом театре оперы и балета имени Садриддина Айни. В центре внимания – синтез мировой классической и таджикской национальной музыки, а также вклад молодых исполнителей и опытных педагогов. Рассматриваются жанровые, стилевые и исполнительские особенности программы, её роль в развитии таджикской фортепианной школы и

формировании эстетического вкуса общества. Особое внимание уделяется педагогической деятельности Фирузы Косимовой и её значению в воспитании молодых музыкантов. Подчёркивается значение концерта как важного культурного события и отражения государственной культурной политики.

Ключевые слова: концертная программа, классическая музыка, национальная музыка, фортепианное искусство, исполнительство, музыкальная эстетика, интеграция, музыкальное образование.

A COMPREHENSIVE CONCERT PROGRAM: INTEGRATION OF CLASSICAL AND NATIONAL MUSIC

Sharifzoda Lutfullo

**Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

The article analyzes a comprehensive concert program held on December 26, 2025, at the State Academic Opera and Ballet Theatre named after Sadriiddin Ayni. The focus is on the integration of Western classical and Tajik national music, as well as the contribution of young performers and experienced educators. The study examines the stylistic, genre, and performance aspects of the program and highlights its role in the development of the Tajik piano school and the cultivation of public aesthetic awareness. Particular attention is given to the pedagogical activity of Firuza Qosimova and her influence on training young musicians. The concert is evaluated as a significant cultural event reflecting contemporary artistic processes and national cultural policy.

Keywords: concert program, classical music, national music, piano art, performance, musical aesthetics, integration, music education.

Консертҳои академии лауреатҳои озмунҳои байналмилалӣ ва ғолибони Озмуни ҷумҳуриявии «Тоҷикистон – Ватани азизи ман» - Муаттар Маликова, Гулнора Низомова ва Фирӯза Қосимоваро, ки 26-уми декабри соли 2025 дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садрӣдин Айнӣ баргузор гардид, метавон рӯйдодди муҳимми фарҳангӣ ва таълимӣ дар сахнаи мусиқии касбии тоҷик унвон намуд.

Ин нукта шоистаи таъкиди хос аст, ки консертҳои мазкур бо ҳидоят ва пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки рӯзи 3-юми декабри соли 2025 бинои нави Мактаби бачагонаи мусиқии 3-и ба номи Абдуфаттоҳ Одинаевро ифтитоҳ намуданд, баргузор гардида, идомаи мантиқии сиёсати фарҳангпарварона ва дастгирии истеъдодҳои ҷавон дар соҳаи санъати мусиқии касбӣ мебошад.

Дар концерт намояндагони Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, омӯзгорону донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти соҳаи мусиқӣ, аз ҷумла Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов, Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, Коллеҷи санъати шаҳри Душанбе ба номи Аҳмад Бобоқулов, Мактаби бачагонаи мусиқии №3-и ба номи Абдуфаттоҳ Одинаев ва доираи васеи ҳаводорони мусиқии академӣ иштирок намуданд, ки худ шаҳодати аҳаммияти иҷтимоӣ ва касбии ин барнома аст.

Барномаи консертӣ бо принсипи баробарии жанрӣ ва услубӣ тарҳрезӣ шуда, дар он осори мусиқии композиторони классики ҷаҳонӣ ва муаллифони тоҷик ба таври хирфай муттаҳид гардидаанд. Оғози концерт бо сюитаи «Достони таронаи Хучанд»-и Абдурахмон Тошматзода хусусияти рамзӣ дошта, фазои миллиро бо забони мусиқии симфонӣ ифода намуд. Дар ин асар истифодаи ҷанбаҳои фолклорӣ, коркарди тембралӣ ва рушди драматургии мавзӯҳо анъанавии мактаби композиторони муосири тоҷикро равшан инъикос мекунад.

Иҷрои оҳанги «Концерт №1» барои фортепиано (сол-мажор)-и Морис Равел аз ҷониби Фирӯза Қосимова бо ҳамовозии «Оркестри давлатии симфонӣ»-и Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти роҳбарии дирижёр Далер Тиллоев, намунаи сатҳи баланди тафсири услуби импрессионистӣ ё ба қавли дигар ифодаи эҳсос ва таассурот тавассути садо, на нақли дақиқи воқеият гардид. Ҳаллу фасли нозуки фактура, идоракунии динамика ва ҳамоҳангии дақиқ бо оркестр аз маҳорати баланди иҷрокунанда ва мактаби омӯзгории профессор Дилбар Ҳақимова шаҳодат медиҳад.

Қисмати якканавозии барнома, ки бо асарҳои Феликс Менделсон, Антон Аренский, Сергей Рахманинов, Арам Хачатурян ва композиторони тоҷик ғанӣ гардида буд, имкон фароҳам овард, то хусусиятҳои инфиродии ҳар як иҷрокунанда ошкор шаванд.

Гулнора Низомова бо оҳангҳои «Песня венецианского гондольера» ва «Элегия» лирикаӣ нозук, фарҳанги баланди садобарорӣ ва ҳиссиёти романтикиро ба тамошобинон бо маҳорати волои иҷрокунандагӣ тақдим намуд.

Муаттар Маликова дар «Этюд №1»-и Аренский, «Экспромт-фантазия»-и Сангалӣ Ҳомидзода ва «Токката»-и Хачатурян маҳорати техникӣ, тафаккури ритмӣ ва устувории сахнавиро нишон дод, ки аз ҷониби иштирокчиёни концерт хуб қабул гардид.

Яке аз паҳлуҳои муҳими ин барномаи консертӣ, ки сазовори тавачҷуҳи хос аст, нақши омӯзгорӣ ва тарбиявии пианинавоз, сароянда ва ҳунарманди муваффақ Фирӯза Қосимова дар рушди насли нави пианинавозони тоҷик мебошад. Ҳузури ӯ дар ин концерт на танҳо ҳамчун иҷрокунандаи сатҳи баланди касбӣ, балки ҳамчун намояндаи мактаби муосири омӯзгорӣ аҳаммияти вежа дошт.

Фирӯза Қосимова дар гули фаъолияти эҷодӣ ва омӯзгории худ тавонистааст пайванди устувор миёни таҷрибаи сахнавӣ, тафаккури иҷрокунандагӣ ва усулҳои

муосири таълим барқарор намояд. Маҳз ҳамин омил боис гардидааст, ки шогирдони ӯ дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ бо дастовардҳои назаррас иштирок карда, ҳамчун идомадиҳандагони анъанаи фортепианонавозии касбии тоҷик муаррифӣ шаванд.

Иштироки шогирдони ӯ дар чунин барномаҳои сатҳи баланд, аз як тараф, натиҷаи заҳмати омӯзгории мақсаднок ва аз ҷониби дигар далели татбиқи муваффақонаи сиёсати давлатӣ дар самти дастгирии истеъдодҳои ҷавон мебошад. Дар ин замина, фаъолияти Фирӯза Қосимова ҳамчун омӯзгор на танҳо аҳаммияти фардӣ, балки арзиши иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дошта, дар тарбияи завқи эстетикӣ, интизоми сахнавӣ ва ҷаҳонбинии мусиқии насли нав нақши муассир мебозад.

Хусусияти муҳимми барнома ҳамкориҳои мустақими иҷроқунанда бо муаллиф буд: иҷрои оҳанги «Борони шаҳр»-и Ҷӯрабек Умаров дар ҳамнавой бо Муаттар Маликова ва инчунин асарҳои «Танини навои тоҷик» бо иштироки Оркестри эстрадии Консерваторияи миллӣ, робитаи зиндаи эҷодкор ва иҷроқунандаро таъкид намуда, равандҳои муосири мусиқии тоҷикро муаррифӣ кард.

Дар маҷмӯъ, концерт на танҳо як чорабинии ҳунароӣ, балки як барномаи мукаммали концертӣ барои муаррифии мактаби фортепианонавозии тоҷик, ҳамгироии анъана ва навоарӣ ва тарбияи зеҳни эстетикӣ ҷомеа маҳсуб меёбад.

Сатҳи баланди иҷро, интиҳоби дурусти барномаи ҳунароӣ ва ҳузури доираи васеи мутахассисон нишон медиҳад, ки чунин концертҳо дар рушди мусиқии касбӣ, ҳаводорӣ аз сиёсати фарҳангии давлат ва татбиқи ҳидоятҳои Пешвои миллат дар самти рушди мусиқии касбӣ нақши муҳим доранд.

ДАСТОВАРД ВА ДУРНАМО**Шарифзода Лутфулло****Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов
Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе**

Матлаб ба баррасии дастовардҳо ва дурнамои фаъолияти илмию таълимӣ ва эҷодии Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов дар солҳои таҳсили 2025–2026 баҳшида шудааст. Дар он иштироки фаъолонаи омӯзгорон ва донишҷӯён дар озмуну фестивалҳои байналмилалӣ, ба даст овардани ҷоизаҳо ва саҳми муассиса дар рушди санъати мусиқии касбӣ таҳлил ва баррасӣ мешавад. Ҳамзамон, ба таҳкими ҳамкориҳои байналмилалӣ, баланд гардидани нуфузи мактаби мусиқии тоҷик дар арсаи ҷаҳонӣ ва рушди иқтисоди илмии Консерватория тавачҷуҳи вежа зоҳир гардидааст. Муаллиф нақши муассисаро ба унвони маркази пешбари омодакунии мутахассисони баландихтисос, ҳифзи арзишҳои фарҳанги миллии ва ташаккули истеъдодҳои ҷавон дар соҳаи мусиқӣ равшан нишон медиҳад. Муаллиф тавассути ин матлаб нақши муассисаи мазкурро дар таҳкими маънавият, рушди санъат ва тарбияи завқи эстетикӣ ҷомеа ҳамчун падидаи муҳими фарҳангӣ таъкид менамояд.

Калидвожаҳо: Консерваторияи миллии, мусиқии касбӣ, озмунҳои байналмилалӣ, ҳамкориҳои фарҳангӣ, санъати тоҷик, таҳсилоти мусиқӣ, эҷодкорӣ, рушди илмӣ.

ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ**Шарифзода Лутфулло****Таджикская национальная консерватория имени Т. Сатторова
Республика Таджикистан, Душанбе**

Статья посвящена анализу достижений и перспектив научно-образовательной и творческой деятельности Таджикской национальной консерватории имени Талабхуджи Сатторова в 2025–2026 учебном году. Рассматривается активное участие преподавателей и студентов в международных конкурсах и фестивалях, их профессиональные успехи и вклад в развитие академического музыкального искусства. Особое внимание уделяется расширению международного сотрудничества, укреплению авторитета таджикской музыкальной школы на мировой арене и развитию научного

потенциала учреждения. Подчёркивается значимость консерватории как ведущего центра подготовки высококвалифицированных специалистов и сохранения национальных культурных традиций.

Ключевые слова: Национальная консерватория, профессиональная музыка, международные конкурсы, культурное сотрудничество, таджикское искусство, музыкальное образование, творчество, научное развитие.

ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

Sharifzoda Lutfullo

**Tajik National Conservatory named after T. Sattorov
Republic of Tajikistan, Dushanbe**

The article examines the achievements and future prospects of the scientific, educational, and creative activities of the Tajik National Conservatory named after Talabkhudzha Sattorov during the 2025–2026 academic year. It highlights the active participation of faculty members and students in international competitions and festivals, as well as their notable accomplishments and contributions to the development of professional music. Special attention is given to the expansion of international cooperation, the growing recognition of the Tajik musical school globally, and the strengthening of the institution's academic potential. The study emphasizes the Conservatory's role as a leading center for training highly qualified specialists and preserving national cultural heritage.

Keywords: national conservatory, professional music, international competitions, cultural cooperation, Tajik art, music education, creativity, academic development.

Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов дар соли таҳсили 2025-2026 фаъолияти густурдаи илмию таълимӣ ва иҷрокунандагӣ эҷодиро идома дода, дар арсаи байналмилалӣ нуфузи мактаби мусиқии касбии тоҷикро боз ҳам таҳким бахшид.

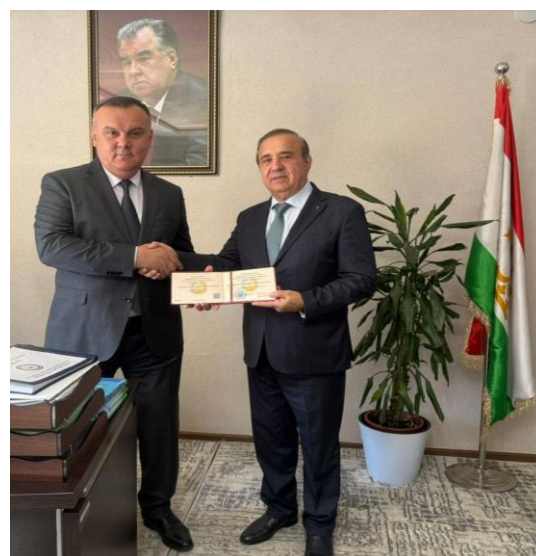
АЗ ОЗМУНҲОИ МИНТАҚАВӢ ТО ЭЪТИРОФИ ИЛМӢ

Иштирок дар XXVII Озмуни байналмилалӣ «Романсиада». Аз 13 то 15 ноябри соли 2025 дар Ҷумҳурии Қазоқистон озмуни бонуфузи «Романсиада» баргузор гардид, ки ҳадафи он рушди ҳунари сарояндагии академӣ дар миёни кишварҳои Осиёи Марказӣ мебошад. Дар ин сабақати ҳунари донишҷӯи курси 3-юми факултети иҷрокунандагӣ (кафедраи сарояндагии академӣ) Сирочиддин Чариев маҳорати баланди сарояндагиро ба намоиш гузошта, миёни иштирокчиёни синни 18-25 сола сазовори ҷойи сеюм ва соҳиби унвони Лауреати озмун гардид.

Ҳайати Консерваторияро дар ин сафар Ҳунарпешаи шоистаи Тоҷикистон, и.в. дотсент Содиқ Нуруллоев (ҳамчун узви ҳайати ҳакамон) ва концертмейстери соҳибтаҷриба Буругутой Раҳимова ҳамроҳӣ намуданд. Иштироки намоёндаи Консерватория дар ҳайати ҳакамон ва кадрдонии концертмейстер бо Сипоснома гувоҳи эътибори рӯзафзуни мактаби сарояндагии академии мо дар минтақа аст.

Тасдиқи унвонҳои илмӣ профессор ва дотсент. Моҳи декабри соли 2025 барои ҷомеаи илмӣ муассиса бо хушxabарҳои муҳим оғоз шуд. Тибқи фармоишҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (№451/уи ва №452/уи аз 01.12.2025), ду тан аз чехраҳои шинохтаи хунари тоҷик Ҳофизӣ халқии Тоҷикистон Файзалӣ Ҳасан бо унвони илмӣ Профессор ва пианинавози бомаҳорат Хосият Олимзода бо унвони илмӣ Дотсент аз рӯи ихтисоси «Санъат» шарафёб гардиданд.

Тибқи фармоиши КОА (№28/уи аз 02.02.2026) устоди кафедраи сарояндагии эстрадӣ Холиқов Исматулло Ҳикматулоевич унвони илмии Дотсент аз рӯи ихтисоси «Санъат» дода шуд. Ин унвон подоши заҳматҳои бисёрсолаи устод дар рушди санъати эстрадаи тоҷик мебошад.

Китоби омӯзгори Консерваторияи миллӣ Фирӯза Қосимова ва Ҷӯрабек Умаров бо номи «Ансамблҳои фортепианоии бачагона бо савту навоҳои тоҷикӣ», ки дар нашриёти «Истеъдод» ба чоп расидааст, дар XXII-умин Озмуни байналмилалии «Санъати китоб» миёни кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ширкат варзид. Ин асар дар номинатсияи «Китоб барои кӯдакон ва наврасон» барои мазмуни баланд ва ороиши касбӣ сазовори Дипломи дараҷаи II гардид. Ин диплом ба муаллифон аз ҷониби муовини вазири фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Давлат Сафарзода супорида шуд. Ин дастовард қадами муҳим дар ҷодаи тарғиби мусиқии миллӣ ва тақмили маводи таълимӣ

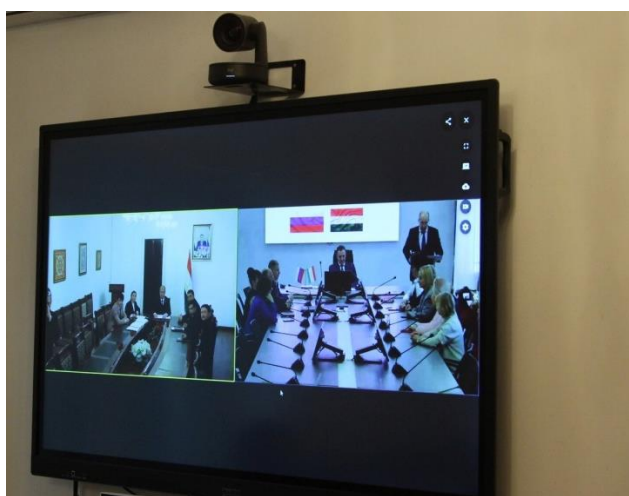
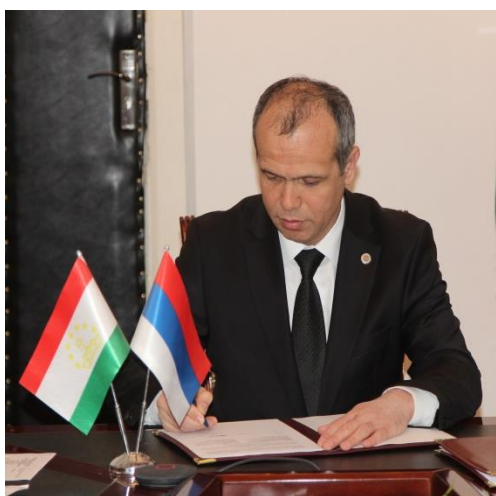
барои насли наврас мебошад.

Муваффақияти донишҷӯён дар самти забондонӣ. 20 декабри соли 2025 дар Маркази русии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Олимпиадаи шаҳрӣ аз фанни забони русӣ баргузор гардид. Донишҷӯёни мо – Сарвиноз Иброҳимзода (курси 2, факултети иҷроқунандагӣ) ва Муҳаммад Каримов (курси 1, факултети санъати мусиқии эстрадӣ) таҳти роҳбарии омӯзгори кафедраи забонҳо Аҳророва З.С. дар озмуни мазкур иштирок намуда, Сарвиноз Иброҳимзода (ҷойи 1) ва Муҳаммад Каримов (ҷойи 3) сазовор гардиданд.

ҲАМКОРИҶОИ НАВИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

28 январӣ соли 2026 як рӯйдоди муҳим дар таърихи робитаҳои байналмилалӣ Консерватория ба вуқӯъ пайваст. Миёни Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов ва Донишкадаи давлатии фарҳанги Краснодар созишномаи ҳамкорӣ ба имзо расид. Дар маросими имзои ҳуҷҷат ҳайати роҳбарикунандаи ҳарду ҷониб, аз ҷумла ректор Давлатзода Б.Д. ва ректор Зенгин С.С. иштирок намуданд. Ин созишнома заминаро барои табодули таҷрибаи омӯзгорону донишҷӯён, амалисозии лоиҳаҳои муштараки илмӣ ва баланд бардоштани малакаи касбии мутахассисон фароҳам меорад.

Ғолибият дар озмунҳои байналмилалӣ маҷозӣ (онлайн). Иштироки омӯзгорон ва донишҷӯёни Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов дар фестивал-озмунҳои байналмилалӣ яке аз самтҳои муҳими рушди касбӣ, эҷодӣ ва фарҳангии муассиса ба шумор меравад. Чунин чорабиниҳо на танҳо имкони муаррифии иқтисодии эҷодии омӯзгорон ва донишҷӯёнро дар арсаи байналмилалӣ фароҳам меоваранд, балки ба густариши робитаҳои фарҳангӣ, табодули таҷриба, ошноӣ бо мактабҳои гуногуни санъат ва таҳкими нуфузи Консерваторияи миллии дар сатҳи ҷаҳонӣ мусоидат менамоянд.

Анҷоми соли 2025 ва ибтидои соли 2026 бо силсилаи пирӯзиҳои эҷодии донишҷӯёну омӯзгорони Консерваторияи миллии дар озмунҳои байналмилалӣ идома ёфт:

Дар ҷамъбасти соли 2025 ғолибияти омӯзгори кафедраи созҳои оркестрӣ Далер Раҷабов ва донишҷӯи курси сеюми ҳамин кафедра Рустам Курбонов дар яке аз бонуфузтарин озмунҳои байналмилалӣ – «WORLD ART GAMES», ки дар кишвари Испания баргузор гардид, барои Консерваторияи миллии дастоварди бузург ва шоиста маҳсуб меёбад.

Озмуни байналмилалӣ «WORLD ART GAMES» бо ҳадафи дарёфти иҷрокунандагони боистеъдод дар соҳаҳои гуногуни санъат, аз ҷумла мусиқӣ,

хореография, овоззонӣ, ичрокунандагии созӣ ва дигар намудҳои эҷодиёти бадеӣ баргузор шуда, намоёндоғони кишварҳои гуногуни ҷаҳонро муттаҳид менамояд.

Далер Раҷабов ва Рустам Қурбонов дар номинатсияи «Ичрокунандагии созӣ» (созҳои нафасӣ), ки ба тариқи онлайн доир гардид, иштирок намуда, бо иҷрои сатҳи баланди ҳунари сазовори ҷойи аввал гардида, бо дипломҳои кумитаи тадорукоти озмон қадронӣ шуданд.

Ҳамзамон, омӯзгори Консерватория Далер Раҷабов дар Фестивал-озмуни байналмилалӣ «BENUA FESTIVAL – 2025», ки дар моҳҳои октябр–декабри соли 2025 дар шаҳри Санкт-Петербурги Федератсияи Россия баргузор гардид, дар номинаи «Кларнет» иштирок намуда, ба гирифтани дипломи лауреати дараҷаи дуюм шарафӣ гашт.

«BENUA FESTIVAL» яке аз фестивал-озмунҳои бонуфузи байналмилалӣ буда, дар Осорхонаи оилаи Бенау баргузор мегардад. Ин муассиса аз марказҳои муҳимми фарҳангӣ-таърихӣ шаҳри Санкт-Петербург ба ҳисоб рафта, бо номи сулолаи машҳури Бенау – намоёндоғони барҷастаи санъати рус ва аврупо – иртиботи зич дорад.

Омӯзгори кафедраи фортепианои тахассусӣ Фирӯза Қосимова бо шогирди худ Муаттар Маликова -шунавандаи соли дувуми курси тайёрии Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯҷа Сатторов дар озмуни байналмилалӣ ба номи И.В. Стравинский, ки 31-уми январи соли 2026 дар шаҳри Санкт-Петербурги Федератсияи Русия тариқи мачозӣ (онлайн) баргузор шуд, иштирок

намуда, сазовори ҷойи якум гардид. Омӯзгор барои оmodасозии истеъдодҳои ҷавону болаёқат бо Сипоснома кадр карда шуд.

Омӯзгори кафедраи фортепианои тахассусӣ, дотсент Олимзода Хосият Насрулло бо шогирди худ Фирдавс Устобоев – донишҷӯи курси якуми Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов дар VI-умин Озмуни байналмилалии санъати фортепианоавозии «MAESTOSO», ки аз 1-ум то 9-уми феввали соли 2026 дар шаҳри Қазони Ҷумҳурии Тотористони Федератсияи Россия баргузор шуд, тариқи маҷозӣ (онлайн) иштирок намуда, сазовори ҷойи дуюм ва соҳиби унвони Лауреати дараҷаи II шуд. Дотсент

Олимзода Х.Н. барои маҳорати баланди омӯзгорӣ бо Сипосномаи ҳакамон сарфароз гардид.

Донишҷӯи соли дуввуми ихтисоси сарояндагии анъана-вии Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Талабхӯча Сатторов Раҳимов Фаррух зери роҳбарии омӯзгори калон Бурҳонов Манучеҳр Раҳмонович дар 139-умин Фестивал-озмуни байналмилалӣ «Есть только миг», ки аз ҷониби фонди «Планета талантов» аз 11 то 28-уми февралӣ соли 2026 бо дастгирии иттилоотии Вазорати фарҳанги Федератсияи Русия тариқи маҷозӣ дар шаҳри Маскав баргузор шуд, дар номинатсияи «Сарояндагии халқӣ» ширкат варзида, бо дипломи Лауреати дараҷаи 1 қадр карда шуд.

Омӯзгори калон Манучеҳр Бурҳонов, концертмейстерон Алишер Раҳимов, Боронӣ Борониев, Руслан Шоикатаев, Фирӯз Дӯстов ва Ориё Сафаров барои кори пурсамар, ҳифзи фарҳанги миллий, омодагии

иштироккунандагон ба чунин озмунҳои сатҳи баланди байналмилалӣ бо Сипосномаҳои ҳайати ҳакамони озмуни мазкур сарфароз гаштанд.

Омӯзгорони ҷавон ва донишҷӯён тавассути иштирок дар ин гуна озмунҳои сатҳи маҳорати касбии худро такмил бахшида, ҷаҳонбинии хешро ғанӣ мегардонанд. Ин раванд дар ташаккули шахсияти эҷодкор, баланд бардоштани ҳисси масъулият дар назди Ватану миллат, худшиносӣ ва ифтихори миллий нақши муҳим дорад.

Ин дастовардҳо нишон медиҳанд, ки Консерваторияи миллии Тоҷикистон на танҳо маркази омодагии кадрҳои баландихтисоси мусиқӣ, балки пешоҳанги илму санъати касбӣ дар минтақа ва ҷаҳон мебошад.

ТАЛАБОТ НИСБАТ БА МАҚОЛАҲОИ ИЛМӢ

1. Маҷаллаи илмӣ «Мутриб» нашрияи Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов (ш. Душанбе) мебошад.
2. Маҷаллаи илмӣ «Мутриб» ба забони тоҷикӣ нашр шуда, мақолаҳо ба забонҳои русӣ ва англисӣ низ пазируфта мешаванд.

Риоя намудани этикаи чопи мақола дар маҷаллаҳои илмӣ:

3. таҳияи мақола бо ҳуруфи Times New Roman, ҳаҷми ҳарфҳо 14 (нақшаҳо 12), ҳошияҳо 2,5 см ва фосилаи байни сатрҳо 1,5 мм;
4. ҳаҷми мақола: формати А4, бо рӯйхати адабиёту аннотатсияҳо на камтар аз 10 саҳифа ва на беш аз 20 саҳифа;
5. Ҳамаи чадвал, мисоли нотаҳои ва ҳоказо – дар шакли расм. Зернавишти онҳо – *бо рақамгузори ягона, курсив.*
6. Шеърҳо – *бо фосилаи байнисатрии 1,15 курсив.*
7. нишондоди ТДУ (индекси мазкурро аз дилхоҳ китобхонаи илмӣ дастрас намудан мумкин аст);
8. номи мақола;
9. ном ва насаби муаллиф(он) дар шакли пурра;
10. номи муассисае, ки дар он муаллиф(он)-и мақола қору фаъолият менамояд;
11. рӯйхати адабиёти истифодашуда на камтар аз 7 номгӯ адабиёти илмӣ. Ба нашри мақолаҳои бартарӣ дода мешавад, ки ба сарчашмаҳои нашршудаи илмӣ солҳои охир ва манбаҳои муътамад бештар таъки кардаанд. Номгӯи адабиёти ба муаллиф тааллуқдошта набояд беш аз 25%-и рӯйхати адабиёти мақоларо ташкил диҳад;
12. Иқтибосҳо бо сарчашма дақиқ муқоиса карда шуда, дар охири саҳифа асли онҳо аз ҷониби муаллиф оварда мешаванд.
13. Феҳристи манобеъ дар охири мақола (бо тартиби алифбо – нахуст ба хатти кириллӣ, сипас бо дигар забонҳои хориҷӣ оварда мешавад; осори як муаллиф дар тартиби хронологӣ дарҷ мешавад) бо шуморагузори ва нишон додани маълумоти зер оварда мешавад:
 - а) барои китобҳо – ному насаби муаллиф, номи пурраи асар, шаҳр ва соли нашр, теъдоди умумии саҳифаҳо, ба шакли: Қосимова, М.Н. Истилоҳоти қадимаи тоҷикӣ (маълумоти мухтасар) / М.Н. Қосимова. – Душанбе: Сино, 2007. – 172 с.;
 - б) барои мақолаҳо – ному насаби муаллиф, номи пурраи мақола, номи маҷмуаи мақолаҳо, китоб, рӯзнома, макони нашр, шаҳр (барои китоб), сол ва шумораи рӯзнома, маҷалла, мисли:
 1. Айнӣ, С. Маъноӣ калимаи тоҷик / С. Айнӣ // Садои Шарқ. – 1986. – № 8. – С. 48-73.
 2. Ҳошим, Р. Иншоӣ шеър / Р. Ҳошим // Адабиёт ва санъат. – 2021. – 1 январ. – № 1 (2076). – С. 13.

3. Азизӣ, Ф.А., Абдуллозода, Э.А. Портрети мухтасари композитор Фирӯз Баҳор / Ф.А. Азизӣ, Б.А. Убайдзода // Азизӣ, Ф.А., Абдуллозода, Э.А. ва диг. Очеркҳои таҳрихи мусиқии Тоҷикистон дар асрҳои ХХ – аввали ХХI. Таҳқиқоти илмӣ мусиқишиносӣ. Китоби 1. – Душанбе: Эр-граф, 2025. – С. 26-27.
4. Азизӣ, Ф.А. Асосҳои мусиқии классикии тоҷик. Китоби 1. Таърих. Китоби дарсӣ / Ф.А. Азизӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2021. – 400 с;
14. тарҷумай номи мақола, аннотатсия ва калидвожаҳо бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ), аннотатсия дар ҳаҷми на камтар аз 15 сатр (аз 130 то 150 калима) ва калидвожаҳо аз 7 то 10 вожа;
15. Дар баробари пешниҳоди шакли электронии мақола пешниҳоди шакли чопии он дар як нусха ҳатмӣ мебошад;
16. Мақолаи аспирант /докторанти PhD/, унвонҷӯ танҳо бо тавсияи роҳбари илмӣ/мушовири илмӣ қабул карда мешавад;
17. Мақолаи магистрант танҳо бо ҳаммуаллифӣ бо номзад/доктори илм қабул карда мешавад;
18. Маълумот дар бораи муаллиф(он) бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ);
19. нишон додани манбаи иқтибос дар қавси чаҳоркунҷа [5, с. 75];
20. Маълумотномаи антиплагиати мақолаи бо забонҳои русӣ ва ё англисӣ таҳияшуда талаб карда мешавад;
21. Мақолаи ба маҷалла воридшуда аз ҷониби ҳайати таҳририяи маҷаллаи илмӣ «Мутриб» дар муддати 30 рӯз баррасӣ мегардад;
22. Дар мақола аз тарафи муаллиф ё муаллифон бояд имзо гузошта шавад;
23. Дастнавис бояд бодикқат хонда шуда, бидуни ғалат пешниҳод гардад. Дастнависҳое, ки бидуни риояи талаботи мазкур таҳия шудаанд, баррасӣ намешаванд.
24. Ҳайати таҳририя дар ҳолатҳои зарурӣ ҳуқуқ дорад мақоларо кӯтоҳ, таҳриру ислоҳ кунад ва ё ба муаллифон ҷиҳати ислоҳ баргардонад;
25. Муаллифон пас аз саҳифабандии мақола онро хонда, ризояти худро барои чоп ба таври хатӣ тасдиқ мекунанд;
26. Масъулияти ақида ва муҳтавои мақолаҳо бар дӯши муаллифони онҳост.

Нишонии мо: 734025, шаҳри Душанбе, кӯчаи Ҳусейнзода, 155, Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов, хучраи 53, идораи маҷалаи илмӣ «Муириб». Тел.: (+992 37) 227 60 29, 227 40 03.

Шохиси (индекси) обуна дар феҳристи «Почтаи тоҷик» -77755

Сомонаи мо: [http:// mutrib.konservatoriya.tj](http://mutrib.konservatoriya.tj); E-mail: mutribkmt22@gmail.com

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон 29-уми декабри соли 2025, таҳти №451/ МҶ-97 аз нав ба қайд гирифта шудааст.

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ СТАТЬЯМ

1. Журнал «Мутриб» издается Таджикской национальной консерваторией имени Т. Сатторова (г. Душанбе).
2. Журнал выходит на таджикском языке; к публикации также принимаются статьи на русском и английском языках.

Соблюдение публикационной этики научных журналов:

3. Статьи принимаются в редакторе Word, шрифт Times New Roman размер (кегель) 14 (таблицы 12), поля 2,5 см, межстрочный интервал 1,5 строки;
4. Объем статьи: не менее 10 и не более 20 страниц компьютерного текста формата А4, включая список литературы и аннотации;
5. Все таблицы, нотные примеры и др. – в виде рисунка, их названия – *единой сквозной нумерацией, межстрочным интервалом 1,5 курсивом.*
6. Стихи – *полуторным межстрочным интервалом, курсивом.*
7. Индекс УДК (данный индекс можно получить в любой научной библиотеке);
8. Название статьи заглавными буквами по центру текста;
9. Ф.И.О. автора(ов)
10. Название организации, где работает(ют) автор(ы);
11. Основной текст статьи не менее 10 страниц (исключая схемы, рисунки, таблицы, диаграммы, аннотации и список литературы);
12. Список литературы не менее 7 наименований. Статьям, где использованы авторитетные, а также наиболее поздние научные издания отдается предпочтение. Допускается использование не более 25% научных публикаций автора(ов).
13. Цитаты точно сверены с источником, и в конце страницы автор приводит ссылки на их оригиналы.
14. Список литературы, на которую даются ссылки в тексте, приводится в конце статьи (в алфавитном порядке – сначала на кириллице, затем на иностранных языках; произведения одного автора даются в хронологическом порядке, начиная с более ранних), с нумерацией и указанием следующих выходных данных:
 - а) для книг - фамилия, инициалы автора, полное название книги, город и год издания, общее число страниц, например: Қосимова, М.Н. Истилоҳоти қадимаи тоҷикӣ (маълумоти мухтасар) / М.Н. Қосимова. – Душанбе: Сино, 2007. – 172 с.;
 - б) для статей – имя автора, полное название статьи, название сборника статей, книги, газеты, место издания, город (для книги), год и номер газеты, журнала, например:
 1. Айнӣ, С. Маънои калимаи тоҷик / С. Айнӣ // Садои Шарк. – 1986.–№ 8.–С. 48-73.
 2. Ҳошим, Р. Иншои шеър / Р. Ҳошим // Адабиёт ва санъат. – 2021. – 1 январ. – № 1 (2076). – С. 13.

3. Азизӣ, Ф.А., Абдуллозода, Э.А. Портрети мухтасари композитор Фирӯз Баҳор / Ф.А. Азизӣ, Б.А. Убайдзода // Азизӣ, Ф.А., Абдуллозода, Э.А. ва диг. Очеркҳои таҳрихи мусиқии Тоҷикистон дар асрҳои ХХ – аввали ХХI. Таҳқиқоти илмӣ мусиқиишиносӣ. Китоби 1. – Душанбе: Эр-граф, 2025. – С. 26-27.
4. Азизӣ, Ф.А. Асосҳои мусиқии классикии тоҷик. Китоби 1. Таърих. Китоби дарсӣ / Ф.А. Азизӣ. – Душанбе: Истеъдод, 2021. – 400 с.
11. Перевод названия статьи, аннотации и ключевые слова приводятся на трех языках (таджикский, русский, английский), аннотация в объеме 15 строк (от 130 до 150 слов), ключевые слова 7-10 слов;
15. Статьи принимаются в печатном и электронном варианте;
16. Статьи аспиранта /докторанта PhD/, соискателя принимаются к рассмотрению с рекомендацией научного руководителя /научного консультанта;
17. Статья магистранта принимается к рассмотрению только в соавторстве с кандидатом наук/доктором наук;
18. Информация об авторе(ах) приводится на трех языках (таджикский, русский и английский);
19. Ссылки на литературу в тексте обязательны и оформляются следующим образом: [5, с. 75], где первая цифра – номер источника в списке литературы, вторая – номер страницы;
20. Следует нумеровать таблицы, схемы, диаграммы и рисунки;
21. Предоставить справку об антиплагиате (статьи на русском и английском языках);
22. Статья рассматривается редакцией в течение 30 дней;
23. Статьи должны быть обязательно подписаны автором, а при наличии нескольких авторов - всеми соавторами.
24. Рукопись должна быть внимательно прочтена и представлена без ошибок. Рукописи, оформленные без соблюдения данных требований, рассматриваться не будут.
25. Редакционная коллегия оставляет за собой право при необходимости сокращать статьи, подвергать их редакционной правке и отправлять авторам на доработку.
26. Авторы читают готовую верстку статьи и в письменном виде подтверждают свое согласие на публикацию.
27. Ответственность за подбор, точность фактов, цитат и данных несут авторы опубликованных материалов.

Наш адрес: 734025, г. Душанбе, ул. Хусейнзода, Таджикская национальная консерватория им. Т. Сатторова, 155, каб. 53, редакция научного журнала «Мутриб». Тел.: (+992 37) 227 60 29, 227 40 03.

Подписной индекс в таджикском каталоге «Почтаи тоҷик» -77755

Наш сайт: [https:// mutrib.konservatoriya.tj](https://mutrib.konservatoriya.tj); E-mail: mutribkmt22@gmail.com

Журнал был перерегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан 29 декабря 2025 года под номером 451/МЧ-97.

ISSN: 2959-1848 (Print)

ISSN: 3079-1987 (Online)

МУТРИБ

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

2026, № 1 (9)

Нишонии мо:

ш. Душанбе, к. Хусейнзода 155

Телефонҳо: 227 07 20, 227 60 29,

www.conservatoriya.tj ва <http://mutrib.imruz.online>

E-mail: tjconservator@mail.ru ва mutribkmt22@gmail.com

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон

таҳти №258/МҶ - 97 аз 04 августи соли 2022

номнавис шудааст.

Теъдоди нашр 100 нусха.
Супориш № 01/26.

Мачалла дар Нашриёти
«Истеъдод» чоп шудааст.
шаҳри Душанбе, х. Рӯдакӣ – 36.